

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ KAPSAMINDA ULUSLARARASI BELGE VE UYGULAMALARDA EŞİTLİK UNSURLARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Mercan EFE GÜNEY
Sibel ECEMİŞ KILIÇ
Esra ŞIRKI
İlgi ATAY KAYA
Emine Duygu KAHRAMAN

**TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ KAPSAMINDA
ULUSLARARASI BELGE VE UYGULAMALARDA**

**EŞİTLİK UNSURLARI VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Mercan EFE GÜNEY

Sibel ECEMİŞ KILIÇ

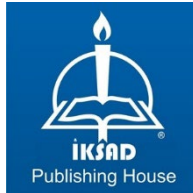
Esra ŞIRKI

İlgi ATAY KAYA

Emine Duygu KAHRAMAN

DOI: <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.19312316>

Mart 2026

Copyright © 2026 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the
publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of
Economic Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2026©

ISBN: 978-625-378-610-6
Cover Design: İbrahim KAYA
March / 2026
Ankara / Türkiye
Size: 16x24cm

TEŞEKKÜR

Bu çalışma Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından 3005 Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Yenilikçi Çözümler Programı kapsamında desteklenen 224K658 No'lu ve "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı ve Dezavantajlı Grupları Gözetken Şehir Planlama Yönergesi Önerisi, Türkiye Örneği" başlıklı projeden üretilmiştir. Bu kapsamda öncelikle TÜBİTAK Başkanlığı olmak üzere, Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Destek Grubu'na (SOBAG), Üniversitemiz Rektörlüğü'ne ve Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne destekleri için teşekkür ederiz.

Projede araştırmacı olarak yer alan Prof. Dr. Nuriye SAY ve Prof. Dr. Gazenfer KAYA'ya ve bursiyer olarak görev yapan Aidos NAZHMİDEN, Aleyna TÜRKOĞLU, Beyza YÜKSEL, Gizem GÜR, Merve OKULDAŞ KURT, Ömer DEMİR ve Rabia Dila ÖZTÜRK'e projeye sağladıkları katkılar için teşekkür ederiz.

Proje Ekibi Adına

Prof. Dr. Mercan EFE GÜNEY

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	1
Şekiller	7
Tablolar.....	9
1. GİRİŞ	13
2. MEVZUAT VE POLİTİKALAR	16
2.1. Birleşmiş Milletler (BM) Belgelerinde Eşitlik Unsurlarının İncelenmesi	16
<i>2.1.1. Birleşmiş Milletler Şartı.....</i>	<i>17</i>
<i>2.1.2. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.....</i>	<i>17</i>
<i>2.1.3. Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme (Cenevre Sözleşmesi).....</i>	<i>18</i>
<i>2.1.4. Kadınların Siyasi Haklarına Dair Sözleşme.....</i>	<i>19</i>
<i>2.1.5. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi (ICERD)</i>	<i>20</i>
<i>2.1.6. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi</i>	<i>21</i>
<i>2.1.7. Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICCPR) </i>	<i>22</i>
<i>2.1.8. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW).....</i>	<i>23</i>
<i>2.1.9. İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi</i>	<i>25</i>
<i>2.1.10. Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC)</i>	<i>26</i>
<i>2.1.11. Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme</i>	<i>28</i>
<i>2.1.12. Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme (CRPD).....</i>	<i>29</i>
<i>2.1.13. BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri</i>	<i>30</i>
<i>2.1.14. Habitat III ve Yeni Kentsel Gündem</i>	<i>32</i>
<i>2.1.15. BM Engellilerin Dahil Edilmesi Stratejisi (UNDIS).....</i>	<i>33</i>

2.1.16. Güncel BM Yaklaşımları: Pekin+30 ve Cinsiyet Eşitliği Mührü (UNDP)	34
2.2. Birleşmiş Milletler (BM) Belgelerinde Eşitlik Unsurlarının Değerlendirilmesi	34
2.3. Avrupa Birliği (AB) Belgelerinde Eşitlik Unsurlarının İncelenmesi	37
2.3.1. Roma Antlaşması	38
2.3.2. Avrupa Komisyonu'nun Kadın ve Erkekler için Fırsat Eşitliğinin Tüm Topluluk Politikalarına ve Faaliyetlerine Dahil Edilmesine İlişkin Tebliği	39
2.3.3. Amsterdam Antlaşması	40
2.3.4. Avrupa Parlamentosu'nun Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana Akımlaştırılmasına İlişkin Kararı.....	41
2.3.5. 2006-2010 Yılları için Kadın-Erkek Eşitliği için AB Yol Haritası	42
2.3.6. Lizbon Antlaşması.....	43
2.3.7. Ayrımcılık Yapmama ve Fırsat Eşitliği: Yenilenmiş Bir Taahhüt Tebliği.....	45
2.3.8. Temel Haklar Şartı.....	46
2.3.9. 2010-2015 Kadın-Erkek Eşitliği Stratejisi.....	48
2.3.10. AB 2011/95/EU Sayılı Direktifi	49
2.3.11. Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması	51
2.3.12. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Katılım Belgesi.....	52
2.3.13. 2011–2020 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Avrupa Paketi	54
2.3.14. Kadın Hakları Yol Haritası.....	55
2.4. Avrupa Birliği Çalışmalarının Değerlendirilmesi	56
2.5. Avrupa Konseyi Belgelerinde Eşitlik Unsurlarının İncelenmesi	58
2.5.1. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme (AİHS)	58

2.5.2. Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Sözleşmesi.....	60
2.5.3. Irkçılıkla ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu.....	61
2.5.4. Avrupa Sosyal Şartı	62
2.5.5. İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi (Oviedo Sözleşmesi) .	63
2.5.6. Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı	64
2.5.7. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Birinci Avrupa Paktı.....	65
2.5.8. Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi).....	67
2.5.9. Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi- İstanbul Sözleşmesi	68
2.5.10. Engelliler için Avrupa Eylem Planı ve Engelli Hakları Stratejisi	69
2.6. Avrupa Konseyi'nin Çalışmalarının Değerlendirilmesi.....	70
3. DEZAVANTAJLI GRUPLARA YÖNELİK ULUSLARARASI UYGULAMALAR.....	73
3.1. Kadınlara Yönelik Uygulamalar	73
3.1.1. Yasal ve Yönetmelik Uygulamalar	74
3.1.2. Kadına Yönelik Yasal ve Yönetmelik Uygulamaların Değerlendirilmesi	85
3.1.3. Kadınlara Yönelik Mekânsal Uygulamalar	86
3.1.4. Kadın İçin Mekânsal Uygulama Örneklerinin Değerlendirilmesi	94
3.1.5. Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler/Çıkarımlar.....	96
3.2. Yaşlılara Yönelik Uygulamalar	96
3.2.1. Yasal ve Yönetmelik Uygulamalar	97
3.2.2. Yaşlılara Yönelik Yasal ve Yönetmelik Uygulamaların Değerlendirilmesi	108
3.2.3. Yaşlılara Yönelik Mekânsal Uygulamalar	109
3.2.4. Yaşlı İçin Mekânsal Uygulama Örneklerinin Değerlendirilmesi	115

3.2.5. Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler/Çıkarımlar.....	117
3.3. Çocuklara Yönelik Uygulamalar.....	118
3.3.1. Yasal ve Yönetmelik Uygulamalar	118
3.3.2. Çocuklara Yönelik Yasal ve Yönetmelik Uygulamaların Değerlendirilmesi	127
3.3.3. Çocuklara Yönelik Mekânsal Uygulamalar.....	129
3.3.4. Çocuk İçin Mekânsal Uygulama Örneklerinin Değerlendirilmesi	139
3.3.5. Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler/Çıkarımlar.....	141
3.4. Engellilere Yönelik Uygulamalar	142
3.4.1. Yasal ve Yönetmelik Uygulamalar	143
3.4.2. Engellilere Yönelik Yasal ve Yönetmelik Uygulamaların Değerlendirilmesi	150
3.4.3. Engellilere Yönelik Mekânsal Uygulamalar.....	151
3.4.4. Engelliler İçin Mekânsal Uygulama Örneklerinin Değerlendirilmesi	159
3.4.5. Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler/Çıkarımlar.....	161
3.5. LGBTİ+ Bireylere Yönelik Uygulamalar	162
3.5.1. Yasal ve Yönetmelik Uygulamalar	163
3.5.2. LGBTİ+ Bireyler Yönelik Yasal ve Yönetmelik Uygulamaların Değerlendirilmesi	167
3.5.3. LGBTİ+ Bireylere Yönelik Mekânsal Uygulamalar.....	168
3.5.4. LGBTİ+ Bireyler İçin Mekânsal Uygulama Örneklerinin Değerlendirilmesi	177
3.5.5. Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler/Çıkarımlar.....	179
3.6. Göçmenler / Mülteciler.....	181
3.6.1. Yasal ve Yönetmelik Uygulamalar	181
3.6.2. Mülteci/Göçmen Bireylere Yönelik Yasal ve Yönetmelik Uygulamaların Değerlendirilmesi.....	185
3.6.3. Göçmen ve Mültecilere Yönelik Mekânsal Uygulamalar	187

3.6.4. Mülteci/Göçmenler İçin Mekânsal Uygulama Örneklerinin Değerlendirilmesi	192
3.6.5. Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler/Çıkarımlar.....	194
4. DEĞERLENDİRME	198
KAYNAKÇA	202

ŞEKİLLER

Şekil 1. Dezavantajlı Grupları Gözetten Birleşmiş Milletler Belgeleri .	16
Şekil 2. Dezavantajlı Grupları Gözetten Avrupa Birliği Belgeleri	38
Şekil 3. Dezavantajlı Grupları Gözetten Avrupa Konseyi Belgeleri	58
Şekil 4. Süperblok Modeli	89
Şekil 5. Süper Blok Modeli Yeşil Aks Sistemi.....	89
Şekil 6. Entrepatis Las Carolinas Projesinde Kolektif Yaşamı ve Bakım Emeginin Paylaşımını Destekleyen Ortak Kullanım Alanları ..	91
Şekil 7. Entrepatis Las Carolinas’da Kamusal ve Özel Alan Geçirgenliğini Sağlayan Zemin Kat ve Cephe Kurgusu.....	91
Şekil 8. Frauen-Werk-Stadt I Projesinde Gündelik Yaşamı Destekleyen Sosyal Donatıların Konut Bloklarıyla Mekânsal Entegrasyonu	93
Şekil 9. Kuşaklar Arası Aktif Park	110
Şekil 10. Kuşaklar Arası Aktif Parkta Bir Etkinlik	111
Şekil 11. Leefstraat Gent Projesi (Belçika).....	112
Şekil 12. Leefstraat Gent Projesi (Belçika).....	112
Şekil 13. Konut Alanlarına Yakın Yürüyüş Rotaları	113
Şekil 14. Ortak Yaşam ve Bakım Destekli Paylaşımlı Konut	115
Şekil 15. Seine Nehri Kıyısında oyun parkuru olarak duvar düzenlenmesi, 2017.....	133
Şekil 16. Dr. Carolyn Whitzman’ın “Dikey Yaşam Çocukları” raporunda belirtilen çocuğun bağımsız hareket alanı	137
Şekil 17. İngiltere’de Yürüyen Okul Otobüsü (Walking School Bus) uygulamasında çocukların yetişkin rehberliğinde belirlenmiş güzergâh boyunca okula yürüyerek ulaşımı	138
Şekil 18. Berlin Merkez Tren Garı (Hauptbahnhof).....	153

Şekil 19. Aspern Seestadt Projesi	154
Şekil 20. Stockholm, Slussen Bölgesi Yenileme Projesi.....	157
Şekil 21. Borås Belediye Kültür Merkezi Binası İçerisinde Hissedilebilir Yüzey Uygulaması	157
Şekil 22. Sensörlü Olarak Belli Açıda Kendiliğinden Açılıp Kapanan Kapılar	158
Şekil 23. Engelli ve Yaşlılar İçin Elektrikli Araçlar	158
Şekil 24. Anyway Köln-Mülheim.....	170
Şekil 25. SOFRA- Queer Migrants e.V., Köln	172
Şekil 26. CSG'den Bir Görünüm	172
Şekil 27. LGBTQI+ Toplum Merkezi	173
Şekil 28. Pembe Mavi Polis Ağı (Roze in Blauw)	174
Şekil 29. Church-Wellesley	176
Şekil 30. Church-Wellesley 2	176

TABLolar

Tablo 1. BM Şartı Eşitlik Unsurları.....	17
Tablo 2. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Eşitlik Unsurları	18
Tablo 3. Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşmenin Eşitlik Unsurları	19
Tablo 4. Kadınların Siyasi Haklarına Dair Sözleşmede Eşitlik Unsurları	20
Tablo 5. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesinde Eşitlik Unsurları.....	21
Tablo 6. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi Eşitlik Unsurları.....	22
Tablo 7. Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi Eşitlik Unsurları	23
Tablo 8. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nde (CEDAW) Eşitlik Unsurları.....	24
Tablo 9. İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi’nde Eşitlik Unsurları....	26
Tablo 10. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde Eşitlik Unsurları	27
Tablo 11. Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme’de Eşitlik Unsurları.....	28
Tablo 12. Engellilerin Haklarına Dair Sözleşmede Eşitlik Unsurları..	30
Tablo 13. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarında (SKA) Eşitlik Unsurları	31
Tablo 14. Yeni Kentsel Gündem’de (Habitat III) Eşitlik Unsurları	32
Tablo 15. BM Engellilerin Dahil Edilmesi Stratejisinde (UNDIS) Temel Bileşenleri.....	33

Tablo 16. Güncel BM Yaklaşımları ve Yeni Eşitlik Paradigması.....	34
Tablo 17. Birleşmiş Milletler Belgelerindeki Eşitlik Unsurları.....	36
Tablo 18. Roma Antlaşması'nda Eşitlik Unsurları.....	39
Tablo 19. 1996 Avrupa Komisyonu Tebliği Eşitliği Unsurları	40
Tablo 20. Amsterdam Antlaşmasında Eşitlik Unsurları	41
Tablo 21. Avrupa Parlamentosu 2003 Kararı'nda Eşitlik Unsurları....	42
Tablo 22. 2006-2010 AB Yol Haritası'nda Eşitlik Unsurları	43
Tablo 23. Lizbon Antlaşması'nda (TEU) Eşitlik Unsurları.....	44
Tablo 24. Lizbon Antlaşması'nda (TFEU) Eşitlik Unsurları.....	45
Tablo 25. Ayrımcılık Yapmama ve Fırsat Eşitliği Tebliği'nde Eşitlik Unsurları	46
Tablo 26. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda Eşitlik Unsurları ...	48
Tablo 27. 2010-2015 Kadın-Erkek Eşitliği Stratejisi'nde Eşitlik Unsurları	49
Tablo 28. 2011/95/EU Sayılı Direktif'te Yer Alan Temel Eşitlik Unsurları	50
Tablo 29. Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşmasında Yer Alan Temel Eşitlik Unsurları.....	52
Tablo 30. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Katılım Belgesi'nde Eşitlik Unsurları.....	53
Tablo 31. 2011–2020 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Avrupa Paktı'nda Eşitlik Unsurları.....	54
Tablo 32. Kadın-Erkek Eşitliği İçin AB Yol Haritası'nda Eşitlik Unsurları	56
Tablo 33. Avrupa Birliği Belgelerindeki Eşitlik Unsurları.....	57
Tablo 34. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'de (AİHS) Eşitlik Unsurları.....	59

Tablo 35. Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi’nde Eşitlik ve Koruma Unsurları	60
Tablo 36. Avrupa Irkçılıkla ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu’nun (ECRI) Eşitlik Unsurları	62
Tablo 37. Avrupa Sosyal Şartı’nda Eşitlik Unsurları	63
Tablo 38. İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi’nde Eşitlik Unsurları	64
Tablo 39. Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı’nda Eşitlik Unsurları	65
Tablo 40. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Birinci Avrupa Paketi’nde Eşitlik Unsurları	66
Tablo 41. Lanzarote Sözleşmesi’nde Eşitlik Unsurları.....	67
Tablo 42. İstanbul Sözleşmesi’nde Eşitlik Unsurları.....	68
Tablo 43. Avrupa Engelli Eylem Planı ve Stratejisi’nin Eşitlik Unsurları	70
Tablo 44. Avrupa Konseyi Belgelerindeki Eşitlik Unsurları.....	71
Tablo 45. Kadınlar İçin Ülkelerin Yasal ve Yönetmelik Uygulamalarındaki Eşitlik Unsurları	86
Tablo 46. Kadınlara Yönelik Mekânsal Düzenlemelerin Yurtdışı Örnekleri	95
Tablo 47. Kadınlar İçin Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler	96
Tablo 48. Yaşlılar İçin Ülkelerin Yasal ve Yönetmelik Uygulamalarındaki Eşitlik Unsurları	108
Tablo 49. Yaşlılara Yönelik Mekânsal Düzenlemelerin Yurtdışı Örnekleri	116
Tablo 50. Yaşlı Bireyler İçin Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler	118
Tablo 51. Çocuklar İçin Ülkelere Göre Eşitlik Unsurları	128

Tablo 52. Çocuklara Yönelik Mekânsal Düzenlemelerin Yurtdışı Örnekleri	140
Tablo 53. Çocuklar İçin Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler	142
Tablo 54. Engelliler İçin Ülkelere Göre Eşitlik Unsurları	151
Tablo 55. Engelli Bireylere Yönelik Mekânsal Düzenlemelerin Yurtdışı Örnekleri	160
Tablo 56. Engelli Bireyler İçin Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler	162
Tablo 57. LGBTİ+ Bireyler İçin Ülkelere Göre Eşitlik Unsurları	168
Tablo 58. LGBTİ+ Bireylere Yönelik Mekânsal Düzenlemelerin Yurtdışı Örnekleri	179
Tablo 59. LGBTİ+ Bireyler İçin Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler	181
Tablo 60. Mülteci/Göçmenler İçin Ülkelere Göre Eşitlik Unsurları .	187
Tablo 61. Mülteci/Göçmenlere Yönelik Mekânsal Düzenlemelerin Yurtdışı Örnekleri	194
Tablo 62. Mülteci/Göçmenler İçin Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler	197
Tablo 63. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Avrupa Komisyonu Belgelerinde Ortaklaşan ve Farklılaşan Eşitlik Unsurları.....	198
Tablo 64. Dezavantajlı Gruplara Yönelik Eşitlik Unsurları ve Uluslararası Uygulamaları	199

1. GİRİŞ

Kent doğal, kültürel ve sosyal çevrenin bütününden oluşan bir sistemdir. Bu sistem şehir planlama meslek alanının mevzuata dayalı yaptırımları ve ilkeleri ile şekillenmekte ve işlemektedir. Bir meslek alanı olmanın yanı sıra bir bilim alanı olarak şehir planlamanın asıl görevi geleceği ön görerek gelecek için kararlar almaktır. Bu nedenle kent, şehir planlama kapsamında yapılan planların sonuç ürünüdür. Dolayısıyla kente ilişkin saptanan her iyi sonuç ve/veya her sorun, kentle ilişkili bilim ve meslek alanları gibi şehir planlama meslek alanının işleyişiyle ilişkilidir.

Dünyada bugün pek çok ülke, uluslararası kurum ve kanun kentlerin sorunlarını değerlendirmekte ve çözüm önerilerinde bulunmaktadır. Doğal ve yapılı çevre için üretilenlerin yanı sıra sosyal yapı ve toplumsallaşma sürecine ilişkin de çözüm önerileri geliştirilmektedir. Temelde sürdürülebilirlik kavramı ve uygulamalarına dayalı bu öneriler, özellikle kentte yaşayanların çevreyle (doğal ve kültürel) ilişkilerini insan hakları ve mekânsal adalet üzerinden eşit ve adil olarak kurgulamak üzere uygulamaya geçirilmeye çalışılmaktadır. Bir başka deyişle, kentin herkes için olması amaçlanmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) üyesi ve Avrupa Birliği (AB) adayı olarak Türkiye'nin dünyada yaşanan gelişmeleri takip etmesi ve uygulamaya çalışması kaçınılmazdır.

Ancak kentler, Modernizmin bir gereği olarak sınırlı zamanda sınırsız üretim ve tüketim alanları olduğundan bu üretim ve tüketim biçiminin hızına yetişebilecek bireylere göre planlanmaktadır. Bir başka deyişle gerek mekânın özellikleri (rampa ve aydınlatma olmaması, güvensiz alanlar, yüksek kaldırımlar vb.) ve gerekse sosyal yapıdan kaynaklı

toplumsal cinsiyet rolleri (bakmakla yükümlü olunan kişilere kadının bakması, ev işlerinden kadının sorumlu tutulması vb.) nedenleriyle kent, kendisine uyum gösteremeyen gruplar oluşturmuştur. Dezavantajlı gruplar olarak nitelendirilen bu gruplar, başta kadın ve çocuklar olmak üzere yaşlılar, engelliler, göçmenler/mülteciler ve LGBTİ bireylerdir. Dolayısıyla yasalar ve mekân üzerinde eşitlik ve adaletin sağlanması, dezavantajlı grupların kente yönelik sorunlarının çözülmesine bağlıdır. Bu sorunların çözümü toplumsal cinsiyet eşitliğinin de sağlanması anlamına gelmektedir.

Bu kitap, Türkiye’de şehir planlama meslek alanının dezavantajlı grupları da gözetmediği ve bir bilim ve meslek alanı olarak toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı olmadığı gerçeği üzerinden sorunu vurgulamak ve çözüm önerileri sunmak üzere hazırlanmıştır. Bu kapsamda iki aşamadan oluşan bir yöntem izlenmiştir. Birinci aşamada, tanımlanan dezavantajlı gruplar için BM, AB ve Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan uluslararası belgeler incelenerek bu belgelerde verilen eşitlik unsurları bulunmuştur. İkinci aşamada, bu birliklere üye ve/veya iyi uygulama örnekleri olan ülkelerin yasaları ve kente yönelik uygulamaları incelenmiş ve yasalar ve uygulamalardaki eşitlik unsurları saptanmıştır. Temel amaç uluslararası yapıların ve ülke örneklerinin dezavantajlı gruplara yönelik öneri ve uygulamalarının Türkiye’de şehir planlama pratiklerine aktarılabilmesinin yolunu bulmaktır. İncelemelerin sonuçları her başlıkta ayrı ayrı verilmiştir. Ancak ilk saptama, BM’in belgelerinin insan hakları merkezli, evrensel, devletlere yönelik, koruyucu ve ayrımcılık yasağı odaklı; AB’nin politika ve yönetim merkezli, kurumsal mekanizma odaklı, ana akımlaştırmada ve

uygulama araçlarında güçlü ve özellikle toplumsal cinsiyet ekseninde yoğunlaşmış ve Avrupa Konseyi'nin ise insan hakları ve özgürlük temelli, ayrımcılık yasağı odaklı, şiddetle mücadele eden ve denetimde güçlü bir içerikte olduğudur. Dolayısıyla bu çalışmanın ilk önerisi Türkiye'de özellikle mekâna ve sosyal yapıya ilişkin yasa ve uygulamaların bu belgelere uygun hale getirilmesidir. Dünya örnekleri ise, dezavantajlı gruplar için iyi uygulamaların yapılabilirliğini göstermesi açısından değerli bulunmuştur.

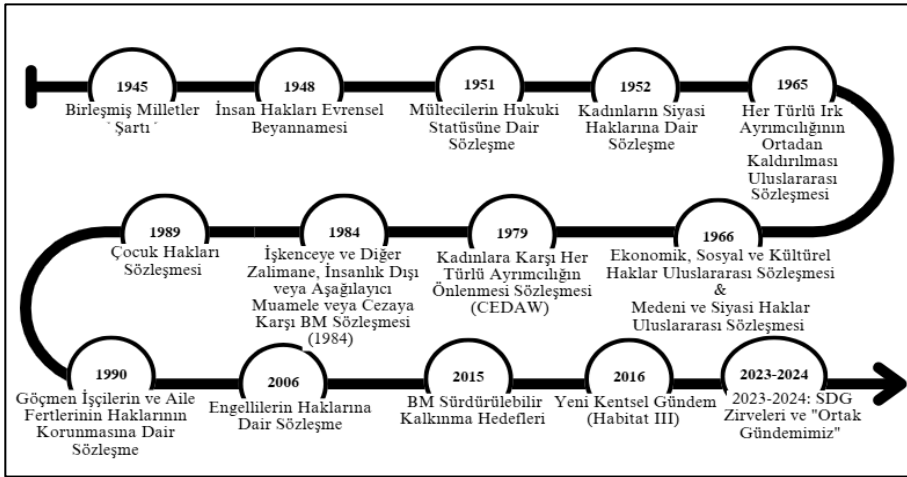
Bugünün verileri ve değerlendirmeleri ile geleceğin kentlerini oluşturan şehir planlamanın, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı kentleri oluşturabilmesi için kitapta öne çıkarılan eşitlik unsurlarını şehir planlama mevzuatı ve yönetsel işleyişine dahil etmesi gerekmektedir. Bu kitap, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı şehir planlama meslek alanının kurgulanabileceğini göstermektedir.

2. MEVZUAT VE POLİTİKALAR

Uluslararası eşitlik unsurlarının saptanabilmesi ve değerlendirilebilmesi için uluslararası saygın yapıların mevzuat ve politikaları incelenmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin de üyesi olduğu Birleşmiş Milletler, üye olma sürecinde olduğu Avrupa Birliği ve dünyada önemli çalışmalar yapan Avrupa konseyinin konuya ilişkin belgeleri değerlendirilmiştir.

2.1. Birleşmiş Milletler (BM) Belgelerinde Eşitlik Unsurlarının İncelenmesi

Birleşmiş Milletler, insan haklarını evrensel değerler temelinde şekillendirirken, toplumsal yaşamda çeşitli nedenlerle marjinalleştirilen veya dezavantajları olan birey ve topluluklara yönelik özel politika ve uygulamaların gerekliliğini vurgulamaktadır. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, göçmenler, LGBTİ+ bireyler ve etnik azınlıklar gibi toplumsal ve mekânsal eşitsizliklerin yoğunlaştığı gruplar olarak BM belgelerinde özel koruma altına alınmıştır. Belgeler Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Dezavantajlı Grupları Gözetten Birleşmiş Milletler Belgeleri

2.1.1. Birleşmiş Milletler Şartı

Birleşmiş Milletler Şartı (1945) uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak, uluslararası ilişkilerde iş birliğini geliştirmek ve insan haklarına saygıyı yaygınlaştırmak amacıyla oluşturulmuştur. Bu Şart'ta eşitlik ilkesine özellikle vurgu yapılmış ve çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Bu Şart'ta yer alan eşitlik unsurları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. BM Şartı Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
2/1	Devletlerin Egemen Eşitliği	Birleşmiş Milletler, tüm üyelerinin egemen eşitliği ilkesine dayanır. Büyük-küçük, güçlü-zayıf tüm devletler hukuken eşittir ve hiçbir devlet bir diğerine üstün değildir.
4	Üyelikte Eşitlik	Şart'taki yükümlülükleri kabul eden her barışsever devlet, ırk, din, rejim veya coğrafya ayrımı yapılmaksızın Birleşmiş Milletler'e üye olma hakkına sahiptir.
18/1	Oy Hakkında Biçimsel Eşitlik	Genel Kurul'da her üyenin, nüfusu veya ekonomik gücü fark etmeksizin bir oyu vardır. Bu, uluslararası platformda her devletin karar alma sürecine eşit katılımını sağlar.
1/3	İnsanların Haklar Bakımından Eşitliği	İrk, cinsiyet, dil veya din ayrımı gözetmeksizin insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı esastır. Bu madde, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılıkla mücadelenin temel dayanağıdır.
1/2	Halkların Eşitliği ve Kendi Kaderini Tayin Hakkı	Halkların eşit haklara sahip olduğu ve siyasal statülerini özgürce belirleme hakkının korunması ilkesidir. Sömürgecilik karşıtı eşitlik anlayışını temsil eder.
55	Uluslararası İşbirliğinde Eşitlik	Ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ayrım gözetmeksizin iş birliği yapılır. Kalkınma ve sosyal adalet konularında devletler arası eşit muamele ilkesi benimsenir.

Kaynak: Birleşmiş Milletler (United Nations), 1945

2.1.2. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde 217 (III) sayılı kararla kabul edilmiş, yayımlanmasının ardından tüm dünya genelinde temel hak ve özgürlüklerin ana referans noktası haline gelmiş bir belgedir (Birleşmiş

Milletler [United Nations], 1948). Beyannamenin temel amacı, tüm insanların doğuştan sahip olduğu devredilemez hakları güvence altına almak ve bu hakların evrenselliğini uluslararası düzeyde tanımdır.

Beyanname, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kapsayıcı kentsel hakların temelini oluşturan ayrımcılık yasağı ve fırsat eşitliği gibi kavramları hukuki bir zemine oturtmuştur. Bu kapsamda metinde yer alan temel eşitlik unsurları ve ilgili maddeler Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 2. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
1	Doğuştan eşitlik	Her birey özgür, onurlu ve eşit haklarla doğar. Bireyler kardeşlik anlayışıyla hareket etmelidir.
7/10	Hukuki Eşitlik	Herkes, kanun önünde eşittir ve hiçbir ayırım gözetmeksizin hukuktan eşit şekilde yararlanma hakkına sahiptir.
16	Cinsiyet, ırk, din farkı gözetmeden eşit evlilik hakkı	Her kadın ve erkek, eşit haklarla evlenebilir. Evlilik süresince ve boşanırken eşit haklara sahiptir.
21	Kamu görevlerine erişimde ve oy hakkı kullanımında eşitlik	Her birey kamu hizmetlerine eşit erişebilir. Bireyler genel ve eşit oyla seçim hakkını kullanabilir.
23	Eşit işe eşit ücret	Hiçbir ayırım gözetilmeksizin, aynı iş için herkes eşit ücret alma hakkına sahiptir.
26	Eğitime erişimde fırsat eşitliği	İlköğretim ücretsiz ve zorunludur. Yükseköğretim herkese liyakat esasına göre eşit şekilde sunulmalıdır.

Kaynak: Birleşmiş Milletler, 1948

2.1.3. Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme (Cenevre Sözleşmesi)

Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler tarafından mültecilerin korunmasına yönelik uluslararası iş birliğini güçlendirmek amacıyla hazırlanmış, 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre’de kabul edilmiştir. Türkiye’de ise 5 Eylül 1961 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren bu belge, mülteci hakları

konusundaki en temel uluslararası referanstır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği, 1951).

Sözleşmenin temel amacı; mültecilerin en temel haklarını güvence altına almak, devletlere bu bireyleri koruma sorumluluğu yüklemek ve mültecilerin hayatı veya özgürlüğü tehdit altında olan bölgelere zorla geri gönderilmesini önlemektir. Bu kapsamda sözleşme, mültecilerin eğitim, sağlık, barınma ve çalışma gibi yaşamsal hizmetlere erişimini sağlayacak bir haklar manzumesi sunmaktadır. Sözleşmede yer alan temel eşitlik unsurları ve ilgili maddeler Tablo 3'te özetlenmiştir.

Tablo 3. Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşmenin Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
7-18	Tüm halkla eşit muamele, ayrımcılık yapılmadan istihdam hakkı	Mülteciler, belirli mesleklerde yerel halkla aynı koşullarda çalışabilme hakkına sahiptir.
21-23	Yabancı uyruklularla eşit haklara erişim	Mülteciler, barınma, sağlık ve sosyal yardımlardan en az diğer yabancılar kadar faydalanmalıdır.
22	Vatandaşlarla eşit eğitim hakkı	Mülteciler, ev sahibi ülke vatandaşlarıyla aynı eğitim imkânlarına sahip olmalıdır.
27-28	Seyahat ve tanınma hakkı eşitliği	Mültecilere kimlik belgeleri ve pasaport yerine geçebilecek seyahat belgeleri sağlanmalıdır.
33	Hayat ve özgürlüğe yönelik tehditler karşısında koruma eşitliği	Hiçbir mülteci, hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olduğu ülkeye iade edilemez.

Kaynak: Birleşmiş Milletler(United Nations) , 1951

2.1.4. Kadınların Siyasi Haklarına Dair Sözleşme

Kadınların Siyasi Haklarına Dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Aralık 1952 tarihli ve 640 (VII) sayılı kararla kabul edilmiş, imza, onay ve katılıma açılarak 7 Temmuz 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir (İnsan Hakları Derneği, 1952). Sözleşmenin temel amacı, erkekler ve kadınlar arasında siyasal haklar bakımından tam eşitliği sağlamak ve kadınların kendi ülkelerinin kamu işlerine katılımı

ile kamu hizmetlerinde görev alması konusunda uluslararası hukuki bir standart oluşturmaktır.

Bu sözleşme, kadınların siyasal alandaki temsil gücünü Birleşmiş Milletler Antlaşması ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ilkeleriyle uyumlu hale getirmeyi hedeflemektedir. Sözleşmede yer alan temel eşitlik unsurları ve ilgili maddeler Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4. Kadınların Siyasi Haklarına Dair Sözleşmede Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
1	Cinsiyete dayalı ayırım yapılmaksızın eşit oy hakkı	Kadınlar, tüm seçimlerde erkeklerle aynı koşullarda oy kullanma hakkına sahiptir.
2	Kadınların erkeklerle eşit koşullarda kamu görevlerine aday olma ve seçilme hakkı	Kadınlar, halk tarafından seçilen tüm kamu organlarında seçilme hakkına sahiptir.
3	Kamu hizmetlerinde görev alma konusunda cinsiyet eşitliği	Kadınlar, erkeklerle eşit şekilde tüm kamu görevlerine atanma ve bu görevleri yerine getirme hakkına sahiptir.

Kaynak: İnsan Hakları Derneği, 1952

2.1.5. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi (ICERD)

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination [ICERD]), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1965 yılında kabul edilmiş ve 1969 yılında yürürlüğe girmiştir. Günümüzde çok sayıda devletin taraf olduğu sözleşme, tüm insanların ırk, renk, soy veya etnik köken farkı gözetilmeksizin eşit hak ve onura sahip olduğu ilkesine dayanmaktadır (Birleşmiş Milletler [United Nations], 1969).

Sözleşmenin temel amacı, ırk temelli her türlü ayrımcılığı önlemek, ortadan kaldırmak ve ırkçı uygulamalara karşı bağlayıcı uluslararası standartlar oluşturmaktır. Bu doğrultuda üye devletler, ayrımcılık

türlerine karşı yasalar çıkarıp uygulamak ve ırkçılıkla mücadele etmekle yükümlü kılınmıştır. Sözleşme ile kurulan Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (CERD) ise 1970 yılından itibaren ICERD'in uygulanmasını denetleyen, devlet raporlarını inceleyen ve üye devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmesini takip eden ilk Birleşmiş Milletler sözleşme organı olarak faaliyet göstermektedir (Her Türlü Ayrımcılığa ve Irkçılığa Karşı Uluslararası Hareket [International Movement Against All Forms of Discrimination and Racism- IMADR], 2011). Sözleşme kapsamında güvence altına alınan temel eşitlik unsurları Tablo 5'te özetlenmiştir.

Tablo 5. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesinde Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
1	Irk, renk, soy veya etnik kökene dayalı ayrımcılığın yasaklanması	Hiç kimse, etnik veya ırksal sebeplerle ayrımcılığa maruz bırakılamaz.
2	Devletlerin pozitif yükümlülüğü ve eşitliği sağlama görevi	Devletler, ayrımcılığı önlemek ve ortadan kaldırmak için yasal düzenleme ve politika üretmelidir.
4	Irkçı nefret söylemleri ve propagandaya karşı koruma eşitliği	Devletler, ırk temelli nefreti körükleyen her türlü propagandayı önlemekle yükümlüdür.
5	Kanun önünde eşitlik ve temel hizmetlere erişimde fırsat eşitliği	Eğitim, istihdam, barınma, sağlık gibi hizmetlerde ayırım yapılmaksızın eşit haklara erişim sağlanmalıdır.

Kaynak: Birleşmiş Milletler, 1969

2.1.6. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 16 Aralık 1966 tarihli ve 2200 A (XXI) sayılı kararla kabul edilmiş ve 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Birleşmiş Milletleri [United Nations], 1966a). Sözleşmenin temel amacı, bireylerin yaşam standartlarının yükseltilmesi, çalışma hakkının güvence altına alınması, adil ve elverişli

çalışma koşullarının sağlanması ile sosyal güvenlik, sağlık, eğitim ve kültürel yaşama katılım haklarının korunmasıdır. Bu sözleşme, özellikle çalışma yaşamında fırsat eşitliğini ve sosyal haklara erişimi güvence altına alarak, kentsel alanda adil refah dağılımı ve toplumsal cinsiyet adaleti için hukuki bir zemin sunmaktadır. Sözleşmede yer alan temel eşitlik unsurları ve ilgili maddeler Tablo 6’da özetlenmiştir.

Tablo 6. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik UNSURLARI	Açıklama
3	Kadın ve erkeklerin ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan eşit yararlanma hakkı	Sözleşmeye taraf devletler, tüm temel hakların cinsiyet farkı gözetilmeksizin eşit olarak sağlanmasını taahhüt eder.
7 (a)	Kadın ve erkek için “eşit işe eşit ücret” ilkesi	Cinsiyete dayalı ücret ayrımcılığına karşı önlem alınması ve adil ücretle insanca yaşam koşulları sağlanması esastır.
7 (b)	Ayrım gözetmeksizin herkes için güvenli çalışma koşulları	Çalışanlara, eşit biçimde güvenli ve sağlıklı ortamda çalışma hakkı tanınır.
7 (c)	Kıdem ve yeterliliğe dayalı, cinsiyetten bağımsız eşit yükselme fırsatı	Cinsiyet ayrımı olmaksızın liyakate dayalı kariyer ilerlemesi eşit koşullarda sağlanmalıdır.
7 (d)	Herkes için adil ve uygun dinlenme, boş zaman ve ücretli tatil hakkı	Çalışma süresi ve tatil koşullarında ayrım yapılmaksızın eşit haklara sahip olunması gerektiği vurgulanır.

Kaynak: Birleşmiş Milletleri (United Nations), 1966a

2.1.7. Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICCPR)

Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (International Covenant on Civil and Political Rights [ICCPR]), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 16 Aralık 1966 tarihinde 2200 A (XXI) sayılı kararla kabul edilmiş ve 23 Mart 1976’da yürürlüğe girmiş temel insan hakları belgelerinden biridir (İnsan Hakları Derneği, 1976). Sözleşme, bireylerin sivil ve siyasi alandaki haklarını güvence altına alırken ayrımcılık yasağını, yaşam hakkını, kişi özgürlüğünü ve mahkemeler önündeki eşitliği merkezi birer bileşen olarak tanımlar.

Bu çerçevede ICCPR, özellikle azınlıkların, çocukların ve aile biriminin korunması gibi kentsel sosyal adaletin demokratik standartlarını belirleyen geniş bir eşitlik anlayışını temsil etmektedir. Sözleşmede yer alan temel eşitlik unsurları Tablo 7’de özetlenmiştir.

Tablo 7. Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
2	İrk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi görüş vb. temelli ayrımcılığın yasaklanması	Her bireyin haklardan eşit yararlanmasını güvence altına alma yükümlülüğü devletlere aittir.
3	Kadın ve erkeklerin tüm medeni ve siyasal haklardan eşit şekilde yararlanması	Taraf devletler kadınlara ve erkeklere eşit hak sağlamayı taahhüt eder.
6	Hassas grupların korunması	Çocuklar, hamile kadınlar ve engelliler gibi savunmasız bireylerin yaşam hakkının özel korunması esastır.
7	Azınlıklar, engelliler ve mültecilerin korunması	İşkence yasağı, insan onuru çerçevesinde herkese eşit şekilde uygulanmalıdır.
8	Göçmen işçiler, kadınlar ve çocukların korunması	Modern köleliğe karşı eşit koruma ve özgürlük hakkı sağlanmalıdır.
9	Keyfi gözaltı ve haksız tutuklamalara karşı eşit koruma	Tüm bireyler ayırım yapılmaksızın özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir.
14	Herkesin mahkemeler önünde eşit olması	Özellikle dezavantajlı gruplar için eşit hukuki yardım ve adalet hakkı vurgulanır.
17	Evli kadın ve erkeklerin eşit aile haklarına sahip olması	Aile hayatında eşitlik ilkesinin gözetilmesi zorunludur.
24	Çocuklara karşı her türlü ayrımcılığın yasaklanması	Tüm çocuklara özel koruma ve eşit hak sağlanmalıdır.
26	Tüm bireylerin yasa önünde eşit olması	Hukuki eşitlik ve ayrımcılık yasağı bu maddenin temelini oluşturur.
27	Azınlıkların kültürel, dilsel ve dinsel eşitliği	Azınlık grupların kimliklerini yaşatmaları için diğer vatandaşlarla eşit koruma yükümlülüğü vardır.

Kaynak: İnsan Hakları Derneği, 1976

2.1.8. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women [CEDAW]), Birleşmiş Milletler tarafından 1979 yılında kabul edilmiş olup kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını

amaçlayan en kapsamlı uluslararası sözleşmelerden biridir (Birleşmiş Milletler [United Nations], 1979). Sözleşme, kadınların insan haklarından erkeklerle eşit biçimde yararlanmasını sağlamak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak ve kadınların siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda güçlendirilmesini amaçlamaktadır.

Bu kapsamda kadınlara yönelik her türlü ayrımcılık yasaklanmış, taraf devletlere eşitliği sağlamak amacıyla yasal ve kurumsal düzenlemeler yapma yükümlülüğü getirilmiş ve kadınların tüm alanlarda gelişimini destekleyecek önlemlerin alınması öngörülmüştür. Sözleşme fiilî eşitliği sağlamak amacıyla geçici özel önlemlerin alınmasını meşru kabul etmekte, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının ortadan kaldırılmasını hedeflemekte ve kadınların siyasal yaşama katılım, eğitim, çalışma hayatı, sağlık hizmetlerine erişim, kırsal alandaki haklar ve aile yaşamı gibi alanlarda erkeklerle eşit haklara sahip olduğunu güvence altına almaktadır (Birleşmiş Milletler [United Nations], 1979). Bu sözleşmede yer alan eşitlik unsurları Tablo 8’de özetlenmiştir.

Tablo 8. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nde (CEDAW) Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
1	Cinsiyete dayalı ayrımcılığın her türünün tanımı ve reddi	Kadınlara karşı doğrudan ya da dolaylı her türlü farklı davranış ayrımcılık olarak kabul edilmiştir.
2	Cinsiyet eşitliğini sağlamak için yasal ve kurumsal önlemler	Devletler ayrımcılığa karşı yasalar çıkarmak, kurumlar kurmak ve uygulamalar geliştirmek zorundadır.
3	Kadınların insan haklarından tam ve eşit şekilde yararlanması	Kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve medeni haklara erişimi garanti altına alınmalıdır.
4	Eşitliği fiilen sağlamak için pozitif ayrımcılık	Kadınların haklara erişimini hızlandırmak için geçici özel önlemler alınabilir.
5	Kadınlara yönelik kalıp yargıların ve geleneksel rollerin kaldırılması	Toplumda kadının ikincil rolünü pekiştiren uygulamalara karşı önlem alınmalıdır.

7	Seçme ve seçilme, kamu görevlerinde bulunma hakkı	Kadınlar siyasi alanda erkeklerle eşit koşullarda temsil edilmelidir.
10	Kadınların her düzeyde eğitime erişiminin sağlanması	Eğitimde fırsat eşitliği esastır ve bu okur-yazarlık, mesleki eğitim, burs ve spor haklarını da kapsar.
11	Eşit işe eşit ücret, iş güvencesi ve sosyal güvenlik haklarında eşitlik	İş hayatında kadınların ayrımcılığa uğramaması için düzenlemeler yapılması zorunludur.
12	Kadınların sağlık hizmetlerinden eşit yararlanma hakkı	Özellikle doğurganlık ve gebelikle ilgili haklar korunmalıdır.
13	Kadınların krediye, sosyal güvenliğe, aile yardımlarına eşit erişimi	Kadınların toplumsal yaşamda tam eşitliği sağlanmalıdır.
14	Kırsal alanda yaşayan kadınların eşit haklara erişimi	Tarım, sağlık, eğitim gibi alanlarda kadınlar desteklenmelidir.
15	Kadınların medeni haklar ve yasal süreçlerde erkeklerle eşit statüye sahip olması.	Kadınlar, hukuk önünde bağımsız bireyler olarak kendi yasal işlemlerini yapma ve haklarını arama hakkına sahiptir.
16	Kadın ve erkeğin aile içinde eşit haklara sahip olması	Evlilik, boşanma, ebeveynlik ve mülkiyet haklarında eşitlik esastır.

Kaynak: Birleşmiş Milletler (United Nations), 1979

2.1.9. İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi

İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1984 tarihli kararıyla kabul edilmiş ve 26 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir (T.C. Adalet Bakanlığı, 1984). Sözleşme, insan onuruna dayanan temel hakların özgürlük, adalet ve barışın temelini oluşturduğu anlayışıyla, devletlere insan haklarına evrensel düzeyde saygı gösterme ve koruma yükümlülüğü getirmektedir. Bu belge, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde yer alan işkence yasağını somutlaştırarak, bireylerin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünün korunmasını amaçlamaktadır. Sözleşme kapsamında devletlerin işkence ile kötü muameleye karşı alması gereken

etkin önlemler, hukuki sorumluluklar ve mağdurlar için öngörülen haklar Tablo 9’da özetlenmiştir.

Tablo 9. İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi’nde Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik unsuru	Açıklama
2	Herkesin yaşamı, onuru ve beden bütünlüğünün eşit korunması	Devletler, hiçbir gerekçeyle işkenceyi haklı gösteremez.
3	Her bireyin, ırkı, kökeni, statüsü fark etmeksizin işkenceden korunma hakkı	İşkence riski olan kimse başka bir ülkeye gönderilemez.
4	Tüm bireylerin yasa önünde eşit koruma altında olması	İşkence suç olarak tanımlanmalı ve cezalandırılmalıdır.
5	Devletler arası eşit sorumluluk ve mağdurlar için eşit adalet imkânı	İşkenceye ilişkin evrensel yargı yetkisi kabul edilir.
7	Adaletin evrensel ölçekte eşit şekilde sağlanması	İşkence zanlıları yargılanmalı veya iade edilmelidir.
10	Tüm bireylerin kötü muameleden korunması için önleyici eşitlik politikası	Kamu görevlileri işkence yasağı konusunda eğitilmelidir.
11	Tüm tutulan bireyler için eşit ve insan onuruna uygun muamele hakkı	Gözaltı ve sorgulama koşulları düzenli denetlenmelidir.
12	Tüm bireyler için adalete eşit erişim ve korunma hakkı	İşkence iddiaları hızlı ve tarafsız soruşturulmalıdır.
13	Herkesin yasal yollarla korunma ve başvuruda eşit hakka sahip olması	İşkenceye uğrayan birey şikâyet hakkına sahiptir.
14	Mağdurlar için eşit onarım ve iyileşme hakkı	İşkence mağdurları tazminat ve rehabilitasyon almalıdır.
15	Adil yargılanma sürecinin tüm bireyler için eşit olması	İşkenceyle elde edilen ifadeler delil olamaz.
16	Herkesin insan onuruna yakışır biçimde yaşaması ve eşit korunması	İnsanlık dışı veya aşağılayıcı muamele yasaktır.

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, 1984

2.1.10. Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC)

Çocuk Hakları Sözleşmesi (Convention on the Rights of the Child [CRC]), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 20 Kasım 1989 tarihli kararıyla kabul edilmiş ve 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir

(Birleşmiş Milletler [United Nations], 1989). Sözleşmenin temel amacı çocukların yaşam, gelişim, korunma ve katılım haklarını uluslararası hukuk düzeyinde güvence altına almak ve tüm çocuklara herhangi bir ayırım gözetilmeksizin insan onuruna yakışır bir yaşam standardı sağlamaktır (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu [United Nations Children's Fund - UNICEF], 1989).

Sözleşme, çocuğun üstün yararı ilkesini merkeze alarak; eğitim, sağlık ve sosyal koruma gibi alanlarda fırsat eşitliğini zorunlu kılar. Özellikle engelli çocukların toplumsal bütünleşmesi ve çocukların karar alma süreçlerine katılımı gibi unsurlar, kentsel kapsayıcılığın en temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Sözleşmede yer alan doğrudan eşitlik unsurları Tablo 10'da özetlenmiştir.

Tablo 10. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
2	Ayrımcılık yasağı	Hiçbir çocuk, ırkı, dili, dini, cinsiyeti, doğumu, engelliliği ya da ailesinin statüsü nedeniyle ayrımcılığa uğrayamaz.
3	Çocuğun yüksek yararının korunması ve bunun tüm çocuklara eşit uygulanması	Her çocuğun yararı gözetilir ve bu tüm çocuklara eşit şekilde uygulanır.
12	Görüşleri ifade edebilme ve dikkate alınma hakkı	Çocuklar, kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerini ifade eder. Tüm çocuklara eşit haklar sağlanır.
23	Engelli çocukların eşit toplumsal bütünleşme hakkı	Engelli çocuklara özel destek verilmeli ve toplumla tam, eşit şekilde bütünleşmeleri sağlanmalıdır.
28	Eğitimde fırsat eşitliği	Çocuklar ücretsiz temel eğitim alma hakkına sahiptir. Eğitimde fırsat eşitliği sağlanmalıdır.
31	Oyun, dinlenme ve kültürel etkinliklere eşit erişim hakkı	Tüm çocukların oyun oynama, dinlenme ve kültürel etkinliklere katılma hakkı eşit şekilde sağlanmalıdır.

Kaynak: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations Children's Fund – UNICEF), 1989

2.1.11. Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme

Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 18 Aralık 1990 tarihli kararıyla kabul edilmiş ve 1 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, göçmenlerin maruz kaldığı insan hakları ihlalleri, ayrımcılık, kötü çalışma koşulları ve hukuki güvencesizlik gibi yapısal sorunlara karşı uluslararası düzeyde kapsamlı bir koruma kalkını oluşturmayı amaçlamaktadır.

Sözleşme, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, ICCPR, ICESCR, CEDAW ve Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi temel belgelerin yanı sıra ILO'nun 97 ve 143 sayılı sözleşmelerini de normatif çerçevesine dahil ederek kapsayıcı haklar bütünü sunmaktadır. Temel amacı, göçmen işçilerin ve aile bireylerinin toplumsal yaşama katılımında ve temel kentsel hizmetlere erişimde ayrımcılık yapılmaksızın yerel halkla tam ve eşit biçimde temsil edilmelerini güvence altına almaktır. Sözleşmede yer alan doğrudan eşitlik unsurları Tablo 11'de özetlenmiştir.

Tablo 11. Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme'de Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsurları	Açıklama
7	Ayrımcılık yasağı ve eşitlik	Göçmen işçiler ve aile fertleri, ırk, cinsiyet, din, dil gibi nedenlerle ayrımcılığa tabi tutulamaz.
8	Kanun önünde eşitlik	Göçmen işçiler, ev sahibi ülke vatandaşları ile aynı hukuki koruma ve haklara sahiptir.
9	Yaşama hakkı	Göçmen işçilerin ve aile fertlerinin yaşama hakkı korunmalıdır.
10	İşkenceden korunma hakkı	Göçmen işçi veya aile ferdi işkenceye veya zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz.

13	Fikir ve düşünce özgürlüğü	Göçmen işçiler ve aile fertleri dışarıdan müdahale olmaksızın fikir ve düşünce özgürlüğüne sahiptir.
16	Mevcut yasalardan yararlanma hakkı	Göçmen işçiler ve aile fertleri, şiddet, fiziksel incinme, tehdit ve korkutma gibi eylemlere karşı devlet tarafından etkili biçimde korunma hakkına sahiptir.
18	Hukuki erişim ve yargılama önünde eşitlik	Göçmen işçiler, kamu hizmetlerinden ayrımcılığa uğramadan yararlanma hakkına sahiptir.
44-46	Aile bütünlüğünün korunması	Göçmen işçilerin ailelerinin bulundukları ülkenin aileleri ile eşit sosyal güvenlik, eğitim, eşit muamele, anadil vb. haklara sahiptir.

Kaynak: Birleşmiş Milletler (United Nations), 1990

2.1.12. Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme (CRPD)

Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme (Convention on the Rights of Persons with Disabilities [CRPD]), Birleşmiş Milletler tarafından 13 Aralık 2006 tarihinde kabul edilmiş ve 3 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir (T.C. Adalet Bakanlığı, 2007). Sözleşme, tüm bireylerin doğuştan sahip olduğu insan onuru, eşitlik ve ayrımcılığa uğramama ilkelerini esas alarak, engelli bireylerin insan haklarından tam ve etkin biçimde yararlanmasını güvence altına almayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede engellilik, yalnızca bireysel bir tıbbi durum değil, toplumsal tutumlar ve çevresel engellerle (bariyerler) ilişkili bir olgu olarak kabul edilmektedir. Sözleşme, kadınlar ve çocuklar gibi çoklu ayrımcılığa maruz kalan engelli gruplar için özel hassasiyet öngörmekte ve sürdürülebilir kalkınma ve kentsel kapsayıcılık hedefleri doğrultusunda engelli bireylerin karar alma süreçlerine eşit katılımını zorunlu kılmaktadır. Sözleşmede yer alan doğrudan eşitlik unsurları Tablo 12’de özetlenmiştir.

Tablo 12. Engellilerin Haklarına Dair Sözleşmede Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik unsuru	Açıklama
3	Eşitlik ve ayrımcılığa karşı koruma	Engelli bireylerin eşitlik, bağımsızlık, ayrımcılığa uğramama ve topluma tam katılım hakları güvence altındadır.
5	Hukuk önünde eşitlik	Engelliler hukuk önünde eşittir. Her türlü ayrımcılık yasaktır ve gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
9	Erişilebilirlik	Fiziksel çevre, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojilerine eşit erişim sağlanmalıdır.
12	Hukuken tanınma ve destek	Engelli bireylerin hukuken tanınması ve destekli karar alma mekanizmaları ile iradelerini beyan edebilmesi sağlanmalıdır.
19	Bağımsız Yaşama ve Topluma Dahil Olma	Nerede ve kimlerle yaşayacaklarını seçme özgürlüğü ve toplum temelli destek hizmetlerine erişim hakkı vardır.
24	Kapsayıcı eğitim	Engellilerin kapsayıcı, eşit erişim sağlanan eğitim sistemlerine katılımı desteklenmelidir.
27	Çalışma hayatına eşit katılım	Engellilerin ayrımcılığa uğramadan iş, mesleki eğitim ve istihdam fırsatlarına eşit erişimi güvence altındadır.
29	Siyasi katılım	Oy kullanma ve seçilme haklarına eşit erişim sağlanmalı, gerekli araç ve kolaylaştırıcı önlemler verilmelidir.
33	İzleme ve katılım	Devletler bağımsız izleme mekanizmaları kurmalı ve engelli bireylerin bu süreçte eşit katılımını sağlamalıdır.

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, 2007

2.1.13. BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA), 2015 yılında üye ülkeler tarafından yoksulluğun sona erdirilmesi, gezegenin korunması ve küresel eşitsizliklerin azaltılması amacıyla kabul edilmiştir. 2030 yılına kadar tamamlanması öngörülen 17 evrensel hedef ve 169 göstergeden oluşan bir eylem planıdır (Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi [UN Global Compact], 2025). SKA'lar, toplumsal cinsiyet eşitliği ile dezavantajlı gruplara yönelik kapsayıcı politikaların geliştirilmesini sürdürülebilir kalkınmanın merkezine yerleştirmektedir.

Bu çerçeve, kadınlar ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılığın sona erdirilmesinden, ekonomik kaynaklara ve teknolojiye eşit erişimin sağlanmasına kadar geniş bir yelpazede yapısal dönüşüm hedeflemektedir. Ayrıca sosyal koruma sistemlerinin güçlendirilmesi, eğitim ve istihdamda tam eşitliğin sağlanması ve tüm bireylerin karar alma süreçlerine kapsayıcı katılımı temel önceliklerdir. SKA'lar kapsamında yer alan temel eşitlik unsurları Tablo 13'te özetlenmiştir.

Tablo 13. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarında (SKA) Eşitlik Unsurları

Hedef No	Amaç	Eşitlik Unsuru	Açıklama
1.3	Yoksulluğa Son	Sosyal Koruma Hakkında Eşitlik	Yoksul ve kırılgan grupların sosyal koruma sistemlerinden eşit ve etkin biçimde yararlanması.
4.5	Nitelikli Eğitim	Eğitime Erişimde Eşitlik	Cinsiyet ve dezavantaj temelli engellerin kaldırılarak herkes için eğitim fırsatlarının eşit sağlanması.
5.1	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Ayrımcılığın Önlenmesi	Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik tüm ayrımcılık biçimlerinin ortadan kaldırılması.
5.2		Şiddetten Arındırılmış Yaşam Hakkı	Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddetin tüm biçimleriyle sona erdirilmesi.
5.3		Erken/Zorla Evliliklerin Önlenmesi	Kadınların ve kız çocuklarının özgürlük haklarının korunması.
5.5		Karar Alma Süreçlerine Eşit Katılım	Kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal liderlik mekanizmalarında eşit temsiline sağlanması.
5.a		Ekonomik Kaynaklara Eşit Erişim	Kadınların toprak, mülkiyet ve finansal kaynaklara erişimlerinin artırılması.
5.b		Teknolojiye Eşit Erişim	Kadınların bilgi ve iletişim teknolojilerine erişiminin güçlendirilmesi.
5.c		Hukuki ve Politik Güvenceler	Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak yasa ve politikaların hayata geçirilmesi.
8.5	İnsana Yakınsır İş	İstihdamda Eşitlik	Gençler, kadınlar ve dezavantajlı gruplar için tam ve verimli istihdam fırsatlarının sağlanması.

10.2	Eşitsizliklerin Azaltılması	Sosyal ve Politik Kapsayıcılık	Tüm bireylerin sosyal, ekonomik ve politik hayata katılımında eşitliğin sağlanması.
16.7	Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	Karar Süreçlerine Katılımda Eşitlik	Toplumdaki tüm bireylerin karar alma süreçlerine eşit biçimde katılabilmesi.

Kaynak: Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (UN Global Compact), 2025

2.1.14. Habitat III ve Yeni Kentsel Gündem

2016 yılında Quito’da düzenlenen Habitat III Konferansı ile kabul edilen Yeni Kentsel Gündem (New Urban Agenda), kentsel sürdürülebilirlik ve kapsayıcılık tartışmalarını günümüz planlama politikalarının merkezine taşımıştır. Bu belge, “kimseyi geride bırakmama” ilkesini mekânsal planlamanın temel motifi haline getirerek, toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal adalet ve güvenli kamusal alanlar gibi konuların yerel politikalara entegre edilmesini teşvik etmektedir. Belgede öne çıkan eşitlik unsurları Tablo 14’te özetlenmiştir.

Tablo 14. Yeni Kentsel Gündem’de (Habitat III) Eşitlik UNSURLARI

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
11	Kimseyi Geride Bırakmama	Kentlerin tüm sakinleri için kapsayıcı olmasını; yaş, cinsiyet, engel veya statü gözetmeksizin herkesin kent haklarından ve kentsel değerlerden yararlanmasını esas alır.
13 (c)	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Kentsel planlama ve yönetim süreçlerinde cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılmasını, kadınların güçlendirilmesini ve karar alma süreçlerine tam katılımı vizyoner bir ilke olarak belirler.
37 ve 100	Güvenli ve Erişilebilir Kamusal Alanlar	Kadınlar, çocuklar, gençler ve engelliler için şiddet ve tacizden arındırılmış, iyi tasarlanmış, erişilebilir ve güvenli kentsel mekânların oluşturulmasını hedefler.
14 (b)	Engelli Hakları ve Mekansal Adalet	Engelli bireylerin kentsel yaşama tam ve anlamlı katılımını sağlamak için "evrensel tasarım" ilkelerinin kentsel altyapıya entegrasyonunu vurgular.

Kaynak: Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-Habitat), 2016

2.1.15. BM Engellilerin Dahil Edilmesi Stratejisi (UNDIS)

Birleşmiş Milletler'in 2019 yılında hayata geçirdiği Engellilik Kapsayıcılığı Stratejisi (United Nations Disability Inclusion Strategy [UNDIS]), engelli bireylerin hak temelli biçimde tüm politika ve programlara katılımını öngörmektedir (Birleşmiş Milletler [United Nations], 2019). Bu strateji, planlama süreçlerinde erişilebilirlik standartlarının ve kapsayıcı tasarım ilkelerinin sadece fiziksel değil, dijital ve yönetsel boyutlarda da uygulanmasını hedefleyen bir kurumsal çerçeve sunmaktadır. Stratejinin temel bileşenleri Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15. BM Engellilerin Dahil Edilmesi Stratejisinde (UNDIS) Temel Bileşenleri

Gösterge No	Alan	Eşitlik unsuru	Açıklama
1-4	Liderlik, Stratejik Planlama ve Yönetim	Stratejik Kapsayıcılık	Kurumsal liderlik, politika geliştirme ve stratejik planlama düzeyinde engellilik perspektifinin sisteme entegre edilmesini esas alır.
10-13	Programlama ve Operasyonlar	Hak Temelli Programlama	Tüm uygulama süreçlerinin, kentsel ve sosyal projelerin tasarım aşamasından itibaren engelli bireylerin haklarını ve katılımını gözetmesini sağlar.
14-15	Kurumsal Kültür ve İnsan Kaynakları	Erişilebilir Ortam ve İstihdam	Bilgi, iletişim, dijital içerik ve fiziksel tesislerin erişilebilir olmasını ve işe alım süreçlerinde makul düzenlemelerin yapılmasını taahhüt eder.
5 ve 12	Katılım ve Kapasite Geliştirme	Anlamlı Katılım ve Görünürlük	Engelli bireylerin ve onları temsil eden örgütlerin karar alma süreçlerine danışma yoluyla aktif ve anlamlı katılımını teşvik eder.

Kaynak: Birleşmiş Milletler (United Nations), 2019

2.1.16. Güncel BM Yaklaşımları: Pekin+30 ve Cinsiyet Eşitliği Mührü (UNDP)

BM bünyesinde devam eden güncel tartışmalar, eşitlik anlayışını iklim adaleti, dijital eşitsizlik ve bakım ekonomisi gibi yeni temalarla genişletmektedir (Birleşmiş Milletler Kadın Birimi [UN-Women], 2024). Bu kapsamda yürütülen Pekin+30 süreci ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (United Nations Development Programme [UNDP]) yerel yönetimler için geliştirdiği Cinsiyet Eşitliği Mührü (Gender Equality Seal) Programı, kentsel planlama birimlerinin eşitlik performansını ölçmek ve sertifikalandırmak için önemli modeller sunmaktadır. Bu güncel yaklaşımların odak noktaları Tablo 16'da sunulmuştur.

Tablo 16. Güncel BM Yaklaşımları ve Yeni Eşitlik Paradigması

Referans	Eşitlik Unsuru	Açıklama
P+30	Kesişimsel adalet	Eşitliğin, iklim adaleti, dijital erişim ve bakım emeğinin görünür kılınması gibi güncel kentsel sorunlarla bütünleştirilmesini savunur.
UNDP-S	Kurumsal akreditasyon	Yerel yönetimlerin; ücret eşitliği, karar alma ve toplumsal cinsiyet ana akımlaştırması performanslarının ölçülmesini sağlar.

Kaynak: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme [UNDP]), 2024; Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women), 2024

2.2. Birleşmiş Milletler (BM) Belgelerinde Eşitlik Unsurlarının Değerlendirilmesi

Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen insan hakları belgeleri, eşitliği yalnızca biçimsel bir ilke olarak değil, toplumsal yaşamın tüm alanlarında fiilen sağlanması gereken temel bir değer olarak ele almaktadır. Bu çerçevede eşitlik, bireylerin yasa önünde aynı haklara sahip olmasının ötesinde fırsatlara erişimdeki yapısal engellerin ortadan

kaldırılmasını ve dezavantajlı grupların korunmasını da kapsayan bütüncül bir anlayışla ele alınmaktadır.

İncelenen sözleşmelerde kadınlar, çocuklar, engelliler, mülteciler, göçmen işçiler ve azınlık gruplar başta olmak üzere toplumsal açıdan kırılgan kesimlerin özel olarak ele alındığı görülmektedir. Eğitim, sağlık, barınma, çalışma yaşamı, siyasal katılım ve adalete erişim gibi temel alanlarda ayrımcılığın önlenmesi ve eşitliğin sağlanması devletlerin temel yükümlülükleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler belgeleri, devletlere yalnızca ayrımcılığı yasaklama sorumluluğu yüklemekle kalmamakta, aynı zamanda eşitliği hayata geçirecek yasal, kurumsal ve politik mekanizmaları oluşturma görevi de vermektedir.

Sonuç olarak, Birleşmiş Milletler'in insan hakları belgelerinde benimsenen eşitlik anlayışı, bireylerin insan onuruna yakışır koşullarda yaşamasını hedefleyen kapsayıcı ve hak temelli bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, biçimsel eşitliğin ötesine geçerek fiilî eşitliğin sağlanmasını, dezavantajlı grupların güçlendirilmesini ve toplumsal adaletin sürdürülebilir biçimde tesis edilmesini amaçlamaktadır. Bu yönüyle söz konusu belgeler, hem ulusal politikalar hem de yerel düzeyde planlama ve uygulamalar için temel bir referans çerçevesi oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler belgelerindeki eşitlik unsurları kategorik olarak Tablo 17'de verilmiştir.

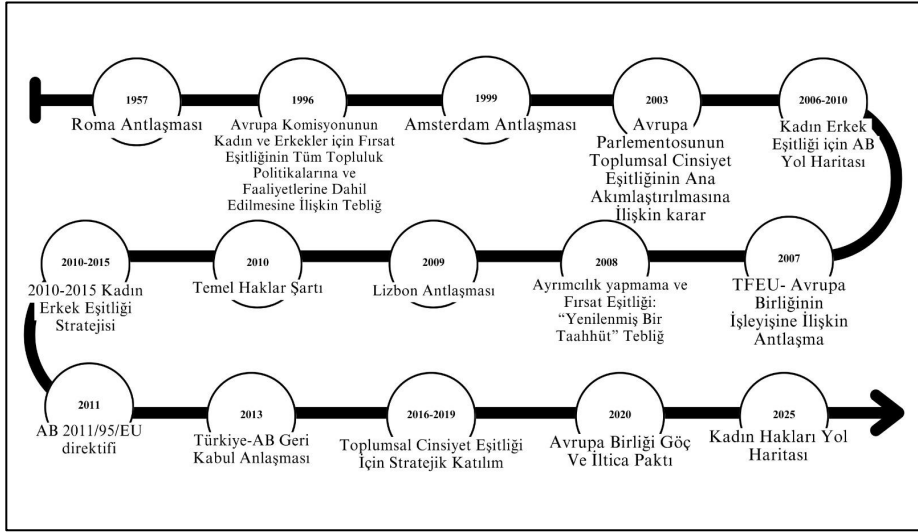
Tablo 17. Birleşmiş Milletler Belgelerindeki Eşitlik Unsurları

Kategoriler		Ortak Unsurlar
Kategori 1	Ayrımcılık Yasağı ve Hukuki Eşitlik	• Kanun önünde eşitlik • Doğrudan ve dolaylı ayrımcılık yasağı (ırk, cinsiyet, din, statü, engellilik vb.) • Eşit hukuki koruma ve adalete erişim
Kategori 2	Maddi Eşitlik ve Pozitif Yükümlülük	• Devletin tüm vatandaşlar (ırk, cinsiyet, din, statü, engellilik vb.) için aktif pozitif önlem alma yükümlülüğü • Dezavantajlı gruplar için özel koruma • Yapısal eşitsizliklerin giderilmesi • Fırsat eşitliği • Sonuç eşitliği
Kategori 3	Erişilebilirlik ve Kapsayıcılık	• Evrensel tasarım • Fiziksel erişilebilirlik (eğitim, sağlık, yeşil alan, barınma, istihdam vb.) • Bilgiye erişim (dijital erişim dahil) • Hizmetlere eşit erişim (kamusal hizmetler, dijital erişim vb.)
Kategori 4	Katılım ve Temsil	• Karar alma süreçlerine katılım (çocuklar, kadınlar, engelliler, yaşlılar vb. dezavantajlı gruplar) • Etkilenme hakkı (bilgiye erişim hakkı, katılım hakkı, başvuru ve itiraz hakkı) • Bilgilendirilme hakkı • Topluluk temsiliyeti • Kamu görevine erişim
Kategori 5	Güvenlik ve Şiddetten Korunma	• Kamusal alanda güvenlik (işkence yasağı, şiddetten korunma) • Cinsiyet temelli şiddetin önlenmesi (kadına yönelik şiddetin önlenmesi vb.) • Mültecilerin korunması (geri göndermeme vb.) • Çocuğun korunması
Kategori 6	Ekonomik ve Sosyal Haklar	• Eşit işe eşit ücret • Sosyal güvenlik • Krediye erişim • Çalışma hakkı • Güvenli çalışma koşulları
Kategori 7	Mekânsal ve Sosyal Entegrasyon	• Gettolaşmanın önlenmesi • Sosyal bütünleşme • Kentsel kapsayıcılık (Kimseyi Geride Bırakmama) • Barınma hakkı • Temel hizmetlere erişim

Kategori 8	Kesişimsel Eşitlik	• Birden fazla dezavantajın (kadın + engelli, göçmen + kadın, yaşlı + yoksul vb.) birlikte değerlendirilmesi • İklim adaleti ile eşitlik bağlantısı
Kategori 9	Kurumsal Eşitlik ve Ana Akımlaştırma	• Toplumsal cinsiyet ana akımlaştırması • Engellilik perspektifi entegrasyonu • Kurumsal izleme mekanizmaları • Performans ölçümü

2.3. Avrupa Birliği (AB) Belgelerinde Eşitlik Unsurlarının İncelenmesi

Avrupa Birliği, toplumsal cinsiyet eşitliğini temel insan haklarından biri olarak görmekte ve bu ilkeyi tüm politika ve uygulamalarına entegre etmeye çalışmaktadır. AB belgelerinde yer alan eşitlik unsurları, kadın ve erkeklerin hayatın her alanında, eğitimden iş gücüne, siyasetten aile yaşamına kadar, eşit fırsatlara sahip olmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda, ayrımcılıkla mücadele, eşit ücret, karar alma mekanizmalarına katılım gibi konular öncelikli başlıklar arasında yer almaktadır. AB'nin yürüttüğü strateji ve yönergeler, yalnızca yasal düzenlemelerle sınırlı kalmayıp, toplumsal dönüşümü hedefleyen uygulamaları da kapsamaktadır. Belgeler Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Dezavantajlı Grupları Gözeten Avrupa Birliği Belgeleri

2.3.1. Roma Antlaşması

Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan iki kurucu anlaşmadan birisidir (diğeri Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu kuran Euratom Antlaşması'dır). Roma Antlaşması, 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran antlaşma olarak imzalanmıştır ve 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Avrupa Birliği [European Union], 1957).

Roma Anlaşması, mevcut engellerin kaldırılması, istikrarın sağlanması ve ticarete denge ile rekabette dürüstlüğün temini için halkların yaşam ve çalışma koşullarını sürekli olarak iyileştirmeyi amaçlayan ortak çabalar konusunda koordineli bir eylem zorunluluğuna dayanmaktadır. Anlaşma, ekonomilerin birliğini güçlendirmeyi; bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltarak özellikle en dezavantajlı bölgelerin geri kalmışlığını gidermeyi ve bu yolla uyumlu bir ekonomik gelişimi güvence altına almayı hedeflemektedir.

Bu doğrultuda, ortak bir ticaret politikası aracılığıyla uluslararası ticarete yönelik kısıtlamaların kademeli olarak kaldırılmasına katkı sağlanması,

Avrupa ile denizaşırı ülkeler arasındaki dayanışmanın pekiştirilmesi ve ortak refahın geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca Anlaşma, Birleşmiş Milletler Şartı'nın ilkelerine uygun olarak, ortak kurumlar aracılığıyla barış ve özgürlük teminatlarının güçlendirilmesini hedeflemekte; bu idealleri paylaşan Avrupa halklarını söz konusu bütünleşme sürecine katılmaya davet etmektedir (Avrupa Birliği [European Union], 1957).

Roma Antlaşması'nın giriş bölümü, eşitsizliklerin giderilmesi, refahın artırılması, bölgesel kalkınma farklarının azaltılması gibi genel sosyal hedefleri kapsamaktadır. Antlaşma metninde geniş kapsamlı bir sosyal eşitlik vizyonu bulunmakla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında doğrudan uygulanabilir tek hüküm Madde 119'dur. Söz konusu madde, daha sonra yürürlüğe giren 1975 tarihli Eşit Ücret Direktifi (Equal Pay Directive) ve 2006/54/EC sayılı Eşit Muamele Direktifi gibi yasal düzenlemelere temel teşkil etmiştir.

Tablo 18. Roma Antlaşması'nda Eşitlik Unsurları

Madde	Eşitlik Unsuru	Açıklama
119 (bugün Madde 157 Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma (Treaty on the Functioning of the European Union, TFEU) olarak bilinir.)	Ücret eşitliği	Kadın ve erkek çalışanlar için eşit değerdeki işe eşit ücret ilkesi kabul edilmiştir.

Kaynak: Avrupa Birliği (European Union), 1957

2.3.2. Avrupa Komisyonu'nun Kadın ve Erkekler için Fırsat Eşitliğinin Tüm Topluluk Politikalarına ve Faaliyetlerine Dahil Edilmesine İlişkin Tebliği

Avrupa Komisyonu'nun 1996 tarihli bildirisi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sadece özel bir politika alanı değil, tüm kamu politikalarına sistematik olarak dâhil edilmesi gereken bir anaakımlaştırılma (mainstreaming) süreci olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, yasal

eşitliğin ötesine geçerek fiilî (de facto) eşitliği hedefleyen pozitif eylemleri, politika üretiminde cinsiyete duyarlı etki analizlerini ve karar alma süreçlerinde dengeli temsili temel almaktadır. Ayrıca, politikaların etkinliğini ölçmek için cinsiyet temelli ayrıştırılmış verilerin toplanmasını ve kurum içinde bu bilincin yerleşmesi için kapasite geliştirme eğitimlerini zorunlu kılmaktadır (Avrupa Komisyonu [European Commission], 1996). Bu stratejinin temel eşitlik unsurları Tablo 19’da gösterilmektedir.

Tablo 19. 1996 Avrupa Komisyonu Tebliği Eşitliği Unsurları

Eşitlik Unsuru	Açıklama
Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması	Kadın-erkek eşitliği, yalnızca sosyal politikalarda değil, tüm AB politika ve faaliyet alanlarında sistematik olarak dikkate alınmalıdır.
Pozitif eylemler ve aktif müdahale	Kadınların tarihsel/dezavantajlı konumlarını telafi edecek destekleyici ve geçici önlemler uygulanmalıdır.
Fiili eşitlik (de facto equality)	Hukuki eşitliğin ötesine geçilerek, gerçek hayatta eşitliğin sağlanması hedeflenmelidir.
Cinsiyete duyarlı politika üretimi	Yeni yasa, strateji ve programların kadınlar ve erkekler üzerindeki etkileri analiz edilmeli ve bu analizler politika süreçlerine entegre edilmelidir.
Cinsiyete duyarlı veri ve göstergeler	Cinsiyet temelli ayrıştırılmış veriler toplanmalı ve bu verilerin değerlendirilmesi ve izlemesi için uygun göstergeler geliştirilmelidir.
Kadınların karar alma süreçlerine katılımı	Kadınların tüm düzeylerde karar alma süreçlerine etkin ve sayısal olarak artan katılımı sağlanmalıdır.
Eğitim ve kurumsal kapasite geliştirme	Politika yapıcılar toplumsal cinsiyet farkındalığı konusunda eğitilmeli ve kurum içi rehber belgeler ve eşitlik kültürü desteklenmelidir.

Kaynak: Avrupa Komisyonu (European Commission), 1996

2.3.3. Amsterdam Antlaşması

Amsterdam Antlaşması, Avrupa Birliği’nin toplumsal cinsiyet eşitliğine yaklaşımında dönüm noktası niteliğindedir. Bu antlaşma ile eşitlik ilkesi, sadece bir çalışma hayatı kuralı olmaktan çıkarılarak tüm topluluk politikalarını etkileyen "ortak ve yatay bir hedef" haline getirilmiştir (Avrupa Birliği [European Union], 1997). Antlaşma, AB’ye ayrımcılıkla

mücadelede doğrudan yasal yetki tanınması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılmasını birincil hukuk (kurucu antlaşma) düzeyine taşıması bakımından kentsel ve sosyal politikaların şekillenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Antlaşmada yer alan temel eşitlik unsurları Tablo 20’de özetlenmiştir.

Tablo 20. Amsterdam Antlaşmasında Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
2	Toplumsal cinsiyet eşitliği hedefi	AB’nin genel hedefleri arasında, kadın ve erkekler arasında eşitliğin sağlanması açık şekilde yer almaktadır.
3	Cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması (mainstreaming)	Kadın-erkek eşitliği, tüm AB politikalarında yatay bir hedef olarak kabul edilmiştir.
13	Ayrımcılıkla mücadele yetkisi	Cinsiyet, ırk, etnik köken, din, inanç, engellilik, yaş ve cinsel yönelim temelli ayrımcılığa karşı uygun önlemlerin alınması AB yetkisine verilmiştir.
141	Eşit işe eşit ücret ilkesi	Eşit işe eşit ücret ödenmesi ilkesi güçlendirilmiş ve eşit muamele ilkesinin kapsamı genişletilmiştir. Pozitif ayrımcılık/eylem önlemlerine imkân tanınmıştır

Kaynak: Birleşmiş Milletler (United Nations), 1979

2.3.4. Avrupa Parlamentosu’nun Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana Akımlaştırılmasına İlişkin Kararı

Avrupa Parlamentosu’nun 13 Mart 2003 tarihli kararı, Parlamento’nun kendi iç yapısında ve yasama faaliyetlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma taahhüdünü resmileştiren ilk karar olması bakımından stratejik bir öneme sahiptir (Birleşmiş Milletler [United Nations], 1979). Bu karar ile Parlamento, sadece üye devletlere tavsiyede bulunmanın ötesine geçerek kendi komitelerinin ve delegasyonlarının politika çalışmalarında eşitlik ilkelerini nasıl uygulayacağına dair somut bir eylem planı ve kılavuzlar bütünü benimsemiştir.

Karar, kentsel planlama ve bütçeleme gibi teknik alanlarda çalışan parlamento komitelerinin, kararlarının kadın ve erkekler üzerindeki

etkilerini düzenli olarak değerlendirmesini öngören bir denetim mekanizması kurmuştur. Kararda öne çıkan temel eşitlik unsurları Tablo 21’de sunulmuştur.

Tablo 21. Avrupa Parlamentosu 2003 Kararı’nda Eşitlik Unsurları

Eşitlik unsuru	Açıklama
Düzenli Politika Planı	Toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm parlamento çalışmalarına dahil edilmesini öngören bir eylem planının düzenli olarak benimsenmesini taahhüt eder.
Uygulama Kılavuzları	Komitelerin ve delegasyonların günlük politika üretim süreçlerinde eşitlik ilkelerini nasıl uygulayacağına dair teknik rehberlerin oluşturulmasını düzenler.
Kurumsal İzleme	Parlamento bünyesindeki her birimin ana akımlaştırılma performansının izlenmesini ve raporlanmasını sağlayan bir sorumluluk ağı kurar.

Kaynak: Birleşmiş Milletler (United Nations), 1979

2.3.5. 2006-2010 Yılları için Kadın-Erkek Eşitliği için AB Yol Haritası

Avrupa Komisyonu tarafından ilk kez 2006-2010 dönemi için hazırlanan "Kadın-Erkek Eşitliği Yol Haritası", AB’nin eşitlik gündemini ileriye taşımak ve üye devletlerle olan stratejik ortaklığı güçlendirmek konusundaki taahhüdünü temsil etmektedir. Yol Haritası, topluluk eylemlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik altı temel öncelik alanı belirlemekte; her alan için somut hedefler ve eylem planları öngörmektedir (Avrupa Komisyonu [European Commission], 2006).

Bu stratejik belge, Komisyon’un tek başına ulaşamayacağı hedefler için üye devletleri ve diğer yerel aktörleri harekete geçirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle iş-yaşam dengesinin kurulması ve karar alma mekanizmalarında eşit temsilin sağlanması, kentsel yaşam kalitesinin ve demokratik katılımın artırılması açısından kritik önemdedir. Yol Haritasında tanımlanan temel öncelikler ve eşitlik unsurları Tablo 22’de özetlenmiştir.

Tablo 22. 2006-2010 AB Yol Haritası'nda Eşitlik Unsurları

Öncelik No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
1	Eşit ekonomik bağımsızlık	Kadın ve erkeklerin işgücü piyasasında eşit temsili ve ekonomik kaynaklara erişimde fırsat eşitliğini hedefler.
2	İş-yaşam dengesi	Profesyonel ve özel yaşamın uyumlaştırılmasını, bakım sorumluluklarının adil paylaşımını ve esnek çalışma modellerini destekler.
3	Karar almada eşit temsil	Politika, ekonomi ve kentsel yönetim gibi tüm karar alma kademelerinde kadın ve erkeklerin dengeli temsili öngörür.
4	Şiddetin ortadan kaldırılması	Toplumsal cinsiyete dayalı her türlü şiddetin ve insan ticaretinin önlenmesine yönelik etkin yasal ve idari tedbirler almayı amaçlar.
5	Cinsiyet klişelerinin ortadan kaldırılması	Eğitim ve kültür aracılığıyla toplumsal cinsiyet rollerine dair kalıplaşmış yargıların yıkılmasını ve normların dönüşümünü teşvik eder.
6	AB'nin dış ilişkilerinde ve uluslararası kalkınma politikalarında teşvik	AB'nin dış ilişkilerinde ve uluslararası kalkınma yardımlarında toplumsal cinsiyet eşitliğini temel bir öncelik haline getirir.

Kaynak: Avrupa Komisyonu (European Commission), 2006; Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (European Institute for Gender Equality), 2025.

2.3.6. Lizbon Antlaşması

13 Aralık 2007 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliği'nin daha etkili, şeffaf ve demokratik bir yapıya kavuşmasını sağlayan en kapsamlı reform belgesidir. Bu antlaşma ile AB'nin Anayasası olarak işlev gören Avrupa Birliği Antlaşması (Treaty on European Union [TEU]) güncellenmiş ve Avrupa Topluluğu Antlaşması ise Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma (Treaty on the Functioning of the European Union [TFEU]) olarak yeniden adlandırılmıştır (Avrupa Birliği [European Union], 2007).

Lizbon Antlaşması ile Birliğin kuruluş felsefesi; insan onuru, özgürlük ve demokrasi değerlerinin yanı sıra azınlık hakları ve kadın-erkek eşitliği ilkeleri üzerine inşa edilmiştir. AB, bu antlaşmalarla toplumsal yapıda sosyal adaleti tesis etmeyi ve her türlü ayrımcılıkla mücadele etmeyi temel bir yükümlülük olarak üstlenmiştir. Ayrıca demokratik kurumlar sistemi (Komisyon, Parlamento, Konsey ve Adalet Divanı) arasındaki yetki paylaşımı netleştirilerek, toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm politikalarda gözetilmesi gereken bir yatay ilke olduğu birincil hukuk düzeyinde teyit edilmiştir. Lizbon Antlaşması'nın kurumsal değerleri ve uygulama maddeleri Tablo 23 ve Tablo 24'de detaylandırılmıştır.

Tablo 23. Lizbon Antlaşması'nda (TEU) Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
2	Temel Değerler ve Eşitlik	AB'nin insan onuru, demokrasi ve eşitlik üzerine kurulduğunu; kadın-erkek eşitliğinin üye devletler için ortak bir değer olduğunu belirtir.
3 (3)	Sosyal Hedefler	Birliğin sosyal dışlanma ve ayrımcılıkla mücadelesini ve kadın-erkek eşitliğini teşvik etme yükümlülüğünü tanımlar.
9	Vatandaşlık Eşitliği	AB kurumlarının tüm vatandaşlara eşit mesafede durması ve eşit muamele etmesi ilkesini güvence altına alır.
10	Ayrımcılık Karşıtı Siyaset	(İstersen eklenebilir) Politikaların belirlenmesinde her türlü ayrımcılıkla mücadele edileceğini vurgular.

Kaynak: Avrupa Birliği (European Union), 2007; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2007

Tablo 24. Lizbon Antlaşması'nda (TFEU) Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
8	Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması	Birliğin tüm kentsel, sosyal ve ekonomik faaliyetlerinde eşitsizliklerin giderilmesini ve eşitliğin teşvik edilmesini zorunlu kılan yatay ilkedir.
10	Kapsayıcı politika üretimi	Politikaların uygulanmasında; cinsiyet, ırk, din, yaş, engel ve cinsel yönelim temelli ayrımcılıkla mücadele edilmesini şart koşar.
19	Hukuki eylem yetkisi	Kimlik temelli ayrımcılık türlerine karşı Birliğe yasal önlemler alma ve aktif mücadele politikaları yürütme konusunda spesifik yetki tanır.
157	İşgücü piyasasında eşitlik	Kadın ve erkeklerin istihdam süreçlerinde fırsat eşitliğine sahip olmasını ve eşit işe eşit ücret ilkesini yasal güvenceye bağlar.
79	İnsan ticaretiyle mücadele	Özellikle kadınların ve çocukların sömürülmesini engellemek adına insan ticaretiyle mücadele konusunda ortak standartlar oluşturur.
19 No'lu TEU/TFEU Deklarasyonu	Aile içi şiddetle mücadele	Antlaşmaya ekli deklarasyonlarla, kadınlara yönelik her türlü şiddet ve aile içi şiddetle mücadele konusundaki siyasi kararlılık vurgulanmıştır.

Kaynak: Avrupa Birliği (European Union), 2007; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2007

2.3.7. Ayrımcılık Yapmama ve Fırsat Eşitliği: Yenilenmiş Bir Taahhüt Tebliği

Avrupa Komisyonu'nun 2008 yılında yayımladığı bu stratejik Tebliğ, Birliğin ayrımcılıkla mücadele konusundaki kararlılığını güncellemek ve yasal çerçeveyi güçlendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Belge, mevcut istihdam odaklı direktiflerin ötesine geçerek yaş, engellilik, cinsel yönelim ve din gibi kimlik temelli ayrımcılıkların sosyal koruma, sağlık, eğitim ve kentsel hizmetlere erişim alanlarında da yasaklanmasını öngören kapsamlı bir yatay direktif önerisi sunmaktadır (Avrupa Komisyonu [European Commission], 2008).

Tebliğ, yasal korumanın yanı sıra fırsat eşitliğinin aktif olarak teşvik edilmesini ve farkındalık yaratma, ana akımlaştırma ve sistematik veri toplama gibi araçlarla desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca üye devletler arasında iyi uygulama alışverişini ve çoklu ayrımcılıkla mücadeleyi hedefleyen yeni yönetsel yaklaşımlar getirmektedir. Tebliğ kapsamında öne çıkan temel eşitlik unsurları Tablo 25’de özetlenmiştir.

Tablo 25. Ayrımcılık Yapmama ve Fırsat Eşitliği Tebliği’nde Eşitlik Unsurları

Eşitlik Unsuru	Açıklama
Kapsamlı yasal koruma	Ayrımcılık yasağının istihdam alanı dışındaki temel sosyal ve kentsel hizmetlere (eğitim, sağlık, konut vb.) yayılmasını hedefler.
Yatay direktif önerisi	Yaş, engellilik, din ve cinsel yönelim temelli ayrımcılığı tüm kamusal alanlarda yasaklayan yeni bir hukuki standart sunar.
Fırsat eşitliği teşviki	Eşitliği sadece yasal yasaklarla değil pozitif eylem, eğitim ve farkındalık kampanyalarıyla aktif olarak destekler.
Çoklu ayrımcılıkla mücadele	Birden fazla dezavantajlı statüye sahip bireyler (örneğin engelli göçmen kadınlar) için kesişimsel stratejiler geliştirilmesini öngörür.
Veri ve izleme mekanizması	Ayrımcılığın boyutlarını ölçmek ve müdahale alanlarını belirlemek için sistematik veri toplanmasını ve izleme yapılmasını düzenler.
Paydaş katılımı	Sivil toplum, sosyal ortaklar ve yerel yönetimlerle iş birliği yaparak politikaların etkisini artırmayı ve şeffaf bir yönetim sağlamayı amaçlar.

Kaynak: Avrupa Komisyonu (European Commission), 2008; Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (European Institute for Gender Equality), 2025.

2.3.8. Temel Haklar Şartı

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, 7-8 Aralık 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen Nice Zirvesi’nde ilan edilmiştir. Birlik, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne (AİHS) doğrudan taraf olamadığı süreçte, kendi hukuki standartlarını belirlemek amacıyla bu metni oluşturmuştur. Şart hem AİHS maddelerini hem de AB’nin kurucu antlaşmalarında yer alan hükümleri ve Birleşmiş Milletler kararlarını kapsayan bütüncül bir

haklar manzumesidir. 2000 yılında ilan edilen belge, 2009 yılında Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte kurucu antlaşmalarla aynı yasal değeri kazanmış ve bağlayıcı bir niteliğe bürünmüştür (Avrupa Birliği [European Union], 2010).

Şart'ın ön sözünde, Birliğin insan onuru, özgürlük, eşitlik ve dayanışma gibi bölünmez evrensel değerler üzerine kurulu olduğu vurgulanmıştır. Manevi ve ahlaki mirasının bilincinde olan Birlik, bireyi faaliyetlerinin merkezine koyarak bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı yaratmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda Birlik, Şart içerisinde belirtilen hakları, özgürlükleri ve ilkeleri resmen tanıdığını beyan etmektedir. Belge, üye devletlerin anayasal geleneklerinden, Avrupa Konseyi Sosyal Şartı'ndan ve uluslararası yargı içtihatlarından beslenerek temel hakların korunmasını toplumsal ve teknolojik gelişim ışığında güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Temel Haklar Şartı, bireylerin yasa önünde eşitliğini ve çok geniş bir yelpazede tanımlanan ayrımcılık yasağını temel haklar olarak güvence altına almaktadır. Özellikle 23. madde, toplumsal cinsiyet eşitliğinin hayatın her alanında sağlanması gereken temel bir ilke olduğunu teyit etmektedir. Şart kapsamında yer alan temel eşitlik unsurları Tablo 26'da özetlenmiştir.

Tablo 26. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nda Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
20	Yasa önünde eşitlik	Tüm bireylerin yasa önünde eşit olduğunu ve kanunların herkese ayırım gözetmeksizin eşit uygulanacağını güvence altına alır.
21	Genel ayrımcılık yasağı	Cinsiyet, ırk, renk, etnik köken, engellilik, yaş veya cinsel yönelim gibi herhangi bir nedene dayalı ayrımcılığı mutlak olarak yasaklar.
21/2	Milliyet temelli eşitlik	Birliğin uygulama alanında, milliyet temelinde yapılacak her türlü ayrımcılığın yasak olduğunu hükme bağlar.
23	Kadın ve erkek eşitliği	İstihdam, çalışma koşulları ve ücret dahil olmak üzere her alanda kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gerektiğini teyit eder.
23/2	Pozitif eylem ilkesi	Eşitlik ilkesinin, dezavantajlı cinsiyet lehine belirli avantajlar sağlayan önlemlerin sürdürülmesine veya benimsenmesine engel olmadığını belirtir.

Kaynak: Avrupa Birliği (European Union), 2010; Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (European Union Agency for Fundamental Rights-FRA), 2009

2.3.9. 2010-2015 Kadın-Erkek Eşitliği Stratejisi

Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilen 2010–2015 Kadın-Erkek Eşitliği Stratejisi, AB’nin toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirmeye yönelik kurumsal politikasını belirleyen temel çerçeve belgelerden biridir. Strateji, kadınların ve erkeklerin yaşamın tüm alanlarında eşit fırsatlara sahip olmalarını teşvik etmek amacıyla beş öncelikli eylem alanı tanımlamaktadır (Avrupa Komisyonu [European Commission], 2010). Komisyon, bu strateji ile tüm Genel Müdürlükleri, yıllık programlama ve çalışma planlarına toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerini dahil etmeye davet ederek kurumsal bir sorumluluk ağı oluşturmuştur.

Stratejinin en dikkat çekici yönlerinden biri, toplumsal cinsiyet etkilerini değerlendirmek üzere kurulan üç aşamalı etki değerlendirmesi mekanizmasıdır. Bu mekanizma politika öncesi sosyal etki analizi,

uygulama süreci ve bütçeleme aşamalarında eşitlik ilkelerinin gözetilmesini zorunlu kılmaktadır. Stratejide yer alan temel öncelikler ve uygulama unsurları Tablo 27’de özetlenmiştir.

Tablo 27. 2010-2015 Kadın-Erkek Eşitliği Stratejisi’nde Eşitlik Unsurları

Öncelik No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
1	Eşit ekonomik bağımsızlık	Kadınların işgücü piyasasına katılımını artırmayı ve ekonomik özerkliklerini, cinsiyetler arası istihdam açığını kapatmayı ve ekonomik özerkliği güvence altına almayı hedefler.
2	Ücret eşitliği	Kadın ve erkekler için eşit işe eşit ücret ve eşit değerde iş ilkesinin tüm sektörlerde uygulanmasını düzenler.
3	Karar almada eşit temsil	Politika ve ekonomi yönetimindeki karar alma süreçlerinde cinsiyetler arası sayısal ve niteliksel dengeyi sağlamayı amaçlar.
4	Onur ve beden bütünlüğü	İnsan onuru çerçevesinde, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin ve istismarın ortadan kaldırılmasını temel bir hak olarak tanımlar.
5	Dış eylemlerde eşitlik	AB’nin dış politikada ve uluslararası kalkınma eylem planlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin küresel bir öncelik olarak savunulmasını sağlar.
Yatay Temalar	Yatay temalar ve ana akımlaştırma	Cinsiyet eşitliği perspektifinin kentsel, dijital ve sosyal tüm diğer politika alanlarına sistematik olarak entegre edilmesini öngörür.

Kaynak: Avrupa Komisyonu (European Commission), 2010; Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (European Institute for Gender Equality), 2025.

2.3.10. AB 2011/95/EU Sayılı Direktifi

Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından 13 Aralık 2011 tarihinde kabul edilen 2011/95/EU sayılı Direktif (Nitelendirme Direktifi), üçüncü ülke vatandaşlarının veya vatansız kişilerin uluslararası koruma sahibi olarak nitelendirilmesine ilişkin asgari standartları belirleyen temel hukuk metnidir. 2004/83/EC sayılı direktifin yeniden düzenlenmiş hali olan bu belge, sığınma hakkının AB genelinde tek bir statüye

kavuşturulmasını ve koruma içeriklerinin standartlaştırılmasını amaçlamaktadır.

Direktif, mülteci ve ikincil koruma statülerini tanımlamanın yanı sıra, bu kişilerin barınma, istihdam, eğitim ve sağlık gibi kentsel ve sosyal hizmetlere erişim haklarını da normatif bir çerçeveye oturtmaktadır. Belgenin en belirgin özelliklerinden biri, zulüm nedenleri değerlendirilirken toplumsal cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim gibi unsurların belirli bir sosyal gruba aidiyet kapsamında dikkate alınması gerektiğini yasal bir zorunluluk haline getirmesidir (Madde 10). Ayrıca, refakatçisi olmayan çocuklar ve şiddet mağdurları gibi hassas grupların özel ihtiyaçlarının kentsel hizmet sunumunda gözetilmesi ilkesi benimsenmiştir. Direktifte tanımlanan temel eşitlik unsurları Tablo 28’de özetlenmiştir.

Tablo 28. 2011/95/EU Sayılı Direktif’te Yer Alan Temel Eşitlik Unsurları

Öncelik No / Madde	Eşitlik / Koruma Unsuru	Açıklama
10	Toplumsal Cinsiyete Dayalı Zulmün Tanınması	Zulüm nedenleri değerlendirilirken cinsiyet kimliğinin ve toplumsal geleneklerden kaynaklanan (şiddet, sünnet vb.) baskıların sosyal grup kapsamında tanınmasını sağlar.
32- 33	Barınma ve Hareket Serbestisi	Koruma sahiplerinin yerleşik yabancılarla eşit koşullarda barınma haklarına sahip olmasını ve ülke içinde serbestçe yer değiştirebilmesini güvence altına alır.
26- 27	Eğitim ve İstihdama Eşit Erişim	Çocuklar için tam eğitim hakkı, yetişkinler için ise mesleki eğitim ve işgücü piyasasına tüm vatandaşlarla benzer koşullarda katılım fırsatı sunar.
29- 30	Sosyal Refah ve Sağlık Hizmetleri	Koruma sahiplerinin, ev sahibi ülke vatandaşlarıyla aynı düzeyde sosyal yardım ve özellikle ruhsal sağlığını da kapsayan tıbbi bakım almasını hedefler.

20 (3)	Hassas Grupların Korunması	Hamile kadınlar, engelliler ve şiddet mağdurlarının kentsel hizmetlerden yararlanırken özel ihtiyaç sahibi" olarak değerlendirilmesini zorunlu kılar.
23 (Yatay Tema)	Aile Birliğinin Korunması	Hak ve yardımların sadece statü sahibine değil, aile üyelerine de sağlanarak sosyal ve mekânsal bütünleşmenin desteklenmesini amaçlar.
21 (Yatay Tema)	Geri Göndermeme (Non-refoulement)	Kişinin onurunun korunması ve yaşam hakkı ihlalinin önlenmesi amacıyla zulüm göreceği yere zorla gönderilmesini engelleyen temel dayanak sunar.

Kaynak: Avrupa Birliği (European Union), 2011.

2.3.11. Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması

Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma'sı 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanmış ve tarafların topraklarına giriş veya ikamet koşullarını sağlamayan kişilerin geri dönüş süreçlerini hukuki olarak düzenlemiştir. Anlaşma, sadece tarafların kendi vatandaşlarını değil, belirli koşullar altında üçüncü ülke vatandaşlarını ve vatansız kişileri de kapsamaktadır.

Bu belge, göç yönetiminde ortak sorumluluk ve dayanışma ilkelerine dayanmakta olup, Birliğin Türkiye'ye kapasite geliştirme ve teknik yardım için mali kaynak sağlamasını öngörmektedir. Kentsel planlama ve sosyal hizmetler açısından önemli görülen nokta, geri kabul süreçlerinde kişilerin insan haklarına, uluslararası koruma statülerine ve aile birleşimine dair haklarının saklı tutulmasıdır. Anlaşmada öne çıkan temel yükümlülükler ve eşitlik unsurları Tablo 29'da özetlenmiştir.

Tablo 29. Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşmasında Yer Alan Temel Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik / Koruma Unsuru	Açıklama
18 (1)	Temel Hak ve Özgürlüklerin Korunması	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme gibi uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerle uyulacağını garanti eder.
14 (3-a)	Zulüm ve Ayrımcılık Yasağı	Kişinin ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba aidiyeti veya siyasi görüşü nedeniyle zulme veya işkenceye maruz kalma riski varsa transit geçişin reddedileceğini hükme bağlar.
3 (2) ve 5 (2)	Aile Bütünlüğünün Gözetilmesi	Geri kabul edilecek kişinin reşit olmayan çocuklarını ve eşlerini de kapsama alarak aile biriminin mekânsal bütünlüğünü korumayı hedefler.
8 (2)	Sağlık ve Özel Bakım İhtiyacı	Transfer edilecek kişinin yardıma, bakıma veya özel tıbbi müdahaleye (bulaşıcı hastalıklar vb.) ihtiyaç duyup duymadığının bildirilmesini zorunlu kılar.
17	Veri Mahremiyeti ve Güvenliği	Kişisel verilerin işlenmesinde hukuka uygunluk, meşru amaç ve veri doğruluğu ilkelerini gözeterek bireylerin mahremiyet haklarını korur.
18 (3-6)	Hukuki Güvence ve Usul Hakları	İltica başvurusu yapanların, aile birleşimi hakkı olanların ve uzun dönem ikamet izni sahiplerinin haklarının saklı kalmasını sağlar.
23	Eşit Ortaklık ve Dayanışma	Anlaşmanın uygulanmasında taraflar arasında ortak sorumluluk ve eşit ortaklık ilkelerinin esas alınacağını, bu kapsamda kapasite geliştirme desteği sağlanacağını belirtir.

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği, 2013.

2.3.12. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Katılım Belgesi

Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Katılım (2016-2019) belgesi, kadın ve erkekler için fırsat eşitliğini güçlendirmek amacıyla AB düzeyinde atılacak somut adımları belirleyen bir eylem planıdır. Bu belge, 2010-2015 stratejisinin devamı

niteliğinde olup, cinsiyet eşitliği konusundaki ilerlemeyi sürdürmeyi ve kalan eşitsizlikleri gidermeyi amaçlamaktadır.

Stratejik Katılım çerçevesi, ekonomik bağımsızlık, ücret eşitliği, karar alma süreçlerine katılım ve insan onurunun korunması gibi beş ana öncelik alanını temel almaktadır. Özellikle işgücü piyasasındaki cinsiyet temelli farklılıkların giderilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin tüm politika süreçlerine entegre edilmesi (ana akımlaştırma) belgenin normatif çekirdeğini oluşturmaktadır. Belgede tanımlanan temel eşitlik unsurları Tablo 30’da özetlenmiştir.

Tablo 30. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Katılım Belgesi’nde Eşitlik Unsurları

Öncelik No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
1	Eşit ekonomik bağımsızlık	Kadınların ekonomik hayata katılımını artırmayı ve yerel halkla eşit düzeyde ekonomik bağımsızlıklarını güçlendirmeyi amaçlar.
2	Ücret ve emeklilik eşitliği	Eşit değerdeki işler için cinsiyetten bağımsız eşit ücret ödenmesini ve emeklilik haklarının korunmasını vurgular.
3	Karar almada eşit temsil	Kadınların yönetim kurullarında, siyasette ve kentsel karar mekanizmalarında dengeli temsile sahip olmalarını hedefler.
4	Şiddetin sona erdirilmesi	Bireylerin şiddetten arınmış ve insan onuruna uygun bir yaşam sürmesini sağlamak için koruma mekanizmalarını güçlendirir.
5	Küresel eşitlik teşviki	AB’nin dış ilişkilerinde ve kalkınma yardımlarında toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadın haklarını destekleme çabasını içerir.
Yatay Temalar	Ana akımlaştırma ve ileme	Eşitlik perspektifinin tüm programlara entegrasyonunu ve verilerle izlenmesini sağlayan bir yönetsel ilkedir.
	Kadınların güçlendirilmesi	Kadınların toplumsal ve ekonomik hayatta güçlenmesi için pozitif eylem niteliğindeki özel politikaların uygulanmasını içerir.

Kaynak: Avrupa Komisyonu (European Commission), 2015

2.3.13. 2011–2020 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Avrupa Paktı

7 Mart 2011 tarihinde Brüksel’de düzenlenen Avrupa Birliği İstihdam, Sosyal Politika, Sağlık ve Tüketici İşleri Konseyi’nin 3073. toplantısında kabul edilen bu Pakt, 2006 yılındaki ilk eşitlik paktının kazanımları üzerine inşa edilmiştir. 2020 yılına kadar olan dönemi kapsayan belge, AB üye devletlerinin toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirme konusundaki ortak siyasi taahhüdünü temsil etmektedir (Avrupa Birliği Konseyi [Council of the European Union], 2011).

Pakt, özellikle Avrupa 2020: Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme Stratejisi ile doğrudan bir bağ kurmaktadır. Konsey, bu belge ile cinsiyet eşitliğinin sadece sosyal bir adalet meselesi değil, aynı zamanda ekonomik büyüme, refah ve küresel rekabetçilik için önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu çerçevede istihdam ve eğitimdeki cinsiyet farklarının giderilmesi, iş-yaşam dengesinin her iki cinsiyet için de iyileştirilmesi ve kadınlara yönelik şiddetle mücadele temel öncelikler olarak belirlenmiştir. Pakta öne çıkan temel eşitlik unsurları Tablo 31’de özetlenmiştir.

Tablo 31. 2011–2020 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Avrupa Paktı’nda Eşitlik Unsurları

Öncelik No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
1	Ekonomik bağımsızlık ve katılım	Kadınların işgücü piyasasına katılımını teşvik etmeyi ve ekonomik büyümenin tüm kesimleri kapsamı için fırsat eşitliğini sağlamayı hedefler.
2	Ücret farkının giderilmesi	Cinsiyetler arasındaki ücret eşitsizliğini ortadan kaldırarak hem kadınların güçlenmesini hem de işgücü potansiyelinin tam kullanımını amaçlar.
3	İş-yaşam dengesinin kurulması	Kadın ve erkeklerin profesyonel kariyerleri ile özel yaşamları arasında denge kurabilmeleri için esnek ve kapsayıcı kentsel hizmetlerin sunulmasını öngörür.

4	Şiddetle etkin mücadele	Kadınların insan haklarından tam anlamıyla yararlanabilmesi için her türlü şiddetin önlenmesine yönelik kurumsal taahhütleri içerir.
Yatay Temalar	Sosyal içerme ve eğitimde eşitlik	Eğitim ve yoksullukla mücadele politikalarında cinsiyet farklarını azaltarak toplumsal kapsayıcılığı güçlendirmeyi temel bir değer olarak benimser.

Kaynak: Avrupa Birliği (Council of the European Union), 2011

2.3.14. Kadın Hakları Yol Haritası

Avrupa Komisyonu tarafından 7 Mart 2025 tarihinde kabul edilen Kadın Hakları Yol Haritası, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik uzun vadeli bir vizyonun ana hatlarını çizmektedir. Bu yol haritası, toplumsal cinsiyet eşitliğine sahip bir toplum için hazırlanan Eşitlik İlkeleri Bildirgesi'nde belirtilen temel ilke ve politika hedeflerine dayanmaktadır. Yol haritasının temel amacı, kadın haklarını korumayı ve ilerletmeyi sürdürürken, dijital çağın getirdiği teknoloji kaynaklı önyargı, ayrımcılık ve şiddet gibi yeni nesil zorlukları ele almaktır (Avrupa Komisyonu [European Commission], 2025a).

Yol haritası, 2025 sonrası dönemde hazırlanacak olan yeni Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi için kurumsal bir temel sağlamaktadır. Komisyon, Avrupa Parlamentosu ve Konseyi, 2025 yılı içinde hazırlanacak olan Eşitlik İlkeleri Bildirgesi'ni onaylamaya davet ederek, eşitliği Birliğin tüm faaliyetlerinde sistematik biçimde ana akımlaştırmayı hedeflemektedir. Bu süreçte üye devletlerin, sivil toplumun ve sosyal ortakların aktif katılımı, yol haritasının kentsel ve sosyal uygulama tedbirlerine dönüştürülmesi açısından kritik önem taşımaktadır. Yol haritasında öne çıkan temel eşitlik unsurları Tablo 32'de özetlenmiştir.

Tablo 32. Kadın-Erkek Eşitliği İçin AB Yol Haritası'nda Eşitlik Unsurları

Eşitlik Unsuru	Açıklama
Toplumsal cinsiyet eşitliğine sahip bir toplum vizyonu	Uzun vadeli bir toplumsal dönüşüm hedeflenmektedir.
Kadın haklarının korunması ve ilerletilmesi	Mevcut hakların güvence altına alınması ve daha ileriye taşınması amaçlanmaktadır.
Teknolojinin kolaylaştırdığı toplumsal cinsiyet temelli önyargı, ayrımcılık ve şiddetle mücadele	Dijital çağın getirdiği yeni eşitsizlik biçimlerine karşı özel önlemler öngörülmektedir.
Toplumsal cinsiyete duyarlı politika geliştirme	AB'nin diğer politika ve yasal düzenlemelerinde toplumsal cinsiyet perspektifinin entegrasyonu hedeflenmektedir.
Kadın hakları için siyasi çerçevenin ve yasal/politik önlemlerin temellendirilmesi	Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik sistematik ve kurumsal bir yaklaşım benimsenmektedir.

Kaynak: Avrupa Komisyonu (European Commission), 2025

2.4. Avrupa Birliği Çalışmalarının Değerlendirilmesi

Avrupa Birliği, toplumsal cinsiyet eşitliğini hem temel hakların korunması hem de sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi açısından bir ilke olarak benimsemiştir. AB belgelerinde eşitlik unsurları; istihdamda fırsat eşitliği, ücret farklarının ortadan kaldırılması, karar alma mekanizmalarında kadınların temsiline güçlendirilmesi ve iş ve özel yaşam dengesinin sağlanması gibi başlıklarda somutlaşmaktadır. Özellikle Avrupa 2020 Stratejisi ve 2011–2020 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Paketi, kadınların işgücüne katılımını artırmayı, toplumsal cinsiyet temelli şiddetle mücadeleyi ve sosyal içerme politikalarında kadınların güçlendirilmesini öncelikli hedefler arasında saymaktadır. Bu bağlamda eşitlik, yalnızca kadın ve erkek arasındaki fırsat eşitliğini güvence altına almakla sınırlı kalmamakta aynı zamanda kapsayıcı büyümenin, sosyal adaletin ve demokratik değerlerin hayata geçirilmesinde kritik bir araç olarak görülmektedir (Avrupa Komisyonu [European Commission], 2025b). Bu yönüyle söz konusu belgeler Birleşmiş Milletler Belgelerinde olduğu gibi hem ulusal

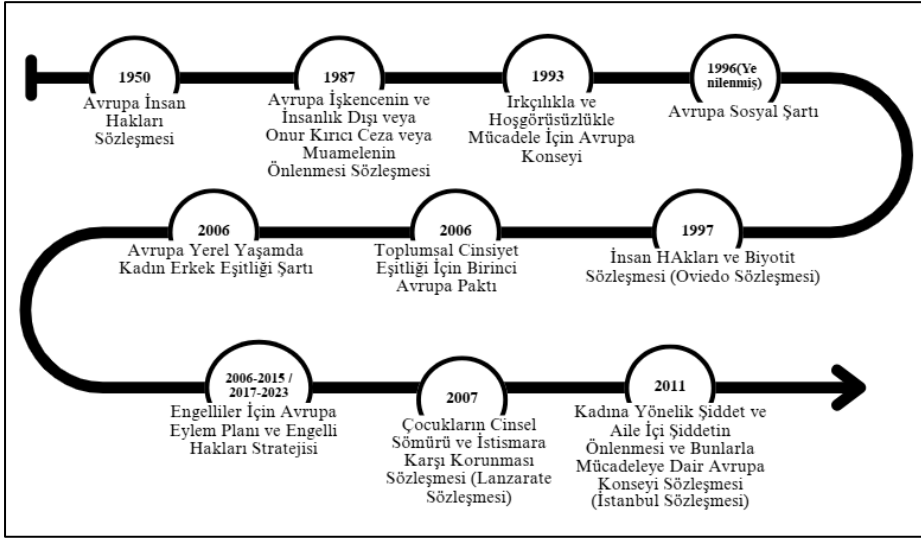
politikalar hem de yerel düzeyde planlama ve uygulamalar için temel bir referans çerçevesi oluşturmaktadır. Avrupa Birliği belgelerindeki eşitlik unsurları kategorik olarak Tablo 33’de verilmiştir.

Tablo 33. Avrupa Birliği Belgelerindeki Eşitlik Unsurları

Kategoriler		Ortak Unsurlar
Kategori 1	Temel Hukuki Eşitlik Rejimi	• Doğrudan ve dolaylı ayrımcılık yasağı (ırk, cinsiyet, din, statü, engellilik vb.) • Kanun önünde eşitlik • AB’nin hukuki eylem yetkisi • Temel değer olarak eşitlik (insan onuru, demokrasi)
Kategori 2	İşgücü ve Ekonomik Eşitlik Rejimi	• Eşit işe eşit ücret • Ekonomik bağımsızlık • İş-yaşam dengesi • Emeklilik eşitliği • Dezavantajlı grupların güçlendirilmesi
Kategori 3	Toplumsal Cinsiyet Yönetişim Rejimi	• Ana akımlaştırma • Cinsiyete duyarlı veri • Etki analizi • Kurumsal izleme • Karar alma süreçlerinde, siyasi temsil ve yönetim kurullarında eşit temsil • Şeffaf yönetim ve STK iş birliği
Kategori 4	Şiddet ve Koruma Rejimi	• Şiddetle (aile içi şiddet, zulüm ve ayrımcılık) mücadele • İnsan ticareti ile mücadele • Geri göndermeme • Hassas grupların korunması • Onur ve beden bütünlüğünün korunması
Kategori 5	Göç ve Koruma Politikası Eşitliği	• Eğitim, barınma, sosyal yardım • Aile birliğinin korunması • Hareket serbestisi • Sosyal ve mekânsal bütünleşme • Kapsayıcı toplum vizyonu
Kategori 6	Kesişimsel ve Yeni Nesil Eşitlik Politikaları	• Çoklu ayrımcılıkla mücadele • Dijital eşitsizlikle mücadele • Veri temelli izleme • Kesişimsel stratejiler geliştirilmesi

2.5. Avrupa Konseyi Belgelerinde Eşitlik Unsurlarının İncelenmesi

Avrupa Konseyi, toplumsal cinsiyet eşitliğini temel insan haklarından biri olarak görmektedir. Bu doğrultuda dezavantajlı grupların tam eşitliğinin sağlanması amacıyla çeşitli sözleşmeler ve hukuki düzenlemeler geliştirmiştir. Bunlar Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3. Dezavantajlı Grupları Gözeten Avrupa Konseyi Belgeleri

2.5.1. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme (AİHS)

5 Mayıs 1949 tarihinde 10 Avrupa ülkesinin katılımıyla kurulan Avrupa Konseyi, demokratik rejimlerin korunması ve insan haklarına saygının bir üyelik şartı olarak kabul edilmesi ilkesine dayanmaktadır. Bu çerçevede geliştirilen en temel hukuki belge, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan ve 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe giren İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'dir (AİHS). Sözleşme, sivil ve politik hakların korunmasına öncelik vererek Avrupa çapında ortak bir hukuk alanı oluşturmayı amaçlamaktadır.

Türkiye, Sözleşme'yi 10 Mart 1954 tarihinde onaylamıştır. Bireysel başvuru hakkını 1987; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) zorunlu yargı yetkisini ise 1990 yılında kabul etmiştir. Sözleşme günümüzde, Konsey'e üye 46 devletin tamamı tarafından onaylanmış durumdadır (Rusya Federasyonu, Mart 2022'de Konsey'den çıkarılmasıyla bu sistemin dışına kalmıştır). Sözleşme ve AİHM içtihatları, toplumsal cinsiyet eşitliğini sadece yasal bir metin olarak değil, yaşamın her alanında uygulanması gereken bir haklar bütünü olarak görmektedir. AİHS kapsamında yer alan temel eşitlik unsurları ve ilgili maddeler Tablo 34'de özetlenmiştir.

Tablo 34. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'de (AİHS) Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik UNSURLARI	Açıklama
Madde 14	Ayrımcılık yasağı	Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerin cinsiyet, ırk, din veya dil ayrımı gözetilmeksizin herkes için eşit şekilde uygulanmasını güvence altına alır.
İçtihat (Mad. 14)	Kamu hizmetine erişim	AİHM kararlarıyla, kadınların kamu görevlerine ve hizmetlerine liyakat temelinde erkeklerle eşit koşullarda erişimi bir hak olarak teyit edilmiştir.
İçtihat (Mad. 2/3)	Şiddete karşı koruma	Opuz/Türkiye davası gibi emsal kararlarla, kadınlara yönelik şiddetin önlenmemesi doğrudan bir ayrımcılık ve yaşam hakkı ihlali olarak tanımlanmıştır.
İçtihat (Mad. 8)	Kimlik ve trans hakları	Mahkeme, özel hayata saygı ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığa karşı koruma standartları geliştirmiştir.
İçtihat (Mad. 8/14)	İş-yaşam ve ebeveynlik	Ebeveynlik izinleri ve çalışma yaşamındaki haklarda cinsiyetler arası eşitsizliklerin giderilmesi yönünde bağlayıcı yargı içtihatları oluşturulmuştur.
Protokol 12	Genel ayrımcılık yasağı	Cinsiyet temelli ayrımcılığı sadece Sözleşme hakları için değil, kanunla tanınmış tüm hakların kullanımında mutlak olarak yasaklayan geniş çerçevedir.

Kaynak: Avrupa Konseyi (Council of Europe), 1950; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (European Court of Human Rights), 2022

2.5.2. Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Sözleşmesi

26 Kasım 1987 tarihinde Strasbourg'da kabul edilen bu sözleşme, işkence ve kötü muameleyi önlemek amacıyla Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (CPT) aracılığıyla bağımsız bir denetim sistemi kurmuştur. Sözleşme'nin 1. maddesinde tanımlanan ziyaretlerin amacı, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin tutulma koşullarını yerinde inceleyerek, onları işkence ve onur kırıcı muameleden koruyacak fiziksel ve yönetsel tedbirleri güçlendirmektir (Avrupa Konseyi [Council of Europe], 2002).

Sözleşme doğrudan bir eşitlik maddesi içermese de denetimlerin tüm tutuklu ve hükümlüler için kimlik ayrımı gözetmeksizin aynı standartta yapılması ve devletlerin eşit şartlar altında denetlenmesi, kentsel kapalı mekânlarda eşit koruma ilkesinin yerleşmesine hizmet etmektedir. Sözleşme kapsamında öne çıkan koruma ve eşitlik unsurları Tablo 35'de özetlenmiştir.

Tablo 35. Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi'nde Eşitlik ve Koruma Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
1	İnsan onurunda eşit koruma	Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkesin, onurunu zedeleyecek muamelelere karşı eşit koruma altında olmasını ve denetlenmesini düzenler.
7	Denetimde eşit standartlar	Komite'nin periyodik veya ani ziyaretlerinin tüm taraf devletlerde ve tesislerde adil, tarafsız ve aynı evrensel standartlarla yapılmasını sağlar.
8	Şeffaf ve adil iş birliği	Devletlerin denetim sürecine eşit şartlarda katılımını ve tesislerde tutulan tüm bireylerle (ayrım gözetmeksizin) görüşme imkânı sağlanmasını hedefler.

Kaynak: Avrupa Konseyi (Council of Europe), 2002

2.5.3. Irkçılıkla ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 1993 yılında aldığı kararla oluşturulan Avrupa Irkçılıkla ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu (European Commission Against Racism and Intolerance- [ECRI]) bağımsız bir uzmanlık ve denetim mekanizmasıdır. ECRI'nin temel amacı, ırkçılık, etnik köken temelli ayrımcılık, dinsel hoşgörüsüzlük ve toplumsal dışlanma ile mücadele ederek kentsel ve sosyal yaşamda herkes için eşit hakların tesis edilmesini sağlamaktır (Avrupa Konseyi [Council of Europe], 1993).

Komisyon, üye devletlerdeki ayrımcılık türlerini izlemekte, politika önerilerinde bulunmakta ve düzenli ülke raporları yayımlamaktadır. Bireysel şikâyet alma yetkisi olmasa da (bu görev AİHM'e aittir), ECRI'nin çalışmaları toplumsal cinsiyet eşitliği ve kapsayıcı kentsel haklar gibi diğer eşitlik ilkeleriyle doğrudan kesişen bir yapıdadır. Komisyon bağımsız eşitlik organları, BM ve Avrupa Birliği gibi kurumlarla iş birliği içinde tematik çalışmalar yürütmektedir. ECRI'nin görev tanımları ve kurumsal odak noktalarındaki eşitlik unsurları Tablo 36'da sunulmuştur.

Tablo 36. Avrupa Irkçılıkla ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu’nun (ECRI) Eşitlik Unsurları

Eşitlik unsuru	Açıklama
İrk ve etnik köken eşitliği	İrk ve etnik köken temelli her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını ve farklı grupların kentsel haklara eşit erişimini hedefler.
Din ve inanç özgürlüğünde eşitlik	Farklı inançlara sahip bireylerin toplumsal yaşamda eşit muamele görmesini amaçlar.
Dil ve milliyet temelli eşitlik	Dil farklılıklarının ve milliyetin bir dışlanma gerekçesi olmamasını ve tüm bireylerin kamu hizmetlerinden eşit yararlanmasını savunur.
Sosyal dışlanma ile mücadele	Toplumsal dışlanmaya maruz kalan kırılgan grupların sosyal ve politik süreçlere tam ve eşit katılımını destekler.
Kesişimsel eşitlik	Komisyonun çalışmaları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların maruz kaldığı çoklu ayrımcılık türlerini önleyici niteliktedir.
Ülke izleme ve eylem planı	Üye devletlerin ayrımcılıkla mücadele performansını izleyerek eşitlik standartlarının yükseltilmesi için somut tavsiyeler geliştirir.

Kaynak: Avrupa Konseyi (Council of Europe), 1993; Avrupa Konseyi (Council of Europe), 2022

2.5.4. Avrupa Sosyal Şartı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin sosyal ve ekonomik hakları kapsayan tamamlayıcısı niteliğindeki Avrupa Sosyal Şartı, 1961 yılında düzenlenmiş ve 1996 yılında kapsamlı bir şekilde güncellenmiştir. Avrupa'nın Sosyal Anayasası olarak nitelendirilen bu antlaşma istihdam, barınma, sağlık, eğitim ve sosyal koruma gibi günlük yaşamın temel alanlarında insan haklarını güvence altına almaktadır. Şart, özellikle yaşlılar, çocuklar, engelliler ve göçmenler gibi savunmasız grupların korunmasına özel bir vurgu yaparak kentsel kapsayıcılığın sınırlarını belirlemektedir (Avrupa Konseyi [Council of Europe], 1961).

1996 tarihli Yenilenmiş Avrupa Sosyal Şartı, sosyal hakların korunma düzeyini Pan-Avrupa düzeyinde en üst seviyeye taşımış ve AB Temel Haklar Şartı için de bir referans noktası oluşturmuştur. Şart'ın en dikkat

çekici hükümlerinden biri olan Madde E, tüm haklardan yararlanmanın ayırım gözetilmeksizin garanti altına alınmasını sağlayan genel bir ayrımcılık yasağı hükmüdür. Şart'ın güncel sürümünde yer alan temel eşitlik unsurları Tablo 37'de sunulmuştur.

Tablo 37. Avrupa Sosyal Şartı'nda Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
8	Cinsiyet eşitliği	Kadınların çalışma yaşamında eşit haklara sahip olmasını ve annelik haklarının yerel/sosyal düzeyde korunmasını sağlar.
4(3)	Ücret eşitliği	Cinsiyet farkı gözetmeksizin aynı işe eşit ücret ödenmesi hakkını tanıır ve ekonomik adaletin temel dayanağını oluşturur.
15	Engellilik temelli eşitlik	Engelli bireylerin toplumsal yaşama, istihdama ve fiziksel çevreye (mekânsal erişilebilirlik) eşit şekilde katılımını hedefler.
19	Göçmen haklarında eşitlik	Göçmen işçilerin ve ailelerinin korunmasını ve sosyal haklardan ayrımcılığa uğramadan faydalanmalarını güvence altına alır.
E	Genel ayrımcılık yasağı	Şart'ta yer alan tüm hakların cinsiyet, ırk, yaş, dil veya engel gözetilmeksizin herkes için eşit kullanımını zorunlu kılan yatay maddedir.
	Yaş temelli eşitlik	Gençlerin ve yaşlıların sosyal koruma ve refah hizmetlerine eşit erişimini bir hak olarak tanımlar.

Kaynak: Avrupa Konseyi (Council of Europe), 1996; Avrupa Konseyi (Council of Europe), 1961

2.5.5. İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi (Oviedo Sözleşmesi)

4 Nisan 1997 tarihinde Oviedo'da (İspanya) imzaya açılan ve 1 Aralık 1999 tarihinde yürürlüğe giren "İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi" (ETS No 164), biyomedikal alanda insan haklarının korunmasına ilişkin yasal olarak bağlayıcı tek uluslararası belgedir. Sözleşme, biyoloji ve tıp alanındaki uygulamalarda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından belirlenen temel ilkelerden yararlanmaktadır. Belgenin temel amacı biyomedikal gelişmelerin etik, hukuki ve toplumsal sonuçlarına karşı

insan onurunu ve temel hakları korumak, bilimsel çalışmaları insanı merkeze alan sınırlar çerçevesinde yürütmektir (Avrupa Konseyi [Council of Europe], 1997).

Sözleşme, bireyin refahını her türlü bilimsel veya toplumsal çıkarın üstünde tutarak insan onurunu merkezi bir değer olarak konumlandırır. Ayrıca, tüm taraf devletlerin sağlık hizmetlerine erişimde eşitlik sağlamasını zorunlu kılmakta ve genetik miras üzerinden yapılabilecek her türlü ayrımcılığı mutlak olarak yasaklamaktadır. Oviedo Sözleşmesi kapsamında öne çıkan etik ve eşitlik unsurları Tablo 38’de özetlenmiştir.

Tablo 38. İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi’nde Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
2	İnsan merkezli yaklaşım	Bilim ve toplum çıkarlarından önce insan refahı ve çıkarlarının gelmesi, her bireyin eşit derecede korunmasını ifade eder.
3	Sağlık hizmetlerine eşit erişim	Tüm bireylerin uygun sağlık hizmetlerinden eşit yararlanması için gerekli önlemlerin alınmasını içerir.
11	Genetik temelli ayrımcılık yasağı	Bir kişinin genetik mirasına dayanarak ayrımcılık yapılmasını yasaklar. Bu, biyolojik farklılıkların eşit haklara erişimi engellememesi gerektiğini vurgular.

Kaynak: Avrupa Konseyi (Council of Europe), 1997

2.5.6. Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı

Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR) tarafından 2006 yılında kabul edilen ve 2022 yılında güncel ihtiyaçlar doğrultusunda revize edilen Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı, yerel ve bölgesel yönetimlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini bir demokrasi gereği" olarak görmelerini amaçlayan temel bir taahhüt belgesidir. Şart, yerel yönetimlere karar alma mekanizmalarında eşit temsil, cinsiyete duyarlı bütçeleme ve kentsel hizmetlerin kapsayıcı tasarımı gibi alanlarda somut

sorumluluklar yüklemektedir (Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi, [Council of European Municipalities and Regions, CEMR], 2020).

2022 revizyonu ile Şart, çoklu ayrımcılık biçimleri (kesişimsellik), dijitalleşme ve iklim değişikliği gibi modern kentsel zorlukları eşitlik politikalarının odağına yerleştirmiştir. Bu revizyon, yerel yönetimlerin sadece geleneksel eşitlik rollerini değil, aynı zamanda teknoloji ve çevre adaleti gibi alanlarda da kadın haklarını savunmasını zorunlu kılmaktadır. Şart kapsamında belirlenen temel ilkeler ve revizyon unsurları Tablo 39’da özetlenmiştir.

Tablo 39. Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı’nda Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
1	Temel hak olarak eşitlik	Kadın-erkek eşitliğini temel bir insan hakkı ve yerel demokrasinin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlar.
3	Karar almada eşit temsil	Yerel meclislerde ve yönetim kademelerinde kadınların erkeklerle dengeli ve etkin temsilini hedefler.
7	Cinsiyete duyarlı bütçeleme	Kentsel kaynakların tahsisinde kadınların ve erkeklerin farklı ihtiyaçlarını gözetten bir bütçeyi zorunlu kılar.
10	İstihdamda fırsat eşitliği	Yerel yönetim yapısı içinde eşit işe eşit ücret ve kariyer gelişiminde liyakat esaslı cinsiyet adaletini sağlar.
Rev. 2022/K	Çoklu ayrımcılıkla mücadele	İrk, yaş, engellilik ve cinsel yönelim gibi faktörlerin cinsiyetle kesiştiği çoklu dezavantajlılık durumlarına karşı politika geliştirilmesini öngörür.
Rev. 2022/D	Kadınların dijital katılımı	Kentsel hizmetlerin dijitalleşme sürecinde kadınların teknolojiye erişimini ve bu alandaki temsilini desteklemeyi amaçlar.

Kaynak: Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi, [Council of European Municipalities and Regions, CEMR], 2020

2.5.7. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Birinci Avrupa Paktı

23-24 Mart 2006 tarihlerinde Brüksel Zirvesi’nde Avrupa Konseyi (European Council) tarafından kabul edilen Birinci Avrupa Paktı, AB

üye devletlerinin toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirme konusundaki ortak taahhüdünü resmileştiren stratejik bir belgedir. Pakt, Avrupa Birliği'nin Lizbon Stratejisi çerçevesinde istihdam, ekonomik büyüme ve toplumsal uyum politikalarının ayrılmaz bir parçası olarak kurgulanmıştır. Bu belge ile toplumsal cinsiyet eşitliği, sadece bir sosyal hak değil, aynı zamanda ekonomik rekabetçilik ve sosyal ilerleme için temel bir kalkınma aracı olarak tanımlanmıştır (Avrupa Birliği Konseyi [Council of the European Union], 2006).

Pakt, AB genelinde kadınlar ve erkekler arasındaki yapısal eşitsizlikleri gidermeyi hedefleyen bir eylem planıdır. Özellikle kadınların iş gücü piyasasına katılımının artırılması, eşit işe eşit ücret ilkesinin tüm sektörlerde hayata geçirilmesi ve karar alma mekanizmalarında cinsiyet dengesinin sağlanması belgenin odak noktalarını oluşturmaktadır. 2011 ve 2021 yıllarında güncellenen versiyonlarıyla süreklilik kazanan Pakt kapsamındaki temel eşitlik unsurları Tablo 40'da özetlenmiştir.

Tablo 40. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Birinci Avrupa Paktı'nda Eşitlik Unsurları

Sütun	Eşitlik Unsuru	Açıklama
A	İş gücüne aktif katılım	Kadınların istihdama katılım oranlarını artırarak ekonomik büyüme ve sosyal uyuma katkı sağlamayı hedefler.
	Eşit ücret ilkesi	Kadın ve erkekler arasındaki ücret adaletinin sağlanmasını amaçlar.
	Ayrımcılıkla mücadele	Toplumsal cinsiyet temelli her türlü ayrımcılığın iş yaşamında ve kamusal alanda ortadan kaldırılmasını hedefler.
B	İş-yaşam dengesi	Kariyer gelişimi ile aile sorumluluklarının uyumlaştırılması için esnek kentsel hizmetlerin geliştirilmesini teşvik eder.
C	Karar almada temsil	Politika ve ekonomi yönetimindeki karar alma süreçlerinde kadın temsiline artırılmasını ve dengelenmesini öngörür.

Kaynak: Avrupa Birliği Konseyi (Council of the European Union), 2006

2.5.8. Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi)

25 Ekim 2007 tarihinde kabul edilen ve 1 Temmuz 2010 tarihinde yürürlüğe giren Lanzarote Sözleşmesi, çocukların cinsel sömürü ve istismardan korunmasına yönelik Avrupa Konseyi düzeyindeki en kapsamlı uluslararası belgedir. Sözleşmenin temel amacı çocukların cinsel istismarını önlemek, mağdur çocukların haklarını korumak ve bu suçlarla mücadelede ulusal ve uluslararası iş birliğini güçlendirmektir (Avrupa Konseyi [Council of Europe], 2007). Sözleşme'nin temel taşı, koruma önlemlerinin cinsiyet, ırk, engellilik veya cinsel yönelim gibi hiçbir statü farkı gözetilmeksizin her çocuğa eşit uygulanmasını zorunlu kılan ayırım gözetmeme ilkesidir. Ayrıca çocuklarla temas eden profesyonellerin eğitimi ve suça sürüklenen çocukların rehabilitasyonu gibi stratejik yükümlülükler getirerek çocuk hakları hukukunda evrensel eşitlik ilkesini pekiştirmektedir. Lanzarote Sözleşmesi kapsamında öne çıkan çocuk hakları ve eşitlik unsurları Tablo 41'de özetlenmiştir.

Tablo 41. Lanzarote Sözleşmesi'nde Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
1/b	Mağdur haklarında eşitlik	Cinsel istismara veya sömürüye maruz kalmış her çocuğun, statüsünden bağımsız olarak eşit koruma ve destek hizmetlerine erişimini sağlar.
2	Ayrımcılığa karşı koruma	Sözleşme kapsamındaki tüm koruma ve önleme faaliyetlerinin çocuklar arasında hiçbir ayırım yapılmaksızın yürütülmesini esas alır.
5/1	Eğitim ve farkındalıkta eşitlik	Çocuklarla ilgili tüm sektörlerde farkındalık yaratarak, risk altındaki tüm çocukların eşit düzeyde korunmasını hedefler.
16	Rehabilitasyon ve müdahale	Cinsel davranış sorunu yaşayan çocuklara yönelik geliştirilen müdahale programlarının, gelişimsel ihtiyaçlara uygun ve eşit sunulmasını düzenler.

Kaynak: Avrupa Konseyi (Council of Europe), 2007

2.5.9. Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi- İstanbul Sözleşmesi

Kamuoyunda "İstanbul Sözleşmesi" olarak bilinen bu belge, 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzaya açılmış ve 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan bu sözleşme, kadına yönelik şiddeti bir insan hakları ihlali ve ayrımcılık biçimi olarak tanımlayan en güncel ve kapsamlı uluslararası belgedir. Sözleşme şiddetin önlenmesi, mağdurların korunması, faillerin kovuşturulması ve bütüncül politikaların hayata geçirilmesi (4P kuralı: Prevention, Protection, Prosecution, Policies) amacıyla tasarlanmıştır. Sözleşme'nin uygulanması, bağımsız uzmanlar grubu olan Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Eylem Uzman Grubu (GREVIO) tarafından titizlikle izlenmektedir. Sözleşmede yer alan temel eşitlik unsurları Tablo 42'de özetlenmiştir.

Tablo 42. İstanbul Sözleşmesi'nde Eşitlik Unsurları

Madde No	Eşitlik Unsuru	Açıklama
1/b	Eşitliğin yaygınlaştırılması	Sözleşme, kadınlar ve erkekler arasında tam eşitliğin sağlanmasını, korunmasını ve kadınların güçlendirilmesini asli hedef olarak belirler.
4/1	Şiddetsiz yaşam hakkı	Kadınların hem kamu hem de özel alanda şiddetten arınmış bir yaşam sürme hakkının temel bir hak ve eşitlik unsuru olduğunu teyit eder.
4/2	Yasal eşitlik ve ayrımcılık yasağı	Kadın ve erkek eşitliğinin yasalarda tanınmasını, her türlü ayrımcı yasanın kaldırılmasını ve fiili eşitliğin sağlanmasını zorunlu kılar.
4/3	Mutlak ayrım gözetmeme	Sözleşme hükümlerinin cinsiyet, dil, din, köken, mülteci statüsü veya cinsel yönelim gibi hiçbir fark gözetilmeksizin eşit uygulanmasını sağlar.

4/4	Pozitif eylem ilkesi	Kadınlara yönelik şiddeti önlemek için alınan özel tedbirlerin ayrımcılık sayılmayacağını; bu adımların fiili eşitlik için gerekli olduğunu vurgular.
6	Toplumsal cinsiyet perspektifi	Devletlerin tüm politika oluşturma ve uygulama süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini temel bir kriter olarak almasını düzenler.
9	Sivil toplumla iş birliği	Devletlerin sivil toplumun kadınlara yönelik şiddetle mücadele alanında yaptıkları çalışmalarını göz önüne alması, teşvik etmesi, desteklemesi ve bu örgütlerle iş birliği yapmasını düzenler.
13	Toplumsal farkındalığın artırılması	Bütün şiddet biçimlerinin, bunların çocuklar üzerindeki sonuçlarının önlenmesi ve bu konuda farkındalığın artırılması için, ulusal insan hakları kurumlarıyla ve eşitlik kurumlarıyla, sivil toplumla ve hükümet dışı örgütlerle ve özellikle de kadın hakları örgütleriyle iş birliğini içeren, düzenli ve her düzeyde farkındalık artırıcı kampanya ve programları düzenler.
14	Eğitimde fırsat eşitliği	Kadın-erkek eşitliği ve şiddetsiz yaşam değerlerinin her düzeydeki eğitim müfredatına eşit ve etkin şekilde dahil edilmesini öngörür.

Kaynak: Avrupa Konseyi (Council of Europe), 2011

2.5.10. Engelliler için Avrupa Eylem Planı ve Engelli Hakları Stratejisi

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 5 Nisan 2006 tarihinde kabul edilen Engelliler İçin Avrupa Eylem Planı (2006-2015), engelli bireylerin toplumda diğer bireylerle eşit hak ve fırsatlara sahip olmasını, ayrımcılıktan korunmasını ve toplumsal yaşama tam katılımını hedefleyen kapsamlı bir çerçevedir. Plan, siyasi yaşam, eğitim, istihdam, fiziksel erişilebilirlik, ulaşım ve sosyal koruma gibi 15 stratejik faaliyet alanında yerel yönetimlere ve üye devletlere somut sorumluluklar yüklemektedir (Avrupa Konseyi [Council of Europe], 2006).

Bu vizyonu bir adım ileriye taşıyan Avrupa Konseyi Engelli Stratejisi (2017-2023) ise engelliliği bir insan hakları meselesi olarak tanımlayan BM Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD) ile tam uyumlu hale getirilmiştir. Strateji, engelli bireylerin bağımsızlığını, yaşam kalitesini ve toplumsal çeşitliliğin bir unsuru olarak farkındalıklarını artırmaya

odaklanmaktadır. Özellikle kapsayıcı eğitim, sağlığa eşit erişim ve şiddetten korunma gibi başlıklar, kentsel kapsayıcılığın engelli odaklı gelişimini temsil etmektedir. Bu belgeler kapsamında belirlenen temel eşitlik unsurları Tablo 43’de özetlenmiştir.

Tablo 43. Avrupa Engelli Eylem Planı ve Stratejisi’nin Eşitlik Unsurları

Eşitlik Unsuru	Açıklama
Eşit hak ve fırsatlara erişim	Engelli bireylerin toplumdaki diğer kişilerle aynı haklara sahip olmasını ve kentsel hizmetlerden eşit yararlanmasını güvence altına alır.
Ayrımcılığa karşı mutlak koruma	Ayrımcılık yaşağını eşitliğin ön koşulu olarak belirleyerek, engellilerin dışlanmadan topluma entegre edilmesini hedefler.
Çeşitlilik temelli eşitlik anlayışı	Engelliliği bir eksiklik değil, toplumsal zenginliğin ve insan çeşitliliğinin bir parçası olarak tanımlayan modern eşitlik yaklaşımını esas alır.
Kesişimsel eşitlik ve hassas gruplar	Engelli çocuk, kadın ve yaşlıların insan haklarına erişiminde karşılaştıkları çoklu dezavantajların giderilmesi için özel yükümlülükler getirir.
Fiziksel ve dijital erişilebilirlik	Kamu binaları, ulaşım araçları ve bilgi teknolojilerinin tüm bireyler için eşit kullanım standartlarında tasarlanmasını zorunlu kılar.
Karar alma süreçlerine katılım	Engelli bireylerin kendi yaşamlarını etkileyen yerel ve ulusal kararlarda temsil edilmesini ve görüşlerinin eşit değer görmesini savunur.

Kaynak: Avrupa Konseyi, (Council of Europe) 2006; Avrupa Konseyi, (Council of Europe) 2017

2.6. Avrupa Konseyi’nin Çalışmalarının Değerlendirilmesi

Avrupa Konseyi de eşitliği temel bir insan hakkı olarak ele almakta ve bu çerçevede toplumsal cinsiyet eşitliğini demokratik toplumun vazgeçilmez unsurlarından biri olarak tanımlamaktadır. Konsey belgelerinde eşitlik unsurları, özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Avrupa Sosyal Şartı ve İstanbul Sözleşmesi gibi bağlayıcı belgelerde açıkça ortaya konulmuştur. Bu belgelerde ayrımcılıkla mücadele, fırsat eşitliğinin güçlendirilmesi, kadınların karar alma

mekanizmalarına katılımının artırılması ve toplumsal cinsiyet temelli şiddetin ortadan kaldırılması temel öncelikler arasında yer almaktadır.

Avrupa Konseyi, eşitliği yalnızca yasal güvence bağlamında değil, aynı zamanda üye devletlerde politika geliştirme süreçlerine yön veren bir ilke olarak görmektedir. Bu yaklaşım, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması, kadınların güçlendirilmesi ve ayrımcılığın her biçiminin ortadan kaldırılması için stratejik programlarla desteklenmektedir. Dolayısıyla belgelerde tanımlanan eşitlik unsurları şehir planlama meslek alanı ve uygulamalarına da yansıtılabilir niteliktedir. Avrupa Konseyi belgelerindeki eşitlik unsurları kategorik olarak Tablo 44’de verilmiştir.

Tablo 44. Avrupa Konseyi Belgelerindeki Eşitlik Unsurları

Kategoriler		Ortak Unsurlar
Kategori 1	Ayrımcılık Yasağı ve Hukuki Eşitlik	• Genel ayrımcılık (milliyet, dil, genetik vb.) yasağı • Kanun önünde eşitlik • Sosyal dışlanma ile mücadele • Çoklu ayrımcılık yasağı
Kategori 2	Yaşam Hakkı, Şiddetten ve İnsanlık Dışı Muameleden Korunma	• Şiddetin (kadına yönelik, aile içi vb.) önlenmesi • Çocukların cinsel istismardan korunması • İnsan ticaretiyle mücadele • Şiddetsiz yaşam hakkı • Dezavantajlı gruplar için özel koruma
Kategori 3	Onur, İnsan Merkezli Yaklaşım ve Temel Hakların Eşit Korunması	• Temel değer olarak eşitlik (insan onuru, demokrasi) • Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler için eşit koruma • Denetimde evrensel standart • Şeffaf ve adil iş birliği • Temel hakların eşit güvence altında olması
Kategori 4	Ekonomik ve Sosyal Haklarda Eşitlik	• Eşit işe eşit ücret • Annelik ve bakım haklarının korunması • Toplumsal yaşama eşit katılım ve sosyal haklardan eşit yararlanma (engelliler, göçmenler, yaşlılar ve gençler)

*TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ KAPSAMINDA ULUSLARARASI BELGE VE
UYGULAMALARDA EŞİTLİK UNSURLARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ | 72*

Kategori 5	Eğitim, Sağlık ve Sosyal Hizmetlere Eşit Erişim	• Sağlık hizmetlerine eşit ve kapsamlı erişim • Eğitim hizmetlerine eşit erişim • Mağdurların eşit destek hizmetine erişimi • Rehabilitasyon ve müdahale hizmetlerinde eşitlik
Kategori 6	Katılım, Temsil ve Yerel Demokrasi	• Karar almada eşit temsil (kadın, yaşlı, engelli vb.) • Yerel meclislerde eşit katılım • Cinsiyete duyarlı bütçeleme • Sivil toplumla iş birliği • Demokratik meşruiyet
Kategori 7	Maddi (Fiili) Eşitlik ve Pozitif Yükümlülük	• Devletin tüm vatandaşlar (ırk, cinsiyet, din, statü, engellilik vb.) için aktif pozitif önlem alma yükümlülüğü • Fiili eşitlik hedefi • Dezavantajlı grupların güçlendirilmesi • Çoklu dezavantaj durumlarının giderilmesi • Özel koruma tedbirleri
Kategori 8	Erişilebilirlik ve Engellilik Temelli Eşitlik	• Fiziksel ve dijital erişilebilirliğin sağlanması • Toplumsal yaşama eşit ve tam katılım • Engelliliğin çeşitlilik olarak tanınması • Kesişimsel engellilik yaklaşımı
Kategori 9	Göç, Mülteci ve Aile Birliğinin Korunması	• Geri göndermeme • Aile birliğinin korunması • Göçmenlerin sosyal haklara erişimi • Sağlık ve bakım hizmetlerine eşit erişim • Hukuki güvence sağlanması
Kategori 10	Kesişimsel Eşitlik ve İzleme Mekanizmaları	• Çoklu ayrımcılıkla mücadele • Ülke bazlı izleme • Veri temelli politika • Eylem planı yükümlülüğü • Dijital eşitlik

3. DEZAVANTAJLI GRUPLARA YÖNELİK ULUSLARARASI UYGULAMALAR

Bu bölümde uluslararası uygulamalar kadın, çocuk, yaşlı, engelli, LGBT+ ve göçmen gruplarına yönelik hak temelli yaklaşımları somutlaştırmak amacıyla kategorik bir yaklaşımla incelenmiştir. Bu inceleme kapsamında her bir kategori için yasal mevzuatındaki öncülüğü, kurumsal yapılanma başarısı veya belirli bir alandaki özgün iyi uygulama örneği teşkil etmesi nedeniyle ilgili ülkeler seçilmiştir. Ülke seçimleri yapılırken belirli odak noktaları gözetilmiştir. Örneğin, ABD genişletilmiş ve dijitalleşmiş şiddet tanımıyla, Kanada yerli halklar gibi en hassas gruplara yönelik finansman modelleriyle, Brezilya aile içi şiddeti bir insan hakları ihlali olarak tanımlayan hukuki reformuyla, İngiltere şiddet tanımına zorlayıcı kontrolü dahil eden öncü yaklaşımıyla, İsveç ve Avusturya ise eşit değerde işe eşit ücret ve medeni haklardaki (soyadı kullanımı vb.) eşitlikçi düzenlemeleriyle bu bölüme dahil edilmiştir. İncelemelerde her ülkenin ilgili kanunları, bu süreçlerden sorumlu kuruluşlar, düzenlemelerin temel amaçları ve hayata geçirilen somut uygulamalar anlatılmıştır. Bu sayede hem yasal çerçeve hem de bu çerçevenin kurumsal karşılığı bütüncül bir biçimde ele alınmaya çalışılmıştır.

3.1. Kadınlara Yönelik Uygulamalar

Kadınlara yönelik uygulamalar yasal ve yönetsel uygulamalar ve mekânsal uygulamalar şeklinde iki temel başlıkta ülke örnekleri ile aşağıda anlatılmıştır.

3.1.1. Yasal ve Yönetsel Uygulamalar

Bu bölümde, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddetle mücadele ve iş hayatında hakkaniyetli temsil konularında küresel düzeyde referans kabul edilen yasal ve kurumsal modellere sahip ülkeler seçilmiştir. İnceleme kapsamında ABD, Kanada, İngiltere, İsveç ve Avusturya'nın seçim nedenleri yukarıda verilmiştir. Brezilya ve Filipinler'in şiddete karşı geliştirdikleri reformist yaptırımlar, Almanya'nın fail gider ilkesindeki kararlılığı, Belçika'nın kurumsal denetim mekanizmaları konularındaki öncü uygulamaları bu ülkelerin seçim nedeni olmuştur.

Almanya:

Almanya, mağdurun mülkiyet ve barınma haklarını koruyan, uygulamada sıklıkla "fail gider" olarak ifade edilen yaklaşımı ve medeni hukuk temelli hızlı koruma mekanizmaları nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede yakın ilişkilerde maruz kalınan şiddetle mücadele etmek amacıyla 2002 yılında yürürlüğe giren Şiddetten Koruma Yasası (Gewaltschutzgesetz) temel yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu yasanın uygulanması ve mağdurlara yönelik destek hizmetlerinin koordinasyonu; eyaletler düzeyindeki sosyal hizmet birimleri, kadın sığınma evleri ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmektedir. 2002 tarihli bu yasa, bireyleri özellikle yakın ilişkilerde maruz kaldıkları fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddete karşı korumayı amaçlamaktadır. Yasa, evli veya birlikte yaşamış partnerler, eski eşler ve aile bireyleri arasında meydana gelen şiddet olaylarını kapsamaktadır.

Yasanın temel uygulama ilkesi, şiddet uygulayan kişinin ortak konuttan uzaklaştırılması esasına dayanmaktadır. Bu kapsamda mahkemeler

tarafından verilen koruma kararları; failin evden uzaklaştırılması, mağdura yaklaşmasının yasaklanması ve iletişim kurmasının engellenmesi gibi önlemleri içermektedir. Almanya'daki bu düzenlemenin en dikkat çekici yanı, mağdurların korunmasına yönelik medeni hukuk temelli bir yapı sunmasıdır. Bu sayede koruma kararı alınabilmesi için ceza davası açılması şartı aranmamaktadır. Ancak aile içi şiddet vakaları, gerekli görüldüğünde ceza hukuku kapsamında da ayrıca değerlendirilebilmektedir (Almanya Federal Adalet ve Tüketiciyi Koruma Bakanlığı, [Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz, BMJV] 2002). Şiddet mağdurlarına yönelik barınma, danışmanlık ve psikososyal destek hizmetleri ise eyaletler düzeyindeki uzman kuruluşlarca sağlanarak, mağdurların şiddet sonrası yaşamlarını yeniden kurabilmelerine destek olunması hedeflenmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD):

ABD, kadına yönelik şiddetle mücadelede federal düzeydeki yasal kararlılığı ve iş dünyasındaki ayrımcılığı denetleyen kapsamlı kurumsal yapısı nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadın haklarını korumak amacıyla, Kadına Yönelik Şiddete Karşı Kanun (Violence Against Women Act of 1994 -VAWA), Sivil Haklar Yasası (Civil Rights Act of 1964) ve bu yasaların uygulayıcı mekanizmaları olan Eşit İstihdam Fırsatları Komisyonu (Equal Employment Opportunities Commission [EEOC]) ile Amerikan İş Kadınları Derneği (American Business Women's Association [ABWA]) temel yasal ve kurumsal çerçeveyi oluşturmaktadır. Federal hükümet tarafından 1994 yılında kabul edilen Kadına Yönelik Şiddete Karşı Kanun hukuki yardım, sığınak hizmetleri,

kolluk kuvvetleri ve savcı eğitimleri ile koruma emirlerinin standartlaştırılmasını amaçlamaktadır. Yasanın kapsamı, zaman içinde yapılan güncellemelerle kapsamını sadece fiziksel şiddetle sınırlı tutulmayarak duygusal, ekonomik, cinsel ve dijital şiddeti de içerecek şekilde genişletilmiştir (Amerika Birleşik Devletleri Adalet Bakanlığı [U.S. Department of Justice], 1994). ABD’de bu kanunun uygulanmasından ve yürütülmesinden Adalet Bakanlığı ile Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bakanlığı sorumludur.

ABD Başkanı öncülüğünde yapılandırılan sistemde, 1964 tarihli Sivil Haklar Yasası ile iş yerinde cinsiyet temelli ayrımcılık yasaklanmıştır (ABD Kongresi [United States Congress], 1964). Bu yasa çerçevesinde, iş yerindeki ayrımcılık iddialarını inceleme, denetleme ve bu iddialara karşı yasal işlem başlatma sorumluluğu Eşit İstihdam Fırsatları Komisyonu’na verilmiştir (Eşit İstihdam Fırsatları Komisyonu [U.S. Equal Employment Opportunity Commission-EEOC], 2023). EEOC, çalışanların haklarını korumanın yanı sıra işverenlere ayrımcılığı önlemeleri için rehberlik ve eğitim hizmetleri de sunmaktadır. Aynı zamanda ulusal bir yönetim kurulu tarafından denetlenen Amerikan İş Kadınları Derneği, iş dünyasında kadınların daha fazla yer edinmesini sağlamak ve kariyer gelişimlerini profesyonel ağlar aracılığıyla desteklemek amacıyla faaliyet göstererek kadınlara bu alanda yardımcı olmaktadır (Amerikan İş Kadınları Derneği, [American Business Women’s Association, ABWA], 2026).

Avusturya:

Avusturya, ücret şeffaflığına yönelik geliştirdiği temel raporlama modelleri, kadın istihdamındaki yapısal sorunlara dair kapsamlı

analizleri ve Avrupa Birliği düzeyindeki projelerle entegre şiddetle mücadele stratejileri nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla, Eşit Muamele Yasası (Gleichbehandlungsgesetz), Avusturya Federal Anayasası ve Avrupa Komisyonu tarafından yürütülen Daphne Programı temel yasal ve kurumsal çerçeveyi oluşturmaktadır. Avusturya, 1951 yılında kabul edilen ve 1953 yılında onayladığı Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 100 Sayılı Eşit Ücret Sözleşmesi doğrultusunda, kadın ve erkek işçilere eşit değerde işe eşit ücret ilkesini yasal düzeyde güvence altına almıştır (Uluslararası Çalışma Örgütü [International Labour Organisation – ILO], 2023). Bu ilkenin uygulanmasına yönelik temel düzenlemelerden biri olan Eşit Muamele Yasası (GIBG), cinsiyete dayalı ayrımcılığı ve ücret farklılıklarını yasaklamakta ve ayrımcılığa uğrayan çalışanlara hukuki başvuru ve tazminat hakkı tanımaktadır (Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı [European Union Agency for Fundamental Rights-FRA], 2022).

Ülkede eşit ücret ilkesinin izlenmesi amacıyla, belirli büyüklükteki işletmeler için geçerli olmak üzere Ücret Yapısı Raporları (Einkommensberichte) hazırlanması öngörülmektedir. Bu raporlar, kadın ve erkek çalışanlar arasındaki ücret farklarının tespit edilmesini ve şeffaflığın artırılmasını amaçlamaktadır. Buna rağmen, Avusturya'da cinsiyete dayalı ücret farkının Avrupa Birliği ortalamasının üzerinde seyrettiği ve bu durumun kadınların yarı zamanlı istihdamda yoğunlaşması gibi yapısal faktörlerle açıklandığı gözlenmektedir (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü [Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD], 2024). Şiddetle mücadele

kapsamında ise Avusturya, Avrupa Komisyonu tarafından yürütülen Daphne Programı aracılığıyla kadınlara, çocuklara ve diğer savunmasız gruplara yönelik projelere katılım sağlamıştır. Bu program çerçevesinde aile içi şiddet, cinsel şiddet ve insan ticaretiyle mücadeleyle yönelik psikososyal destek, hukuki danışmanlık ve geçici barınma hizmetleri gibi uygulamalar desteklenmiştir (Avrupa Komisyonu [European Commission], 1997).

Avusturya’da boşanma sonrası soyadı kullanımı, Avusturya Medeni Kanun’u (ABGB) çerçevesinde düzenlenmektedir. Mevzuata göre, boşanma sonrasında bireylerin soyadı kullanımı kişisel tercihe bağlıdır ve kadınlar ile erkekler arasında cinsiyete dayalı bir ayrım öngörülmemektedir. Soyadı değişiklikleri medeni hukuk kuralları kapsamında ele alınmakta ve bireysel haklar çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Belçika:

Belçika, cinsiyet eşitliğini anayasal bir ödev olarak kurgulayan ve bu süreci tek bir uzman kurum üzerinden yöneten bütüncül yapısı nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Belçika’da kadın ve erkek arasında eşitlik, tek bir eşit muamele yasası ile değil, anayasal hükümler, ayrımcılıkla mücadele yasaları ve özel kurumlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Cinsiyet eşitliği ilkesi, Belçika Anayasası’nda güvence altına alınmış olup, devletin kadın ve erkekler arasında eşitliği aktif olarak teşvik etme yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu çerçevede, 2002 yılında kurulan Kadın ve Erkek Eşitliği Enstitüsü (Institute for the Equality of Women and Men - IEWM), cinsiyet temelli ayrımcılıkla mücadele etmek, eşitlik politikalarının uygulanmasını izlemek,

bireylerden gelen şikâyetleri değerlendirmek ve kamu kurumlarına rehberlik etmekle görevli ana kurumdur (Kadın ve Erkek Eşitliği Enstitüsü [Institute for the Equality of Women and Men-IEWM], 2023).

Belçika’da cinsiyet temelli ayrımcılıkla mücadelede temel yasal çerçeve, 2007 yılında kabul edilen bir dizi düzenlemeye dayanmaktadır. Bu yasalar Genel Ayrımcılıkla Mücadele Yasası (Gezins- en geslachtsdiscriminatiewet) ve Cinsiyet Ayrımcılığı Yasası (Loi Genre) olup, istihdam, ücretlendirme, sosyal güvenlik, eğitim, mal ve hizmetlere erişim gibi alanlarda kadın ve erkekler arasında doğrudan ve dolaylı ayrımcılığı yasaklamaktadır (Belçika Federal Hükümeti [Gouvernement fédéral de Belgique], 2007). Ayrıca bu yasal düzenlemeler aracılığıyla mağdurlara hukuki başvuru ve tazminat talep etme imkânı tanınmaktadır. Belçika, Avrupa Birliği’nin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarıyla uyumlu olarak, kamu kurumları ve işverenlerin eşitlik ilkesini gözetmesini ve ayrımcılığı önleyici tedbirler almasını zorunlu kılmaktadır. Bu yapı sayesinde Belçika’da kadın-erkek eşitliği hem hukuki hem de kurumsal düzeyde sistematik biçimde uygulanmaktadır (Kadın ve Erkek Eşitliği Enstitüsü [Institute for the Equality of Women and Men-IEWM], 2023).

Brezilya:

Brezilya, kadına yönelik şiddeti bir insan hakları ihlali olarak tanımlayan sembolik önemi, özel mahkeme yapıları ve Latin Amerika için oluşturduğu model niteliği nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede kadın haklarını korumak ve şiddetle mücadele etmek amacıyla, 2006 tarihli Maria da Penha Yasası (Lei Maria da Penha) ile bu süreci yürüten Kadın Politikaları Sekreterliği (Secretaria de Políticas para as

Mulheres - SPM) ve özel yetkili Aile İçi Şiddet Mahkemeleri temel yasal ve kurumsal çerçeveyi oluşturmaktadır. Adını, eşinin yıllarca süren şiddeti sonucu ağır bedensel zarar gören aktivist Maria da Penha Maia Fernandes'ten alan bu yasa, Brezilya hukukunda kadına yönelik şiddetin artık münferit bir olay değil, sistematik bir insan hakları ihlali olarak tanınmasına öncülük etmiştir (Brezilya Devlet Başkanlığı, [Presidência da República Federativa do Brasil], 2006). Yasa kapsamında fiziksel, psikolojik, cinsel, ahlaki ve ekonomik şiddet biçimleri ayrıntılı şekilde tanımlanmış olup, bu koruma kapsamı sadece evli çiftlerle sınırlı tutulmamıştır. Eski eşler, birlikte yaşayan partnerler ve flört ilişkileri de dahil olmak üzere her türlü yakın ilişkiyi kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Yasanın uygulama başarısı, adalet sisteminde gerçekleştirdiği köklü yapısal reformlara dayanmaktadır. Mağdurlar için failin evden uzaklaştırılması, iletişim yasağı ve konut hakkı gibi acil koruma emirleri öngörülürken, psikolojik danışmanlık, barınma ve hukuki yardım gibi sosyal destek hizmetleri de yasal güvence altına alınmıştır. Ayrıca, şiddet davalarının sonuçlandırılmasını hızlandırmak amacıyla kurulan özel mahkemeler ve sadece bu alanda uzmanlaşmış özel polis birimlerinin oluşturulması, mağdurların adalet sistemine olan güvenini artırmayı hedeflemektedir. Bu bütüncül ve yaptırım gücü yüksek yaklaşımıyla Brezilya'daki Maria da Penha Yasası, Latin Amerika'da kadına karşı şiddetle mücadelede en başarılı yasalardan biri olarak kabul edilmekte ve uluslararası düzeyde örnek gösterilmektedir (Brezilya Devlet Başkanlığı, [Presidência da República Federativa do Brasil], 2006).

Filipinler:

Filipinler, toplumsal cinsiyet eşitliği odaklı yaklaşımı, evlilik bağı aranmaksızın tüm duygusal ilişkileri koruma altına alan geniş kapsamı ve kurumlar arası zorunlu koordinasyon modeli nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede kadına yönelik şiddetle mücadele etmek amacıyla, 2004 tarihli Kadınlara ve Çocuklarına Yönelik Şiddeti Önleme Yasası (Violence Against Women and Children, Anti- VAWC) ile bu sürecin yürütücüsü olan Sosyal Refah ve Kalkınma Bakanlığı (DSWD) ve Filipinler Kadın Komisyonu (PCW) temel yasal ve kurumsal çerçeveyi oluşturmaktadır. 2004 yılında yürürlüğe giren bu yasa, aile içi şiddeti fiziksel saldırıların yanı sıra cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddeti de ayrı ayrı tanımlayarak kontrol, tehdit, aşağılama ve ekonomik kısıtlama gibi dolaylı şiddet biçimlerini kapsamına almıştır (Filipinler Resmi Gazetesi [Philippines Official Gazette], 2004). Yasanın en dikkat çekici özelliği, evlilik dışı birliktelikleri de içermesidir. Bu çerçevede, evli ya da olmayan tüm partnerler yasanın koruma kapsamına dahil edilmiştir.

Yasanın uygulama aşamasında mağdurların korunması için mahkemelerce geçici veya kalıcı koruma emirleri tesis edilebilirken, aynı zamanda mağdurlara ücretsiz hukuki destek, barınma, psikolojik danışmanlık ve tıbbi yardım gibi çok boyutlu hizmetler sunulmaktadır (Filipinler Resmi Gazetesi [Philippines Official Gazette], 2004). Sistemin uygulamadaki başarısı, kurumlar arasındaki sıkı eşgüdümüne dayanmaktadır. Sosyal Refah ve Kalkınma Bakanlığı (DSWD), Filipinler Kadın Komisyonu ve yerel hükümet birimleri (LGUs) arasında yasal olarak zorunlu tutulan koordinasyon sayesinde, şiddet

mağdurlarının ihtiyaç duyduğu hizmetlere hızlı ve sistematik bir şekilde erişmesi hedeflenmektedir. Bu bütüncül yapı, Filipinler'i Güneydoğu Asya bölgesinde kadına yönelik şiddetle mücadelede kapsamlı bir model sunan örnek bir ülke konumuna getirmektedir.

İngiltere:

İngiltere, aile içi şiddet tanımını fiziksel darp kapsamının ötesine taşıyarak zorlayıcı kontrol kavramını yasallaştıran öncü yaklaşımı ve şiddete tanık olan çocukları doğrudan mağdur statüsüne alması nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede kadına yönelik şiddetle mücadele ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla, 2021 tarihli Aile İçer İstismar Yasası (Domestic Abuse Act) ve bu yasaı denetlemekle görevli bağımsız bir merci olan Aile İçer İstismar Komiserliğı (Domestic Abuse Commissioner) temel yasal ve kurumsal çerçeveyi oluşturmaktadır. 2021 yılında yürürlüğe giren bu yasa, İngiltere hukukunda aile içi şiddeti ilk kez çok boyutlu bir şekilde tanımlayarak dönüştürücü bir çerçeve sunmuştur. Yasayla birlikte fiziksel saldırıların yanı sıra psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet ile bireyin özgürlüğünü kısıtlayan zorlayıcı kontrol gibi görünmeyen şiddet biçimleri de kapsama alınmıştır (Birleşik Krallık Yasama Portalı [United Kingdom Legislation Portal], 2021). Yasanın en özgün yanlarından biri, şiddet ortamına tanık olan çocukları gözlemci değil, doğrudan mağdur olarak tanımlamasıdır. Bu düzenleme çocukların da şiddetten etkilenen bireyler olarak özel koruma ve destek hizmetlerinden yararlanmasını yasal bir zorunluluk haline getirmiştir.

Yasanın sahadaki uygulaması ve mağdurların korunması sürecinde kolluk kuvvetlerine ve yargıya geniş yetkiler tanınmıştır. Bu kapsamda

polis, şiddet şüphesi durumunda acil koruma bildirimi (Domestic Abuse Protection Notice) vererek faili derhal uzaklaştırabilirken, mahkemeler uzun süreli koruma emirleri (Domestic Abuse Protection Order) çıkararak faillerin mağdura yaklaşmasını veya ortak konutta kalmasını engelleyebilmektedir. Yargı süreçlerinde ise mağdurların faillerle yüzleşmesini önlemeye yönelik çeşitli özel tedbirler hayata geçirilmiştir. Bu tedbirler aracılığıyla mağdurlara görüntülü ifade verme imkânı, gizli adres uygulamaları ve ücretsiz avukat temini gibi kolaylıklar sağlanarak ikincil mağduriyetlerin önüne geçilmesi hedeflenmektedir (Birleşik Krallık Yasama Portalı [United Kingdom Legislation Portal], 2021). Yasanın genel işleyişi ve yerel yönetimlerin sığınma evi sağlama yükümlülükleri ise Aile İçerik İstismar Komiserliği tarafından düzenli olarak denetlenmekte ve raporlanmaktadır.

İsveç:

İsveç, eşit değerde işe eşit ücret ilkesini dünyada ilk yasallaştıran ülkelerden biri olması ve medeni haklarda (soyadı seçimi gibi) bireyin iradesini en üstte tutan eşitlikçi tutumu nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla, 1956 tarihli ILO Sözleşmesi çerçevesindeki ücret düzenlemeleri, İsveç Parlamentosu tarafından kabul edilen İsim Yasası (Personnamnlag) ve bu süreçleri denetleyen Eşitlik Ombudsmanı (Equality Ombudsman) temel yasal ve kurumsal çerçeveyi oluşturmaktadır. İsveç, 1956 yılında kabul edilen Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (International Labour Organization - ILO) 100 Sayılı Eşit Ücret Sözleşmesi doğrultusunda, kadın ve erkek işçilere eşit değerde işe eşit ücret ilkesini yasal düzeyde güvence altına almıştır (Uluslararası Çalışma Örgütü [International

Labour Organization - ILO], 2023). Bu ilke, İsveç'te toplumsal cinsiyet temelli ücret ayrımcılığıyla mücadelede temel bir dayanak oluşturmaktadır. Bu kapsamda kamu kurumları ve özel sektör dâhil olmak üzere işverenlerin, cinsiyetler arası ücret farklarını tespit etmeye ve azaltmaya yönelik analizler yapmaları ve gerekli düzeltici adımları planlamaları öngörülmektedir.

İsveç'te kadının aile içindeki statüsünü ve bireysel haklarını koruyan ad ve soyadına ilişkin düzenlemeler ise İsveç Parlamentosu tarafından kabul edilen İsim Yasası (Personnamnlag) çerçevesinde ele alınmaktadır (İsveç Parlamentosu [Sveriges Riksdag], 1991). Bu yasa, bireylerin ad ve soyadı seçimi ile değişikliklerine ilişkin usulleri düzenlemekte ve kadınlar ile erkekler arasında tam bir hak eşitliği tanımaktadır. Evlilik ve boşanma sonrasında soyadı kullanımı tamamen bireyin tercihinine bırakılmakta ve kadınların kendi soyadlarını kullanmaları ya da değiştirmeleri konusunda cinsiyete dayalı herhangi bir kısıtlama öngörülmemektedir (İsveç Parlamentosu [Sveriges Riksdag], 1991). İsveç'te soyadı kullanımı, genel olarak bireysel hak ve özgürlükler çerçevesinde değerlendirilmekte ve devletin eşitliği teşvik etme yükümlülüğü ile kişisel tercihlere dayanmaktadır.

Kanada:

Kanada, özellikle azınlık gruplar ve yerli halklar gibi en savunmasız kesimlerin özgün ihtiyaçlarına yönelik geliştirdiği kesişimsel finansman ve koruma modeli nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede toplumsal cinsiyet eşitliği ve şiddetle mücadele çalışmaları kapsamında yerli toplulukların kültürel dinamiklerini gözetken Aile İçi Şiddeti Önleme Programı (FVPP) temel yasal ve yönetsel çerçeveyi

oluşturmaktadır. Kanada Yerli Hizmetleri (Indigenous Services Canada) tarafından yürütülen bu program, kuzey bölgeleri ve şehir merkezleri de dahil olmak üzere Kanada genelinde yerli kadınların, çocukların, ailelerin ve 2SLGBTQI+ bireylerin emniyetini artırmayı amaçlamaktadır.¹

Programın uygulama aşamasında sorumlu kuruluş olan Kanada Yerli Hizmetleri, FVPP aracılığıyla acil durum sığınaklarının ve geçici (ikinci aşama) konutların uygulamalarını finanse etmektedir. Program ayrıca, aile içi şiddeti önleme faaliyetleri kapsamında sunulan toplum odaklı hizmet sunumu projeleri için de doğrudan finansal destek sağlamaktadır (Kanada Yerli Hizmetleri [Indigenous Services Canada], 2023). Bu yapı sayesinde, yerli halkların hem fiziksel güvenliğinin sağlanması hem de kendi toplumsal dinamikleri içerisinde güçlenmesi hedeflenmektedir.

3.1.2. Kadına Yönelik Yasal ve Yönetmelik Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Kadınlara yönelik şiddetle mücadele ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik yasal çerçeve, ülkeler arasında farklı uygulama biçimleriyle şekillenmektedir. ABD, İngiltere, Kanada, Brezilya ve Filipinler gibi ülkelerde çıkarılan kapsamlı yasalar, fiziksel şiddetin yanı sıra ekonomik, psikolojik ve dijital şiddet türlerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Avrupa ülkeleri olan Almanya, İsveç, Belçika ve Avusturya ise eşit ücret, ayrımcılıkla mücadele ve toplumsal cinsiyet

¹ Programın kapsayıcılığını gösteren “2S” ifadesi, yerli kültürüne özgü “Two-Spirit (İki Ruhlu)” bireyleri temsil etmektedir. Bu kavram, yerli topluluklarda hem eril hem de dişi ruhu aynı anda taşıdığına inanılan bireylerin tarihsel ve kültürel kimliklerini tanımak amacıyla, geleneksel LGBT+ tanımının başına eklenmiştir. Kanada’nın bu programı seçme nedeni, modern hak arayışlarını yerli halkların kültürel miraslarıyla birleştiren bu kapsayıcı yaklaşımdır.

eşitliğine yönelik bütüncül düzenlemeler geliştirmiştir. Ülkelerin uygulamaları kapsamındaki eşitlik unsurları Tablo 45’de verilmiştir.

Tablo 45. Kadınlar İçin Ülkelerin Yasal ve Yönetsel Uygulamalarındaki Eşitlik Unsurları

Ülke	Eşitlik Unsuru	Açıklama
ABD	Şiddete karşı kapsamlı koruma	VAWA ile fiziksel, psikolojik, ekonomik ve dijital şiddet tanınmakta ve korunmaktadır.
Almanya	Failin evden uzaklaştırılması	Gewaltschutzgesetz yasası ile mağdurlar korunmakta, failer uzaklaştırılmaktadır.
Avusturya	Eşit ücret ve şiddete karşı AB destekli projeler	Gleichbehandlungsgesetz ile ücret eşitliği ve Daphne Programı ile şiddetle mücadele sağlanmaktadır.
Belçika	Cinsiyet temelli ayrımcılıkla mücadele	Kadın ve erkek arasında eşit muamele yasası ile iş ve sosyal hayatta eşitlik sağlanmaktadır.
Brezilya	Aile içi şiddete karşı özel yasa	Maria da Penha Yasası ile mağdurlar korunmakta ve failer cezalandırılmaktadır.
Filipinler	Toplumsal cinsiyet temelli şiddete karşı koruma	Anti-VAWC Yasası ile kadınlara ve çocuklara yönelik şiddet kapsamlı şekilde düzenlenmiştir.
İngiltere	Geniş tanımlı aile içi şiddet yasası	Aile İçi İstismar Yasası ile zorlayıcı kontrol ve psikolojik şiddet de suç sayılmaktadır.
İsveç	Eşit ücret ve isim hakkı	ILO 100 çerçevesinde eşit ücret, boşanma sonrası isim hakkı tanınmaktadır.
Kanada	Yerli kadınlara yönelik özel koruma	FVPP ile yerli kadınlar için barınma ve destek hizmetleri sağlanmaktadır.

3.1.3. Kadınlara Yönelik Mekânsal Uygulamalar

Bu bölümde, kentin fiziksel dokusuna ve planlama pratiğine entegre eden öncü dünya kentleri incelenmiştir. İncelenen örnekler küresel ölçekte referans kabul edilen, mekânsal adalet ve toplumsal cinsiyete duyarlı farklı müdahale biçimlerini temsil etmeleri nedeniyle seçilmiştir. Bu kapsamda Medellin (Kolombiya) dezavantajlı yerleşimlerin kentsel ulaşım ve sosyal donatılarla entegrasyonu, Barselona (İspanya) otomobil odaklı planlamadan yaya ve yaşam odaklı “süperblok” modeline geçişi,

Madrid (İspanya) bakım emeğinin toplumsallaşmasını sağlayan işbirlikçi konut modelleri, Viyana (Avusturya) ise kadın odaklı konut tasarımı ve gündelik yaşamın planlanması konularındaki tarihsel birikimi ve uygulama başarısı nedeniyle analize dahil edilmiştir. Her bir örnek için uygulamanın adı, temel amacı ve mekânsal planlama ilkeleri doğrultusunda geliştirilen somut çözümler anlatılmıştır.

Kolombiya- Medellin:

Medellín, enformel yerleşim alanlarının kentsel sisteme entegrasyonu, topoğrafyadan kaynaklı erişim sorunlarının teknik çözümü ve sosyal kapsayıcılık projeleriyle sosyo-mekânsal dışlanmayı kırmadaki başarısı nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Bölgedeki dönüşüm süreci, iki temel programın birbirini takip etmesi ve tamamlamasıyla şekillenmiştir:

- **Medellín Çöküntü Alanı Entegre İyileştirme Programı (PRIMED):** 1993 yılında başlatılan bu program, kentsel dönüşümün ilk ve kurumsal evresini oluşturmaktadır. Üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve finansal aktörlerin iş birliğiyle şekillendirilen PRIMED, sosyo-mekânsal dışlanmayı azaltmayı ve toplumsal itibarı yeniden inşa etmeyi hedefleyen çok boyutlu bir strateji olarak hayata geçirilmiştir.
- **Kentsel Entegrasyon Projesi (KEP):** PRIMED'in kurumsal ve stratejik mirası üzerine inşa edilen KEP, özellikle 2004 yılında Birleşmiş Milletler İnsani Gelişmişlik Endeksi'nde en düşük değeri alan Kuzeydoğu Komünü ve 13. Komün gibi enformel alanlarda somut uygulamalara odaklanmıştır. Pilot bölge olarak seçilen bu alanlarda yürütülen KEP, teşhis, planlama, tasarım, uygulama ve

aktivasyon olmak üzere beş aşamalı bir metodoloji ile yürütülmüştür (Töre ve Çağlayan, 2018).

Bu programlar kapsamında geliştirilen stratejilerle, özellikle düşük gelirli mahallelerin şehir merkezine bağlanması için teleferik (Metrocable) sistemleri ve açık hava asansörleri inşa edilmiştir. Bu ulaşım altyapısı, topoğrafyanın yol açtığı izolasyonu kırarak kadınların ve gençlerin güvenli hareketliliğini sağlamıştır. Sosyo-mekânsal iyileştirme çalışmaları doğrultusunda Kuzeydoğu Komünü'nde kütüphane, girişimcilik merkezi, bakım evleri ve okulları içeren 16.000 m² sosyal altyapı alanı ile 200.000 m² kamusal alan inşa edilmiştir. Aydınlatma sistemleri ve kamusal yeşil alanlar ile desteklenen bu fiziksel müdahaleler, bölgedeki güvenlik hissini ve yaşam kalitesini artırmıştır. Ayrıca, MINGO Festivali gibi katılımcı etkinliklerle mahalle sakinlerinin sürece dahil edilmesi sağlanmış, böylece yerel ekonomi ve dayanışma kültürü canlandırılmıştır (Töre ve Çağlayan, 2018).

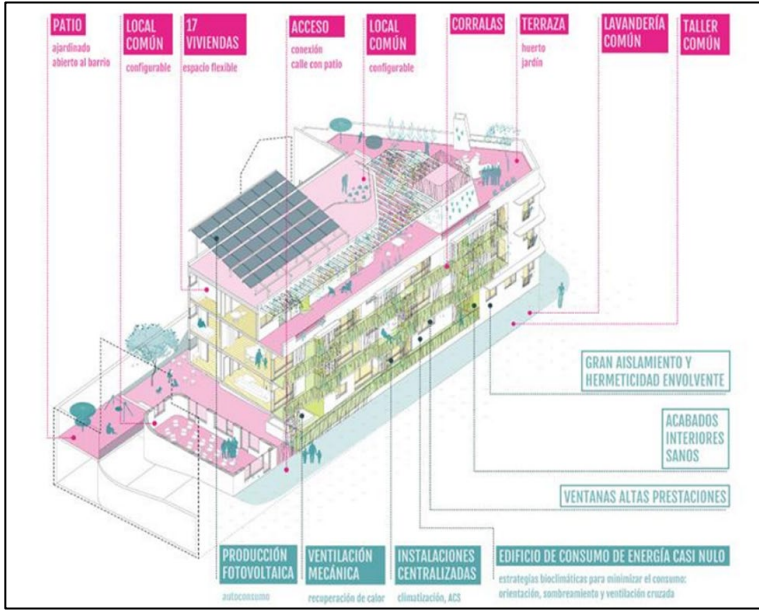
İspanya-Barselona:

Barselona'daki Süper Blok (Superblock) uygulamaları, kentsel yaşam kalitesini artırmak amacıyla 2000'li yılların başında Barselona Kentsel Ekoloji Ajansı tarafından geliştirilmiştir. Model, dokuz apartman bloğunu kapsayan alanda motorlu araç trafiğini sınırlandırarak yayalara, bisikletlilere ve yeşil alanlara öncelik vermektedir. İlk uygulamalar 2016–2019 arasında Poblenou, Sant Antoni ve Horta'da hayata geçirilmiş ve süreçte katılımcı planlama temel ilke haline gelmiştir. Uygulama, hava ve gürültü kirliliğini azaltmayı, kentsel ısı adası etkisini hafifletmeyi, aktif ulaşımı teşvik etmeyi, yeşil alanları artırmayı ve sosyal etkileşimi güçlendirmeyi hedeflemektedir. Araç trafiği

İspanya- Madrid:

Madrid örneği, bakım emeğinin toplumsallaşmasını sağlayan işbirlikçi konut modeli ve mülkiyet yerine kullanım hakkı rejimini merkeze alan yenilikçi yaklaşımı nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Bu kapsamda, Madrid'in Usera bölgesinde yer alan Carolinas Avlular Arası konut projesi (Entrepatis Las Carolinas), sAtt Arquitectura tarafından Entrepatis Kooperatifi ile iş birliği içinde ve on beş farklı atölye sürecini kapsayan katılımcı bir yöntemle geliştirilmiştir. Proje, kullanım hakkı rejimine dayalı ilk ekolojik ve işbirlikçi konut örneği olma özelliğini taşımaktadır. Temel amacı, sürdürülebilirliğin sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlarını toplumsal cinsiyet perspektifiyle bütünleştirerek demokratik, kapsayıcı, iklime duyarlı ve uygun maliyetli bir yaşam alanı oluşturmaktır.

Mekânsal organizasyon, bireyler arası karşılaşmaları ve toplumsal yaşamı teşvik edecek şekilde planlanmıştır. Ortak avlular, geleneksel İspanyol mimarisine atıfta bulunan ve iç avluya bakan açık galerili konutları tanımlayan “corralas” tarzı koridorlar, çatı bahçeleri, ortak mutfaklar ve çamaşırhaneler, komşuluk ilişkilerini güçlendiren temel sosyal etkileşim alanlarıdır. Şekil 6'da görüldüğü gibi, bu alanlar kadınların üzerindeki bakım emeğini toplumsallaştırmayı ve geleneksel cinsiyet rollerine dayalı ev içi iş bölümünü dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Binanın zemin katında konumlandırılan ortak alanlar, hem bina içi yaşamla mahalle dokusu arasında bir geçiş mekânı oluşturmakta hem de kamusal ve özel alanlar arasında geçirgenlik sağlamaktadır. Şekil 7'de ise bu geçirgenliği sağlayan zemin kat kurgusu ve yapının sokakla kurduğu doğrudan ilişki sunulmaktadır.

Şekil 6. Entrepatrios Las Carolinas Projesinde Kolektif Yaşamı ve Bakım Emeginin Paylaşımını Destekleyen Ortak Kullanım Alanları
Kaynak: Entrepatrios, 2018

Şekil 7. Entrepatrios Las Carolinas'da Kamusal ve Özel Alan Geçirgenliğini Sağlayan Zemin Kat ve Cephe Kurgusu
Kaynak: Entrepatrios, 2018

Yapının ana cephesindeki açıklıklar, ortak kullanım alanlarının sokakla kurduğu ilişki sayesinde pasif gözetimi destekleyerek güvenlik algısını artırmaktadır. Çocuk oyun alanlarının ortak yaşam alanlarına entegre edilmesi, bakım işlerinin yalnızca kadınlara yüklenmesini engellerken; aydınlatılmış açık alanlar ve kesintisiz görüş sağlayan düzenlemeler, özellikle kadınların kamusal mekânda kendilerini güvende hissetmelerine katkıda bulunmaktadır. Tasarım ve uygulama sürecinde kadınların karar alma mekanizmalarına aktif katılımı desteklenmiş, kamusal alan üzerindeki söz hakları güçlendirilmiştir. Paylaşılan yaşam alanlarının çocuklar ve yaşlıların bakımında kolektif sorumluluğu teşvik etmesi, kadınların günlük yaşam yükünü hafifletmesi ve geleneksel ev kadını rolü anlayışını dönüştürmesi beklenmektedir. Ayrıca, konutun toplu taşıma duraklarına ve temel hizmetlere yakın konumlandırılması, kadınların iş, eğitim ve bakım sorumluluklarını daha dengeli biçimde yerine getirebilmesine olanak tanımaktadır (Entrepatis, 2018).

Avusturya- Viyana:

Viyana, kadın odaklı konut tasarımı ve gündelik yaşamın planlanması konusundaki tarihsel öncülüğü ve bu yaklaşımı kurumsallaştırma başarısı nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Bu kapsamda öne çıkan Kadın-İş-Kenti I (Frauen-Werk-Stadt I) projesi, Viyana Belediyesi'ne bağlı Kadın Bürosu'nun 1993 yılında düzenlediği bir mimari yarışma sonucu geliştirilmiş ve 1993–1997 yılları arasında inşa edilmiştir. Ana planı Franziska Ullmann tarafından hazırlanan projenin tasarım yaklaşımı, mekânsal yönelim, hareket kalıpları, kamusal ve özel alanlar arasındaki geçişler ile farklı toplumsal grupların değişken ihtiyaçlarını merkeze almaktadır (Viyana Belediyesi [Stadt Wien], 2026).

Konut kompleksi 359 dairenin yanı sıra anaokulu, sağlık tesisi, sağlık tesisi, karakol, ticari alanlar ve eczane gibi gündelik yaşamın sürekliliğini destekleyen bir dizi hizmeti bünyesinde barındırmaktadır. Şekil 8’de görüleceği üzere proje, konut alanlarını sosyal donatılarla entegre ederek kadınların ev, iş ve bakım sorumlulukları arasındaki fiziksel mesafeyi minimize etmeyi amaçlamaktadır (Scaioli, 2023). Ortak kullanıma açık sosyal alanlar, açık, kapalı, yarı açık ve şeffaf gibi farklı tipolojik özellikler göstererek özel ile kamusal alan arasındaki sınırları yumuşatan geçiş mekânları işlevi görmektedir. Bu mekânsal kurgu, kullanıcıların mekân içindeki görünürlüğünü ve güvenliğini güçlendirmektedir (Viyana Belediyesi [Stadt Wien], 2026; *Viyana Belediyesi İnşaat ve Teknik İşler Birimi [Stadt Wien, Magistratsdirektion – Geschäftsbereich Bauten und Technik], 2026*).

Şekil 8. Frauen-Werk-Stadt I Projesinde Gündelik Yaşamı Destekleyen Sosyal Donatıların Konut Bloklarıyla Mekânsal Entegrasyonu
Kaynak: Scaioli, 2023

3.1.4. Kadın İçin Mekânsal Uygulama Örneklerinin Değerlendirilmesi

Dünyadaki mekânsal uygulama örnekleri incelendiğinde Medellin'deki (Kolombiya) Kentsel Entegrasyon Projesi (KEP), Barselona'daki (İspanya) Süperblok uygulamaları, Madrid'deki (İspanya) Carolinas Avlular Arası konut projesi ve Viyana'daki (Avusturya) Kadın-İş-Kenti I yerleşimi gibi farklı ölçek ve bağlamlarda projelerin olduğu görülmektedir. Bu uygulamalar, kentsel dönüşüm ve konut projelerinde sosyal kapsayıcılık, toplumsal cinsiyet eşitliği, güvenlik, erişilebilirlik ve sürdürülebilirlik ilkelerinin mekana yansıtılabileceğini göstermektedir (Frago ve Morcuende, 2024; Gutiérrez Rivera, 2021; Barcelona İl Meclisi Yayıncılık Enstitüsü [Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona], 2019).

Medellin örneği, şiddet ve yoksulluktan etkilenen bölgeleri kamusal alan, ulaşım ve sosyal yatırımlarla bütünleştirmeye odaklanırken (Gutiérrez Rivera, 2021), Barselona modeli trafik kısıtlamaları ve yeşil altyapı ile yaşam kalitesini artırmayı amaçlamaktadır (Frago ve Morcuende, 2024). Madrid örneği, ortak yaşam ve bakım emeğinin kolektifleştirilmesi yoluyla toplumsal cinsiyet rollerini dönüştürürken, Viyana örneği ise kadın odaklı tasarım ilkeleriyle gündelik ihtiyaçlara duyarlı, hizmetlerle entegre konut alanları yaratmıştır (Barcelona İl Meclisi Yayıncılık Enstitüsü [Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona], 2019).

Bu projelerin ortak özelliği, kenti yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel açıdan da dönüştüren, katılımcı, adil ve kapsayıcı yaklaşımlarıdır. Dünyadaki önemli örnekler Tablo 46'da özetlenmiştir.

Tablo 46. Kadınlara Yönelik Mekânsal Düzenlemelerin Yurtdışı Örnekleri

Ülke	Uygulamanın Adı	Uygulamanın Amacı	Mekânsal Düzenlemeler
Avusturya (Viyana)	Kadın-İş-Kenti I	- Kadın odaklı konut tasarımı, - Gündelik yaşamın kolaylaştırılması	- Kadın Bürosu öncülüğünde tasarım, - Konutlarla entegre gündelik hizmetlerin (anaokulu, eczane, polis, doktor) düzenlenmesi, - Açık/yarı açık ortak sosyal alanların tasarlanması, - Kamusal-özel alan geçişlerinin yumuşatılması, - Mekânsal yönelimin ve hareket kalıplarının dikkate alınması, - Kullanıcıların görünürlüğünün ve katılımın artırılması.
İspanya (Barselona)	Süperblok	- Yaşam kalitesi, - Sürdürülebilir ulaşım, - Eşitlik	- Araç trafiğinin kısıtlanması, yolların yayalaştırılması, - Bisiklet yollarının ve yaya öncelikli alanların oluşturulması, - Yeşil alanların artırılması, - Gürültü ve hava kirliliğinin azaltılması, - Tasarımın cinsiyet duyarlı (çocuk, kadın, yaşlı ihtiyaçları) geliştirilmesi, - Katılımcı planlama süreçleri.
İspanya (Madrid)	Carolinas Avlular Arası Konut Projesi	- Ekolojiye ve toplumsal yapıya uygun konut tasarımı, - Toplumsal cinsiyet eşitliği	- Kullanım hakkını gözetten kooperatif konut üretimi, - Ortak kullanım alanları ile (ortak avlu, mutfak, çamaşırhane, çatı bahçeleri, çocuk oyun alanları) kadınların bakım emeğinin ortaklaştırılması ve sosyal etkileşimin artırılması, - Kadınların karar alma süreçlerine katılımının sağlanması, - Aydınlatma ve geçiş mekânsal yüzeyler gibi güvenlik unsurlarının düşünülmesi.
Kolombiya (Medellín)	Kentsel Entegrasyon Projesi (KEP) ve PRIMED	- Dezavantajlı bölgelerin kentle entegrasyonu, - Sosyal kapsayıcılık, - Güvenlik	- Teleferik (Metrocable), açık hava asansörleri gibi alternatif ulaşım araçları oluşturma, - Kamusal alanların ve sosyal donatılarının (kütüphane, okul, spor alanı) artırılması, - Aydınlatma gibi güvenlik unsurlarının düşünüldüğü yeşil alanların oluşturulması, - Kadın ve gençlere destek verilerek, yerel ekonominin canlandırılması, - Katılımcı etkinliklerin (örn. MINGO Festivali) düzenlenmesi.

3.1.5. Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler/Çıkarımlar

Medellín, Barselona, Madrid ve Viyana’da geliştirilen bu projeler, ulaşım, kamusal alan, güvenlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal katılım ve ekonomik dayanışma temaları üzerinden kentsel yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen kapsayıcı modeller sunmaktadır. Dolayısıyla gelişmiş ve dezavantajlı bölgelerde uygulanan bu projeler Türkiye’de de özellikle hızlı kentleşmenin yarattığı mekânsal eşitsizlikler, toplumsal cinsiyet temelli ihtiyaçlar ve afetlere duyarlılık dikkate alındığında hem kırsal hem de kentsel alanlarda benzer mekânsal çözümlerin uygulanabileceğini göstermektedir. İncelenen örnekler doğrultusunda Türkiye’de kadınlar için planlama disiplinine yönelik geliştirilen öneriler Tablo 47’de verilmiştir.

Tablo 47. Kadınlar İçin Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler

Öneri
Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Planlama Süreçlerine Dâhil Etme
Katılımcı ve Topluluk Temelli Planlama
Güvenlik Odaklı Mekânsal Düzenlemeler
Gündelik Yaşamı Kolaylaştıran Mekânsal Planlama
Kamusal Alanların Cinsiyet Duyarlı Yeniden Düzenlenmesi
Sosyal Etkileşimi Güçlendiren Ortak Mekânlar
Kadınların Görünürlüğünü ve Katılımını Artırma
Ekonomik Güçlenmeyi Destekleyen Mekânsal Yaklaşımlar

3.2.Yaşıllara Yönelik Uygulamalar

Yaşıllara yönelik uygulamalar yasal ve yönetsel uygulamalar ve mekânsal uygulamalar şeklinde iki temel başlıkta ülke örnekleri ile aşağıda anlatılmıştır.

3.2.1. Yasal ve Yönetsel Uygulamalar

Günümüzde demografik değişimlerin etkisiyle yaşlı nüfusun artması, sosyal politikaların yeniden şekillendirilmesini zorunlu kılmıştır. Özellikle Avrupa ülkeleri ve Kanada gibi gelişmiş refah devletleri, yaşlı bireylerin haklarının korunması, yaşam kalitelerinin artırılması ve sosyal hayata aktif katılımlarının sağlanmasına yönelik kapsamlı stratejiler geliştirmiştir (Uyanık ve Başıyigit, 2018). Bu bölümde incelenen ülke örnekleri; yaşlılık temelli ayrımcılıkla mücadeledeki yasal kararlılıkları, aktif yaşlanmayı destekleyen kurumsal modelleri ve uluslararası sözleşmelere dayalı hak temelli yaklaşımları nedeniyle seçilmiştir.

İnceleme kapsamında, Birleşmiş Milletler (BM) prensiplerini içselleştiren genel uluslararası çerçeve ile birlikte İsveç, Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Avusturya, Belçika, Kanada, Finlandiya, İngiltere ve İspanya'daki uygulamalar ele alınmıştır. Bu ülkeler, yaşlı bireylerin toplumda aktif ve onurlu bir şekilde yer almalarını sağlayan, fırsat eşitliğini mekânsal ve sosyal politikalara entegre eden başarılı modellemeleri temsil etmektedir.

Almanya:

Almanya, yaşlı haklarını ve bakım hizmetlerini güçlü bir sosyal devlet anlayışıyla yasal zemine oturtmuştur. Almanya, yaşlılık dönemini bir sosyal risk olarak tanımlayıp bu riski sigorta sistemiyle güvence altına alan öncü yaklaşımı ve Avrupa Sosyal Şartı ile tam uyumlu bakım modelleri nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir.

Ülkedeki en kritik yasal düzenleme olan ve 1995 yılında yürürlüğe giren Uzun Süreli Bakım Sigortası Yasası (Pflegeversicherung), yaşlıların hem evde hem de kurumda bakımını mali ve hukuki olarak güvence

altına almıştır (Federal Eğitim, Aile, Yaşlılar, Kadınlar ve Gençlik Bakanlığı [BMFSFJ/BMBF], 2025). Bu yasa ile yaşlılıkta bakım ihtiyacı, bireysel bir yük olmaktan çıkarılarak toplumsal bir sorumluluk haline getirilmiş, yaşlıların onurlu bir yaşam sürerken ihtiyaç duydukları sağlık ve refah hizmetlerine erişimi standartlaştırılmıştır.

Ülkede yaşlılık politikalarından sorumlu temel kuruluş Federal Aile, Yaşlılar, Kadınlar ve Gençlik Bakanlığı (BMFSFJ) olup uygulamaların etkinliği hem yerel yönetim düzeyinde hem de uluslararası düzeyde Avrupa Konseyi Sosyal Haklar Komitesi tarafından denetlenmektedir. Almanya’da yaşlı bireylere yönelik uygulamalar, 1996 yılında güncellenen Avrupa Sosyal Şartı çerçevesinde şekillenmektedir ve güvenli çalışma koşulları, adil ücret ve sosyal güvenlik haklarını içeren bütüncül bir sosyal koruma anlayışı bulunmaktadır (Avrupa Konseyi, 1996).

Avusturya:

Avusturya, yaşlı bakım hizmetlerini merkezi devletten çok yerel yönetimlere (belediyelere) devrederek hizmeti yerelleştiren başarılı yönetim modeli ve bakım hizmetini veren profesyonellerin refahını da kapsayan bütüncül yaklaşımı nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede yaşlılık politikalarından sorumlu ana yürütücü kuruluş Federal Sosyal İşler, Bakım, Sağlık ve Tüketiciyi Koruma Bakanlığı (BMSGPK) olup uygulamalar belediyeler ve eyalet düzeyindeki denetim mekanizmaları aracılığıyla izlenmektedir. Avusturya’da yaşlı hakları, temel olarak Avusturya Federal Anayasası ve Genel Sosyal Sigorta Yasası (ASVG) çerçevesinde yasal güvence altına alınmıştır. Bu yasal zemin, yaşlı bireylerin tıbbi yardımın yanı sıra onurlu bir emeklilik ve

sosyal güvenlik sistemine ulaşmasını zorunlu kılmaktadır. Avusturya modelinin en ayırt edici özelliği, yaşlı bakım hizmetlerinin yönetsel yapısıdır. Ülkede bakım hizmetleri büyük ölçüde belediyeler tarafından sunulmaktadır. Bu da yaşlıların tanıdıkları sosyal çevreden kopmadan ihtiyaç duydukları desteğe erişmelerine olanak tanımaktadır. Ayrıca, sistemin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla sadece yaşlı bireylere değil, bakım profesyonellerine ve aile bakıcılarına yönelik özel destek programları ve finansal teşvikler de bulunmaktadır. Özellikle yerel düzeyde geliştirilen Yaşlı Bakım Fonları ve evde bakımı destekleyen mobil sosyal hizmet birimleri, Avusturya'nın demografik yaşlanmaya karşı geliştirdiği mekânsal ve kurumsal çözümlerin temelini oluşturmaktadır (Avusturya Federal Sosyal İşler, Bakım, Sağlık ve Tüketicuyu Koruma Bakanlığı [Federal Ministry Labour, Social Affairs, Health, Care and Consumer Protection Republic of Austria], 2023).

Belçika:

Belçika, federal, bölgesel ve yerel düzeyde kademelenmiş çok katmanlı bakım yapısı, hizmet kuponu gibi yenilikçi finansman modelleri ve yaşlıların karar alma kapasitelerini yasal güvence altına alan etik yaklaşımı nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede yaşlılık politikaları federal düzeyde Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çerçevelenmekte ve uygulama ve denetim süreçleri Flandre, Wallonia ve Brüksel gibi bölgesel yönetimler ile belediyeler tarafından yürütülmektedir. Belçika'nın bakım sisteminin temel taşını, belediyeler bünyesinde faaliyet gösteren Toplumsal Refah için Kamu Merkezi (OCMW/CPAS) oluşturmaktadır. Bu merkezler, yaşlı bireylerin evde bakım, kişisel destek ve konaklama ihtiyaçlarını yerel düzeyde koordine

eden ana sorumlu kuruluşlardır. Finansal destek mekanizmaları açısından Belçika, gelir testine dayalı nakit destekleri ve kişisel bakım bütçeleri ile yaşlıların ekonomik bağımsızlığını güçlendirmektedir. Federal düzeydeki Üçüncü Kişi Yardımı ödeneği ile desteklenen bu yapı, yaşlıların kendi bakım süreçlerini yönetmelerine olanak tanımaktadır. Ayrıca, düşük maliyetli hizmet kuponları aracılığıyla sağlanan evde temizlik ve kişisel bakım hizmetleri, yaşlıların kendi evlerinde kalmalarını teşvik etmektedir. Kurumsal bakım seçenekleri ise bireyin ihtiyaç düzeyine göre uzmanlaşmış, hafif bakım sunan (rusthuis), ileri düzey tıbbi bakım sağlayan (rust- en verzorgingstehuis) ve bağımsızlığı destekleyen servis evleri (assistentiewoningen) şeklinde çeşitlenmektedir. 2013 yılında yürürlüğe giren yasa ile yaşlıların karar alma kapasiteleri yasal olarak korunmaktadır. Bu da Belçika'nın sisteminin fiziksel önlemlerin yanı sıra hukuki ve onursal bir koruma biçimi sunduğunu göstermektedir (Belçika Sosyal Güvenlik Bakanlığı, [Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid- FOD Sociale Zekerheid], 2023).

Finlandiya:

Finlandiya, yaşlıların evde yaşlanması ilkesini ulusal bir hedef olarak belirleyen bütüncül sosyal politikaları ve bu süreçteki yüksek hizmet standartlarıyla örnek bir model teşkil ettiği için bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede yaşlılık politikaları, Sosyal İşler ve Sağlık Bakanlığı tarafından koordine edilmekte olup bu politikaların uygulanmasında yerel yönetimler (belediyeler) temel uygulayıcı kurumlar olarak rol oynamaktadır. Finlandiya modelinin en ayırt edici kurumsal özelliği, yaşlı haklarının korunması ve hizmet kalitesinin denetlenmesinde

Parlamento Ombudsmanı (Eduskunnan oikeusasiamies) kurumunun üstlendiği kritik roldür. Ombudsman, yaşlı bireylerin sosyal haklara erişimini engelleyen bürokratik aksaklıkları ve hizmet kusurlarını doğrudan denetleme yetkisine sahiptir (Finlandiya Parlamento Ombudsmanı, [Parliamentary Ombudsman of Finland -Eduskunnan oikeusasiamies], 2023).

Finlandiya’da yaşlıların hakları anayasal düzeyde güvence altına alınmış olup sistemin temel önceliği yaşlı bireyin kendi evinde ve mahallesinde bağımsızlığını koruyarak yaşlanmasıdır. Bu amaçla, evde bakım hizmetleri, rehabilitasyon programları ve kişisel bütçe uygulamaları yaygın bir şekilde sunulmaktadır. Özellikle kentsel planlama ölçeğinde engelsiz erişim ve akıllı konut çözümleri ile desteklenen bu sistem, yaşlı bireyin kurumsal bakıma (bakımevi vb.) duyduğu ihtiyacı mümkün olan en son aşamaya kadar ertelemeyi hedeflemektedir. Ayrıca Finlandiya’da her belediye, yaşlıların yerel karar alma süreçlerine katılımını sağlayan Yaşlılar Konseyi (Vanhusneuvosto) kurmakla yasal olarak yükümlüdür. Bu kurullar, kentsel hizmetlerin ve sosyal programların yaşlı dostu bir perspektifle geliştirilmesinde danışmanlık görevi üstlenerek demokratik katılımı güçlendirmektedir (Finlandiya Parlamento Ombudsmanı, [Parliamentary Ombudsman of Finland -Eduskunnan oikeusasiamies], 2023).

Fransa:

Fransa, yaşlı bireylerin sosyal hayattan kopmadan kendi yaşam alanlarında yaşlanmalarını (ageing in place) destekleyen radikal yasal reformları ve bağımsız yaşamı bir vatandaşlık hakkı olarak tanımlayan yaklaşımı nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir.

Ülkede yaşlı hakları anayasal düzeyde temel bir güvence olarak kabul edilmektedir. Bu yasal zemini güçlendiren en güncel adım ise 2024 yılında kabul edilen Sağlıklı Yaşlanma Yasası (Loi Bien Vieillir) olmuştur. Bu yasa, yaşlıların bakım ihtiyaçlarının karşılamasının yanı sıra onların toplumsal yaşama katılımını kolaylaştırmayı, konutlarını yaşlılığa uygun hale getirmeyi ve bağımsız yaşamlarını destekleyen sosyal hizmet ağlarını teknolojik ve beşerî yatırımlarla güçlendirmeyi amaçlamaktadır (Fransa Ulusal Meclisi [Assemblée Nationale], 2024).

Ülkede yaşlılık politikaları temel olarak Sosyal İşler ve Sağlık Bakanlığı (Ministère des Solidarités et de la Santé) aracılığıyla yürütülmektedir. Bu süreçlerin mali ve operasyonel denetimi ise Fransa Sayıştayı (Cour des Comptes) ve uluslararası düzeyde Avrupa Konseyi tarafından gerçekleştirilmektedir. Fransa hem Avrupa Sosyal Şartı hem de Madrid Eylem Planı doğrultusunda yaşlılara yönelik hizmetlerini modernleştirerek, bu bireylerin ekonomik ve sosyal hayatta aktif roller üstlenmelerini kurumsal düzeyde teşvik etmektedir (Fransa Dayanışma ve Sağlık Bakanlığı [Ministère des Solidarités et de la Santé], 2020). Fransa modeli, yaşlanmayı devletin aktif destek sunduğu bir yeni yaşam evresi olarak konumlandırmaktadır.

Hollanda:

Hollanda, yaşlı bireyleri toplumdan izole eden geleneksel kurumsal bakım yerine, onları mahalle dokusu içerisinde tutan yenilikçi ve topluluk odaklı modelleri ve yüksek standartlı sosyal güvenlik sistemi nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede yaşlılık politikaları ve bakım standartlarından sorumlu ana yürütücü kuruluş Sağlık, Refah ve Spor Bakanlığı (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport) olup

uygulamalar hem devlet denetimi hem de bağımsız sağlık müfettişlikleri tarafından takip edilmektedir. Birleşmiş Milletler'in 1991 tarihli Yaşlı Hakları İlkeleri doğrultusunda geliştirilen ve ulusal düzeyde entegre edilen politikalar kapsamında, sosyal güvenlik, emeklilik hakları, konut yardımı ve uzun süreli bakım hizmetleri bütüncül bir yapı içerisinde sunulmaktadır (Birleşmiş Milletler [United Nations], 1991; Hollanda Sağlık, Refah ve Spor Bakanlığı [Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport], 2020).

Hollanda modelinin en özgün yanı, yaşlı bireylerin bağımsız yaşamlarını destekleyen mekânsal ve sosyal düzenlemeleridir. Ülkede yaş ayrımcılığına karşı güçlü hukuki düzenlemeler bulunmakta ve yaşlı bireylerin topluma aktif katılımı gönüllülük programları aracılığıyla desteklenmektedir. Özellikle son yıllarda dünya çapında dikkat çeken topluluk destekli yaşlı bakımı ve gönüllü bakım grupları gibi yenilikçi modeller, Hollanda'da devletin düzenleyici rolüyle yüksek standartlarda uygulanmaktadır. Bu modeller, yaşlı bireylerin profesyonel sağlık hizmeti almasının yanı sıra mahalle sakinleriyle ve farklı nesillerle bir arada yaşayarak sosyal bağlarını korumalarını amaçlamaktadır (Euronews, 2024).

İngiltere:

İngiltere, sağlık hizmetlerini tamamen kamulaştıran ve beşikten mezara ücretsiz sağlık erişimi sunan köklü Ulusal Sağlık Hizmeti (National Health Service - NHS) modeli ve yaşlı haklarını doğrudan evrensel insan hakları zeminine oturtan hukuki yapısı nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede yaşlılık politikalarından sorumlu temel kuruluşlar, sağlık hizmetleri kanadında NHS ve sosyal bakım hizmetleri kanadında

Yerel Yönetimler'dir. Bu iki yapının eşgüdümü, yaşlıların hem tıbbi ihtiyaçlarının karşılanmasını hem de sosyal hayata katılımlarının desteklenmesini amaçlamaktadır. İngiltere'de yaşlı hakları, temel olarak 1998 İnsan Hakları Yasası (Human Rights Act) ve 2014 Bakım Yasası (Care Act) çerçevesinde yasal güvence altına alınmıştır. Bu yasalar, bireyin onuruna saygı gösterilmesini, bağımsızlığının desteklenmesini ve kötü muameleye karşı korunmasını yasal bir zorunluluk haline getirmektedir.

İngiltere modelinin uygulamadaki başarısı, NHS ve yerel yönetimler arasında kurulan Bütünleşik Bakım Sistemleri (Integrated Care Systems) ile sağlanmaktadır. Ancak bu köklü sisteme rağmen, ülke günümüzde yaşlı bireylerin kentsel hizmetlere erişimini zorlaştıran dijital dışlanma ve istihdamdan sosyal hayata kadar uzanan yaş ayrımcılığı gibi yapısal sorunlarla karşı karşıyadır (The Guardian, 2025; The Times, 2025). Özellikle teknolojik dönüşümün yaşlı bireyleri hizmet alım süreçlerinde (online randevu, dijital bankacılık vb.) dezavantajlı konuma düşürmesi, İngiltere'de hem akademik hem de kamusal düzeyde en çok tartışılan konulardan biridir. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin yürüttüğü dijital okuryazarlık programları ve yaşlı dostu kentsel donatı yatırımları, bu eşitsizliği gidermeye yönelik temel stratejiler olarak öne çıkmaktadır.

İspanya:

İspanya, yaşlı bireylerin toplumsal yaşama katılımını kişisel özerklik kavramı üzerinden tanımlayan öncü yasal yaklaşımı ve merkezi yönetim ile özerk topluluklar arasındaki koordineli bakım ağı nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede yaşlılık politikalarından sorumlu temel kuruluş Sosyal Haklar ve 2030 Gündemi Bakanlığı (Ministerio de

Derechos Sociales y Agenda 2030) ile eyalet düzeyindeki sosyal hizmet birimleridir. İspanya’da yaşlı hakları anayasal düzeyde en üst seviyede güvence altına alınmış olup, bu hakların yönetsel çerçevesi 2006 tarihli Kişisel Özerklik ve Bağımlı Kişiler Yasası (Ley de Dependencia) ile çizilmiştir. Bu yasa, yaşlıların bağımsızlıklarını korumak amacıyla ihtiyaç duydukları bakım hizmetlerini bir devlet yükümlülüğü olarak tanımlamakta ve bakım süreçlerini bireyin özerkliğini zedelemekten yürütmeyi amaçlamaktadır (İspanya Sosyal Haklar ve 2030 Gündemi Bakanlığı [Ministry for Social Rights and the 2030 Agenda], 2023).

İsveç:

İsveç, yaşlı hakları konusunda geliştirdiği dünyada bilinen öncü modelleri, bağımsız yaşamı destekleyen evde bakım sistemleri ve aktif yaşlanmayı ulusal bir politika haline getirmesi nedenleriyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede yaşlılık politikaları, İsveç Sosyal İşler Bakanlığı (Swedish Ministry of Health and Social Affairs) tarafından yürütülmekte ve bu politikaların etkinliği ve şeffaflığı ise İsveç Ulusal Denetim Ofisi (Swedish National Audit Office) tarafından düzenli olarak izlenmektedir. 1995 yılından bu yana Avrupa Birliği üyesi olan İsveç, 2002 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan Madrid Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı’nı (MIPAA) benimseyerek aktif yaşlanmayı teşvik eden kapsamlı uygulamalar geliştirmiştir (Birleşmiş Milletler [United Nations], 2002). Bu politikaların temel amacı, yaşlı bireylerin ekonomik ve sosyal hayata katkılarını sürdürmelerini sağlamak ve toplumsal izolasyonun önüne geçmektir (İsveç Sosyal İşler Bakanlığı [Swedish Ministry of Health and Social Affairs], 2021).

Ülkedeki yasal çerçevenin en güçlü dayanağı olan Sosyal Hizmetler Yasası, yaşlıların yaşam kalitesini doğrudan etkileyen düzenlemeler içermektedir. Bu yasa çerçevesinde, yaşlı bireylerin mümkün olduğunca kendi ortamlarında, bağımsız bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmelerini destekleyen evde bakım ve sağlık hizmetleri son derece kapsamlı bir şekilde sunulmaktadır. İsveç modeli, yaşlı bireyi pasif bir hizmet alıcısı olarak değil, kendi kararlarını verebilen ve toplumun her alanında yer alan aktif bir özne olarak kabul eden hak temelli bir yaklaşımı temsil etmektedir (İsveç Hükümet Ofisleri [Government Offices of Sweden], 2023).

İtalya:

İtalya, Avrupa'nın en yaşlı nüfus oranlarından birine sahip olması nedeniyle geliştirdiği kapsamlı kentsel stratejiler ve sağlık hizmetlerini evde bakım odağında merkezileştiren yaşlı dostu kent vizyonu nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede yaşlılık politikalarından sorumlu ana yürütücü kurum İtalya Sağlık Bakanlığı (Ministero della Salute) olup bu kurum tarafından hazırlanan ve yürütülen stratejiler hem ulusal denetim mekanizmaları hem de Avrupa Birliği izleme komiteleri tarafından takip edilmektedir. İtalya'da yaşlı bireylerin sosyal ve fiziksel refahını artırmak amacıyla Ulusal Yaşlılar Planı hayata geçirilmiştir. Bu plan yaşlı bireylerin hastane ortamından çok kendi sosyal çevrelerinde kalmalarını desteklemek için evde bakım hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamayı, sağlık hizmetlerine erişimdeki bürokratik engelleri azaltmayı ve kamusal alanları tüm yaş grupları için erişilebilir kılan yaşlı dostu kentler yaratmayı hedeflemektedir. İtalya modeli, yaşlıların sadece tıbbi bir bakım nesnesi değil, kentsel yaşamın aktif

paydaşları olarak görülmesi gerektiğini savunarak, yerel yönetimlere yaşlıların sosyal izolasyonunu engelleyecek mekânsal düzenlemeler yapma zorunluluğu getirmesi bakımından stratejik bir öneme sahiptir (İtalya Sağlık Bakanlığı [Italia Ministero della Salute], 2021).

Kanada:

Kanada, yaşlı bireylerin toplumsal hayata katılımını bir vatandaşlık hakkı olarak tanımlayan kapsayıcı sosyal politikaları, eyaletler arası hizmet çeşitliliği ve yaşlı haklarını ulusal düzeyde koordine eden güçlü kurumsal yapısı nedeniyle bu incelemeye dahil edilmiştir. Ülkede yaşlılık politikalarından sorumlu temel kuruluş federal düzeyde faaliyet gösteren Yaşlılar Bakanlığı (Ministry for Seniors) ve hükümete stratejik danışmanlık yapan Ulusal Yaşlılar Konseyi'dir (National Seniors Council). Kanada'da yaşlı hakları genel olarak anayasal düzeyde korunmakta olup sağlık ve bakım hizmetlerinin yönetsel yapısı eyalet hükümetleri tarafından yürütülmektedir (Kanada Sağlık Bakanlığı [Health Canada], 2023).

Kanada modelinin en belirgin özelliği, yaşlı bireyleri kentin ve toplumun aktif katılımcıları olarak konumlandırmasıdır. Federal hükümet tarafından desteklenen Yaşlılar İçin Yeni Ufuklar Programı (New Horizons for Seniors Program), yaşlıların gönüllülük faaliyetlerine katılımını, liderlik rollerini ve kuşaklar arası etkileşimi finansal olarak teşvik etmektedir. Bu yaklaşım, yaşlıların sosyal izolasyonunu önlemeyi ve toplumsal sermayeye katkılarını sürdürmelerini amaçlamaktadır. Eyalet düzeyinde sunulan evde bakım destekleri ve Yaşlı Dostu Topluluklar (Age-Friendly Communities) girişimi, Kanada'nın mekânsal planlamayı yaşlıların hareketliliği ve güvenliğiyle entegre etmedeki

başarısını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Kanada, son yıllarda yaşlıların bağımsızlık ve kendi kaderini tayin etme hakları çerçevesinde gelişen ötanazi talepleri ve bu taleplerin doğurduğu etik tartışmalarla da dünyadaki akademik çalışmaların merkezinde yer almaktadır (Kanada Sağlık Bakanlığı [Health Canada], 2023).

3.2.2. Yaşlılara Yönelik Yasal ve Yönetmelik Uygulamalarının Değerlendirilmesi

İncelenen örnekler, yaşlı bireylerin topluma entegrasyonu ve yaşam standartlarının yükseltilmesinin, çok boyutlu stratejilerle desteklendiğini göstermektedir. Söz konusu ülkeler hem uluslararası sözleşmelere taraf olarak hem de ulusal yasalarla yaşlı bireylerin haklarını güvence altına almakta ve uygulamaları çeşitli denetim mekanizmaları ile izlemektedir. Ülkelerin uygulamaları kapsamındaki eşitlik unsurları Tablo 48’de verilmiştir.

Tablo 48. Yaşlılar İçin Ülkelerin Yasal ve Yönetmelik Uygulamalarındaki Eşitlik UNSURLARI

Ülke	Eşitlik Unsuru	Açıklama
Almanya	Sosyal Risk ve Sigorta Güvencesi	Yaşlılık bakımı toplumsal sorumluluk haline getirilmekte ve onurlu yaşam ve hizmete erişim standartlaştırılmaktadır.
Avusturya	Yerelleşmiş Bakım ve Mesleki Refah	Bakım hizmetleri belediyelere devredilerek yaşlıların sosyal çevresinden kopmaması sağlanmakta ve bakım profesyonelleri sistemin bir parçası olarak desteklenmektedir.
Belçika	Çok Katmanlı Yapı ve Karar Kapasitesi	Hizmet kuponu gibi modeller sunulmakta ve yaşlıların kendi bakımları ile ilgili konularda karar almaları hukukun korumasındadır.
Finlandiya	Ombudsman Denetimi ve Demokratik Katılım	Yaşlı hakları Parlamento Ombudsmanı tarafından denetlenmekte ve belediyelerdeki Yaşlılar Konseyi aracılığıyla yerel karar alma süreçlerine katılım sağlanmaktadır.
Fransa	Sağlıklı Yaşlanma ve Bağımsız Yaşam	Bağımsız yaşam bir vatandaşlık hakkı olarak tanımlanmakta ve konutların yaşlılığa uygun hale getirilmesi zorunluluk tutulmaktadır.
Hollanda	Topluluk Odaklı Bakım ve Nesillerarası Bağ	Yaşlı bireyleri izole etmeden mahalle dokusu içinde tutan, gönüllülük esaslı ve yaş ayrımcılığına karşı güçlü hukuki düzenlemeler içeren modeller uygulanmaktadır.

İngiltere	Bütünleşik Sağlık ve İnsan Hakları	Tıbbi ve sosyal bakım NHS bünyesinde birleştirilmekte ve dijital dışlanma ve yaş ayrımcılığına karşı insan hakları temelli bir koruma zemini oluşturulmaktadır.
İspanya	Kişisel Özerklik ve Devlet Yükümlülüğü	Bakım hizmetleri bir devlet yükümlülüğü olarak tanımlanmakta ve süreçlerin bireyin özerkliğine uygun yürütülmesi esas alınmaktadır.
İsveç	Aktif Yaşlanma ve Sosyal Hizmet Yasası	Yaşlı birey aktif bir özne olarak kabul edilmekte ve evde bakım sistemiyle bağımsız yaşam yasal zorunluluk haline getirilmektedir.
İtalya	Yaşlı Dostu Kent ve Mekânsal Erişim	Hastane odaklı bakım yerine evde bakım uygulanmakta ve yerel yönetimlere yaşlı dostu kentsel donatı düzenleme zorunluluğu getirilmektedir.
Kanada	Kapsayıcı Katılım ve Kendi Kaderini Tayin	Yaşlıların liderlik rolleri desteklenmekte ve bağımsız yaşam hakları çerçevesinde ötanazi gibi konular yasal zemine taşınmaktadır.

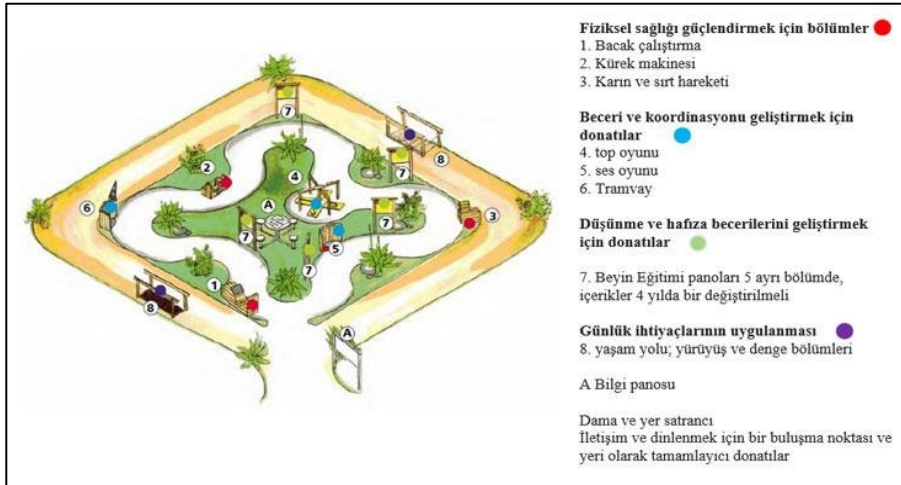
3.2.3. Yaşlılara Yönelik Mekânsal Uygulamalar

Gelişmiş ülkeler, yaşlı nüfusun kentsel yaşamda aktif, bağımsız ve güvenli biçimde var olabilmesi amacıyla çeşitli mekânsal planlama uygulamaları geliştirmektedir. Bu kapsamda, Almanya'dan Kanada'ya kadar birçok ülkede yaşlı dostu kent modelleri, sosyal etkileşimi artıran yapılar ve erişilebilir kentsel altyapılar ön plana çıkmaktadır (Buffel, Phillipson ve Scharf, 2012). Bu bölümde, yaşlı bireylerin kentsel mekânda karşılaştıkları fiziksel engelleri aşmayı, sosyal izolasyonu önlemeyi ve gündelik yaşamlarını bağımsız sürdürmelerini hedefleyen öncü kentsel müdahaleler incelenmiştir. İncelenen örnekler; aktif yaşlanma ve evrensel tasarım ilkelerini kentsel dokuya en başarılı şekilde entegre etmeleri, kuşaklar arası etkileşimi mekânsal olarak kurgulamaları ve demans hastalığı gibi özel ihtiyaç gruplarına yönelik özgün planlama çözümleri geliştirmeleri nedeniyle seçilmiştir. Bu kapsamda, Almanya'nın kuşaklar arası konut modeli, İngiltere'nin bilişsel engellere odaklanan demans dostu tasarımı, Hollanda'nın entegre bakım bölgeleri ve Viyana ile Stockholm gibi kentlerin yaşlı dostu kamusal alan düzenlemeleri, yaşlı odaklı planlamada küresel

referans noktalarını oluşturmaktadır. Aşağıda, incelenen ülkelerin uyguladığı somut mekânsal çözümler ve bu uygulamaların planlama disiplini açısından detayları sunulmuştur.

Almanya:

Almanya, sosyal sürdürülebilirlik ve kuşaklar arası entegrasyon ile yaşlıların yalnızlaşmasını önlemek amacıyla geliştirdiği Çok Kuşaklı Evler (Mehrgenerationenhäuser) modeliyle dünya çapında bir referans noktasıdır. Bu modelde, yaşlıların deneyimlerini gençlere aktarabildiği, gençlerin ise yaşlılara teknoloji veya fiziksel yardım sunduğu hibrit yaşam alanları kurgulanmıştır. Bu yaklaşımın kamusal alandaki yansıması olan Kuşaklar Arası Aktif Parklar; denge, esneklik ve kas gücünü korumaya yönelik ergonomik dış mekân spor aletleriyle donatılmıştır. Şekil 9 ve Şekil 10'da görülen bu parklar, yaşlıların parkların aktif birer kullanıcısı olmalarını sağlayan, iletişim odaklı sosyal katalizörler olarak işlev görmektedir (Özdemir, 2017).

Şekil 9. Kuşaklar Arası Aktif Park

Kaynak: Özdemir, 2017

Şekil 10. Kuşaklar Arası Aktif Parkta Bir Etkinlik
Kaynak: Özdemir, 2017

Belçika:

Belçika'nın Gent şehrinde başlatılan Yaşayan Sokaklar ve Trafikten Arındırılmış Sosyal Doku projeleri, kentsel mekânın insan odaklı tasarıma dönüşümünün en somut örneğidir. Yaz aylarında trafiğe kapatılan sokaklar modüler oturma birimleri, peyzaj düzenlemeleri ve masa tenisi alanlarıyla donatılarak yaşlıların ev dışında güvenli sosyalleşme alanlarına erişmelerini sağlamaktadır. Şekil 11 ve 12'de sunulan bu model, yaşlıların sokaktaki çocuk sesleriyle ve komşuluk ilişkileriyle hayata tutunmasını sağlayan bir mekânsal rehabilitasyon sürecidir (Gent Şehri [Stad Gent], t.y.).

Şekil 11. Leefstraat Gent Projesi (Belçika)
Kaynak: Gent Şehri (Stad Gent), t.y.

Şekil 12. Leefstraat Gent Projesi (Belçika)
Kaynak: Stad Gent, t.y.

Finlandiya:

Yaşlı Dostu Kütüphaneler projesi kapsamında Helsinki'deki kültürel merkezler ve yaşlılara yönelik kitap kulüpleri, baston rafları ve sesli kitap teknolojileri ile donatılmıştır. Şekil 13'de örneklendiği üzere, bu yapılar parklarla fiziksel olarak bağlanarak yaşlıların kültürel ve sosyal hayata erişimi güçlendirilmiştir (Helsinki Şehri, 2023). Ayrıca mahalle

ölçeğinde erişilebilir yürüyüş rotaları, yaşlılara duyarlı şekilde tasarlanmaktadır (Mitchell, Burton ve Raman, 2004).

Şekil 13. Konut Alanlarına Yakın Yürüyüş Rotaları
Kaynak: Housing Corporation ve OCSD Cities, 2026

Hollanda:

Rotterdam’da uygulanan Yaşlı Bakım Bölgeleri, sağlık hizmetlerinin doğrudan konut dokusuna entegre edildiği bir modeldir. Mahalle doktoru, sosyal hizmet uzmanı ve gönüllülerin konut bölgesi içinde hizmet sunması, yaşlıların bağımsızlıklarını kaybetmeden tıbbi desteğe erişimlerini sağlamaktadır (Hollanda Hükümeti [Government of the Netherlands], 2025a; Avrupa Tıbbi Eşik Grubu [European Medical Threshold Group - EMTG], 2023).

İngiltere:

Demans Dostu Liverpool projesi, bilişsel zorluklar yaşayan bireyler için binaların mavi-yeşil kontrastlarla işaretlendiği ve tanıdık simgelerin kullanıldığı bir mekânsal hafıza tasarımı sunmaktadır. Semt hafıza

rotaları ve Alzheimer Dostu Kafeler, hastaların kentsel mekânda kaybolmadan hareket edebilmelerini sağlamaktadır (Mitchell vd., 2004).

İspanya:

Barselona'daki Süper Blok (Superilla) uygulamasıyla, yaşlı nüfusun yoğun olduğu mahallelerde sokaklar araç trafiğine kapatılarak yürüyüş yollarına dönüştürülmüştür. Bu alanlara eklenen aydınlatmalar, gölgelikler ve ergonomik banklar, yaşlıların kentsel mekânı güvenle kullanmasına olanak tanımaktadır (Barselona Belediyesi [Ajuntament de Barcelona], 2026).

İsveç:

Stockholm'deki yaşlı uyumlu kentsel tasarım ilkeleri doğrultusunda, baston kullanan veya hareket kısıtlılığı olan bireyler için bank aralıkları 100 metreyi geçmeyecek şekilde düzenlenmektedir. Düşük eğimli kaldırımlar ve yönlendirme tabelaları ile kentsel hareketlilik kolaylaştırılmaktadır (Dünya Sağlık Örgütü [World Health Organization], 2007).

Kanada:

Yaşlı Dostu Calgary Eylem Planı ile şehir genelinde kaldırım iyileştirmeleri, erişilebilir yaşlı merkezleri ve yaşlılara uygun kira sistemleri entegre bir şekilde uygulanmaktadır. Bu bütünselik yapı, yaşlıların konut ve ulaşım haklarını mekânsal olarak güvence altına almaktadır (Calgary Belediyesi [The City of Calgary], 2015).

Viyana:

Viyana'da uygulanan Entegre / Çok Modlu Ulaşım İstasyonları (WienMobil Stationen) projesi, tramvay durakları, banklar ve yeşil alan uyumunu yaşlıların güvenli ulaşımını sağlamak üzere kurgulanmıştır. 65

yaş üstü kullanıcıların taleplerinin doğrudan planlamaya entegre edildiği bu modelde Şekil 14’de görüldüğü gibi, konut alanlarında Ortak Yaşam ve Bakım Destekli Paylaşımlı Konutlar gibi mekânsal alternatifler de sunulmaktadır (Tınar, 2022; Çetiner ve Uygur, 2020).

Şekil 14. Ortak Yaşam ve Bakım Destekli Paylaşımlı Konut
Kaynak: Tınar, 2022; Çetiner ve Uygur, 2020

3.2.4. Yaşlı İçin Mekânsal Uygulama Örneklerinin Değerlendirilmesi

Günümüzde birçok ülke, yaşlı bireylerin kentsel yaşamda daha aktif, bağımsız ve güvenli biçimde var olabilmeleri için özel mekânsal planlama politikaları geliştirmektedir. Almanya’da uygulanan Çok Kuşaklı Evler modeliyle kuşaklar arası etkileşim desteklenirken, Avusturya, İsveç, Fransa ve Kanada gibi ülkeler Yaşlı Dostu Şehirler anlayışıyla yaşlıların sosyal katılımını, hareketliliğini ve kamusal yaşama entegrasyonunu hedeflemektedir. Belçika’nın Yaşayan Sokak projesi, çocuklar ve yaşlıların birlikte güvenle vakit geçirebileceği sosyal sokaklar oluşturmayı amaçlamaktadır. İngiltere’deki Demans Dostu Liverpool Projesi bilişsel zorluklar yaşayan bireyler için yön bulmayı kolaylaştırıcı işaretleme ve mimari düzenlemelerle dikkat çekmektedir. Hollanda ve Finlandiya ise yaşlılara özel bakım bölgeleri ve sosyal izolasyonu azaltmaya yönelik alanlar tasarlayarak yaşam kalitesini

artırmayı amaçlamaktadır. Bu uygulamalar, yaşlı bireylerin hizmet alıcısı olmalarının yanı sıra kamusal alanlarda aktif kullanıcılar olarak görülmesini sağlayan bütüncül yaklaşımlara örnektir (Eşrefoğlu, 2024; Tamkoç ve Bilgin, 2020). Dünyadaki önemli örnekler Tablo 49’da özetlenmiştir.

Tablo 49. Yaşlılara Yönelik Mekânsal Düzenlemelerin Yurtdışı Örnekleri

Ülke	Uygulamanın Adı	Uygulamanın Amacı	Mekânsal Düzenlemeler
Almanya (Berlin, Hamburg, Hannover)	Çok Kuşaklı Evler	• Kuşaklar arası sosyal etkileşim	• Farklı yaş gruplarının birlikte vakit geçirebileceği yapılar, konut alanları ve ortak sosyal alanlar oluşturulması
Avusturya (Viyana, Graz)	Yaşlı Dostu Şehirler	• Yaşlılara uygun parklar ve ulaşım sistemi	• Kamusal alanların yaşlı bireylerin hareketine uygun biçimde tasarımı
Belçika (Brüksel, Gent)	Yaşanabilir Sokaklar	• Yaşlı ve çocukların sosyalleşebileceği güvenli sokaklar	• Trafığe kapatılmış ya da sınırlandırılmış sosyal sokak düzenlemeleri
Finlandiya (Helsinki)	Yaşlı Dostu Şehir	• Sosyal izolasyondan sakınma	• Park, kütüphane ve sosyal alan düzenlemeleri
Hollanda (Amsterdam, Rotterdam)	Yaşlı Bakım Bölgeleri	• Yaşlılar için bağımsız ve destekli yaşam alanları	• Sağlık hizmetlerinin entegre edildiği konut alanları planlaması
İngiltere (Liverpool, Manchester)	Demansa Duyarlı Şehirler	• Demans hastalarına yön bulmada kolaylık sağlama	• İşaretlemeler, mekânsal hafıza destekleyici mimari tasarımlar oluşturulması
İspanya (Madrid, Barselona, Bilbao)	Yaşlı Dostu Şehirler	• Aktif ve güvenli yaşam	• Yaya yollarının kaldırımlar, banklar ve aydınlatma sistemleri ile birlikte düzenlenmesi
İsveç (Stockholm, Uppsala)	Yaşlı Dostu Şehirler	• Yaşlıların şehir yaşamına aktif katılımı	• Yürüme yolları, oturma alanları, yönlendirme işaretleri gibi kentsel unsurların tasarımı
Kanada (Toronto, Calgary, Ottawa)	Yaşlı Dostu Topluluklar Programı	• Yaşlılara yönelik ulaşım, konut ve sosyal katılım olanakları	• Yaşlılara uygun konut, ulaşım ve sosyal merkezlerin bütünleşik olarak sunulması

3.2.5. Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler/Çıkarımlar

Şehir ve ulaşım planlama disiplinleri, yaşlı bireylerin kent yaşamına aktif ve bağımsız biçimde katılımını sağlamak amacıyla erişilebilirlik, konfor ve sosyal etkileşimi artıran mekânsal stratejiler geliştirmektedir. Ancak bu stratejilerin başarısı, yaşlılık deneyiminin toplumsal cinsiyet rolleriyle nasıl şekillendiğinin (yaşlı kadın, yaşlı erkek, engelli-yaşlı-kadın vb.) analiz edilmesine bağlıdır. Kapsayıcı bir planlama yaklaşımı, yaşlı kadınların daha yüksek oranda yalnız yaşama eğilimlerini, düşük gelir düzeylerini ve kamusal alanlardaki güvenlik hassasiyetlerini gözетerek toplumsal cinsiyete duyarlı yaşlı dostu bir yaklaşım geliştirmelidir.

Bu kapsamda gölgelikli yürüme koridorları ve mahalle içi sosyal yaşam adaları tasarlanırken yaşlı kadınların kentsel mekânda kendilerini güvende hissetmelerini sağlayacak doğal gözetim ve yüksek aydınlatma standartları birincil kriterler olmalıdır. Ergonomik kent mobilyaları ise sadece dinlenme amaçlı değil, yaşlı bireylerin (özellikle torun bakımı gibi sosyal rolleri üstlenen kadınların) farklı yaş gruplarıyla etkileşim kurabileceği kapsayıcı alanlar olarak kurgulanmalıdır (Aslan, 2015). Sağlık erişimine göre planlanan mekânsal yoğunluk ise, hareket kabiliyeti azalan yaşlı bireylerin ve kronik hastalık yönetiminde daha fazla desteğe ihtiyaç duyan yaşlıların temel hizmetlere erişiminde hayati önem taşımaktadır.

Ulaşım planlamasında ise yaşlı dostu durak tasarımları, mikro ulaşım destekleri ve yaya öncelikli bağlantı yolları yaşlıların günlük yaşamlarını bağımsız olarak sürdürmelerine katkı sağlamaktadır. Bu noktada, yaşlıların emeklilik sonrası kamusal alanlarda (parklar vb.) sosyalleşme

biçimleri ile pazar alanları, eczaneler veya mahalle parkları üzerinden kurdukları mekânsal ilişkiler arasındaki farklar planlama kararlarında dikkate alınmalıdır. Bu öneriler, yaşlı bireylerin hem fiziksel çevreyle hem de toplumla bütünleşmesini teşvik eden bir şehircilik yaklaşımını yansıtmaktadır (Aslan, 2015).

Tablo 50. Yaşlı Bireyler İçin Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler

Öneri
Gölgelekli yürüme koridorları
Mahalle içi sosyal yaşam adaları
Sağlık erişimi odaklı mekânsal yoğunluk
Yaşlı dostu durak tasarımı
Mikro ulaşım (servis tipi araçlar) planlaması
Duraklara yaya öncelikli bağlantı yolları
Kent mobilyalarında ergonomi

3.3. Çocuklara Yönelik Uygulamalar

Çocuklara yönelik uygulamalar yasal ve yönetsel uygulamalar ve mekânsal uygulamalar şeklinde iki temel başlıkta ülke örnekleri ile aşağıda anlatılmıştır.

3.3.1. Yasal ve Yönetsel Uygulamalar

Çocukların sağlıklı bir çevrede gelişim göstermesi, yaşadıkları toplumun sosyal adaletin ve kentsel refahının önemli göstergelerinden biridir. Bu kapsamda, çocukların karşılaştığı sorunların saptanması ve bu sorunlara yönelik mekânsal ve sosyal çözüm yollarının geliştirilmesi stratejik bir önem taşımaktadır (Karakaş ve Çevik, 2016). Günümüzde çocuklara temel bakım ve korunma sağlanmasının yanı sıra sosyal, duygusal, fiziksel ve bilişsel gelişimlerini destekleyen kapsayıcı çevrelerin sunulması gerektiği kabul edilmektedir. Bu ihtiyaçların karşılanması, çocuk haklarının korunmasına yönelik uluslararası yasal düzenlemelerle

güvence altına alınmış olup bu güvencelerin en temel dayanağını Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (CRC) oluşturmaktadır (Dirican, 2018).

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin yerel yönetimler ölçeğinde somut hali olan Çocuk Dostu Kent (Child Friendly Cities) yaklaşımı, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) tarafından geliştirilen hak temelli bir modeldir. Bu yaklaşım çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının kentsel politikalara nasıl entegre edileceğine dair bir çerçeve sunmaktadır (UNICEF, 2026). Çocuk Dostu Kentler, çocukları kentsel yaşamın aktif aktörleri ve "hak sahibi öznelere" olarak kabul eden katılımcı bir yerel yönetim modelini temsil etmektedir. Söz konusu yaklaşım çerçevesinde, çocukların kentsel karar alma süreçlerine katılımı, güvenli ve temiz bir çevrede yaşama hakkı ile oyun ve dinlenme alanlarına erişimi gibi temel unsurlar değerlendirilmektedir (Birleşmiş Milletler [United Nations], 1989; UNICEF, 2026). Uluslararası düzeyde çocuk haklarının gelişimine yön veren temel belgeler ve sözleşmeler, bu çalışmanın hukuki alt yapısını oluşturmaktadır.

Bu bölümde incelenen ülkeler çocuk haklarını bir koruma alanı olarak ele almanın yanı sıra, kentsel ve sosyal yaşamda bir fırsat eşitliği meselesi olarak kurgulamaları nedeniyle seçilmiştir. Almanya, çocuk refahını yerel yönetimlerin asli görevi haline getiren yasal sistemi, Kanada ve Belçika, çocuk haklarının uygulanmasını dijital izleme platformlarıyla (GlobalChild) somut verilere dayandırmaları, İngiltere, çocuk katılımını akademik modellerle (Lundy) karar alma süreçlerine entegre etmesi, İsveç, çocuk haklarını doğrudan ulusal yasa haline

getirerek en üst düzey hukuki güvenceyi sağlaması ve Fransa, çocuk koruma sistemini anayasal bir norm olarak kurgulaması nedeniyle analize dahil edilmiştir. Bu örnekler çocukların eğitim, sağlık, katılım ve güvenlik alanlarındaki haklarını kurumsallaştıran en başarılı modelleri temsil etmektedir.

Almanya:

Almanya, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kapsamında Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması Programı'na (International Programme on the Elimination of Child Labour, IPEC) dâhil olmuştur. Bu uygulama, ILO tarafından yürütülmüş ve Almanya Federal Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı tarafından denetlenmiştir. Programın temel amacı çocuk işçiliğini küresel çapta azaltmak ve ortadan kaldırmaktır. Almanya Federal Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı, zorla çalışma, insan ticareti ve çocuk işçiliği gibi önemli insan hakları ihlallerine karşı uluslararası çabalara destek verdiğini ve tedarik zincirlerinde çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması gibi politikaları teşvik ettiğini belirtmiştir (Almanya Federal Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı [Federal Ministry of Labour and Social Affairs], 2024).

Almanya, yine BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme çerçevesinde 2017 yılında Çocuk Evlilikleriyle Mücadele Yasası'nı (Gesetz zur Bekämpfung von Kinderehen) yürürlüğe koymuştur. Uygulama Almanya Federal Hükûmeti tarafından gerçekleştirilmiş ve Almanya Federal İçişleri Bakanlığı tarafından denetlenmiştir. Özellikle 18 yaşın altındaki evliliklerin geçersiz sayılması ve diğer ülkelerde yapılan çocuk evliliklerinin tanınmaması yönünde hükümler getirilmiş ve bu kapsamda Alman Medeni Kanunu (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB), Alman

Kamusal İltihakı Kuralları (Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche, EGBGB) ve Alman İşçileri Kanunu ve Yabancılar Kanunu'nda çeşitli değişiklikler yapılmıştır (Erlüle, 2022).

Almanya'da çocukların korunması, gençlerin gelişimi ve aile destek hizmetlerinin bütüncül bir yapıda sunulması amacıyla, Almanya Sosyal Kanunu'nun (Sozialgesetzbuch - SGB) Sekizinci Kitabı (VIII) kapsamında düzenlenen "Çocuk ve Gençlik Refahı" (Kinder- und Jugendhilfe) yasası yürürlüğe konulmuştur. Bu yasal düzenleme, Almanya Federal Hükûmeti tarafından hayata geçirilmiş olup en üst düzey icra ve denetim organı Almanya Federal Eğitim, Aile, Yaşlılar, Kadınlar ve Gençlik Bakanlığı'dır (BMFSFJ). Uygulama kapsamında çocuk ve genç refah ofisleri kurulmuş, çocuklara yönelik hizmetlerin koordine edildiği, bağış ve sertifikasyon işlemlerinin yürütüldüğü yerel ofisler hayata geçirilmiştir. Bu yasal çerçeve, Çocuk ve Gençlik Refahı Yasası ile yerel yönetimlere daha fazla yetki tanımış, kreşlerden gençlik merkezlerine kadar birçok sosyal destek yapısının geliştirilmesini teşvik etmiştir (Almanya Federal Eğitim, Aile, Yaşlılar, Kadınlar ve Gençlik Bakanlığı [Federal Ministry for Education, Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth], 2026).

Belçika:

Ülke çocuk haklarının izlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme çerçevesinde Kanada'da geliştirilen GlobalChild platformunu uygulamaktadır. Bu sistemin, ulusal uygulama, izleme ve denetleme süreçleri Belçika Ulusal Çocuk Hakları Komisyonu tarafından yürütülmektedir. GlobalChild platformu, devletlerin çocuk hakları alanındaki yükümlülüklerini yerine

getirip getirmediğini izlemek, değerlendirmek ve raporlamak amacıyla, kapsamlı ve dijital bir yapı olarak hizmet vermektedir. Böylece, çocuk haklarının ulusal düzeyde daha sistemli ve veriye dayalı biçimde korunması hedeflenmektedir (Belçika Ulusal Çocuk Hakları Komisyonu [National Commission on the Rights of the Child], 2025).

Fransa:

Fransa, çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi alanında hem ulusal hem de uluslararası yükümlülüklerini yerine getirme konusunda güçlü bir yasal ve kurumsal çerçeveye sahiptir. Özellikle Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye taraf olması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi temel metinlere bağlılığı ve Avrupa Birliği normlarına uyumu, ülkedeki çocuk hakları sisteminin temellerini oluşturmaktadır (Tınç, 2023).

İngiltere:

İngiltere, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nin özellikle 12. maddesinde yer alan çocuğun görüş hakkı üzerine odaklanmıştır. İngiltere'de çocukların karar alma süreçlerine etkin katılımını sağlamak amacıyla Lundy Katılım Modeli geliştirilmiştir ve modeli uygulayan kurumlar ile denetleyici bağımsız mekanizmalar, UNICEF, akademi ve sivil toplum tarafından izlenmektedir. Lundy Katılım Modeli, çocukların görüşlerinin dikkate alınması için alan (space), ses (voice), dinleme (audience) ve etki (influence) şeklinde dört temel unsur üzerine kuruludur. Bu model rehberlik, eğitim materyalleri ve uygulama analizleri şeklinde desteklenerek çocukların kamu karar süreçlerine katılımını teşvik etmektedir. Uygulama hem yasal-yönetsel hem de sosyal alanlarda faaliyet göstermektedir (Çocuk Sonuçları

Araştırma Konsorsiyumu [Child Outcomes Research Consortium - CORC], 2025).

İngiltere’de çocuklara yönelik önemli diğer uygulamalar, başta Çocuk Komiserliği Ofisi (Children’s Commissioner Office) ve Ulusal Çocuk İstismarını Önleme Derneği (National Society for the Prevention of Cruelty to Children, NSPCC) olmak üzere ilgili kurumlar tarafından yürütülmektedir. Çocuk Komiserliği Ofisi, yaşamlarını etkileyen politikalarda veya kararlarda çocukların haklarını, görüşlerini ve çıkarlarını korumaktadır. Ofis, özellikle, savunmasız olan veya görüşlerini duyurmakta zorlanan çocukları temsil etmektedir (Ulusal Çocuk İstismarını Önleme Derneği [National Society for the Prevention of Cruelty to Children], 2026; Birleşik Krallık Hükümeti [UK Government], 2025). Denetim ve izleme görevleri ise Birleşik Krallık Parlamentosu ve çeşitli sivil toplum izleme mekanizmaları aracılığıyla sağlanmaktadır.

Uygulamaların temel amacı, çocukların görüşlerinin karar alıcı mercilere aktarılması ve çocukların istismar ve ihmale karşı daha etkili şekilde korunmasıdır. Bu doğrultuda, ulusal düzeyde çocuklarla yapılan görüşmeler raporlanmış, kamu spotları hazırlanmış, ihmal hattı kurulmuş ve her yıl çocuk haklarına ilişkin kapsamlı raporlar yayımlanmıştır. Bu çalışmalar, çocukların haklarının daha görünür ve korunur olmasını sağlamak üzere sistematik bir çerçevede sürdürülmektedir.

İsveç:

İsveç, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni temel alarak çocuk haklarını korumaya yönelik önemli bir adım atmıştır. Bu sözleşme, İsveç Parlamentosu tarafından ulusal yasa haline getirilmiştir.

Böylece çocuk haklarının yalnızca bir ilke değil, aynı zamanda yasal bir yükümlülük olarak uygulanması sağlanmıştır (Demirler, 2020). Uygulamanın denetimi, İsveç'te çocuk haklarının korunmasından sorumlu bağımsız kurum olan Çocuk Hakları Denetçisi (Ombudsman för barn) tarafından yürütülmektedir. Bu düzenlemenin temel amacı, çocuk haklarının yasal güvence altına alınması ve kamu kurumlarının bu haklara uygun hareket etmesini zorunlu kılmaktır. 2020 yılında yürürlüğe giren bu yasa ile çocuk hakları, tüm devlet daireleri için bağlayıcı hale gelmiştir. Böylece İsveç, çocukların refahını sağlamak ve haklarını korumak amacıyla uluslararası yükümlülüklerini iç hukuka entegre etmiştir (İsveç Çocuk Ombudsmanlığı [Barnombudsmannen], 2025).

İzlanda:

İzlanda, merkezi ve yerel yönetimlerden oluşan anayasal cumhuriyetle yönetilen bir ülkedir ve belediyeler yerel yönetimlerin temel birimini oluşturmaktadır. Çocuklara yönelik temel yasal düzenleme 2002 tarihli Çocuk Koruma Yasası (Barnaverndarlög nr. 80/2002) olup Yasa 2021 yılında güncellenmiştir (Bkz. Barnaverndarlög nr. 86/2021). Çocuklara ilişkin sosyal hizmetler Sosyal İşler Bakanlığı sorumluluğunda yürütülmektedir. Çocuk Koruma Birimi çocuk politikalarını koordine etmekte, çocuk koruma komitelerini izlemekte ve araştırma, eğitim ve koruyucu aile desteği gibi görevler üstlenmektedir. Yerel düzeyde her belediyede Çocuk Koruma Komitesi kurulmakta ve zorunlu raporlama sistemiyle çocuk refahına ilişkin olumsuz durumların bildirilmesi sağlanmaktadır. Bu kapsamda belediyeler çocuk koruma politikalarına yönelik eylem planları hazırlamaktadır. Ayrıca çocuk

istismarı vakalarında multidisipliner hizmet sunan Çocuk Evleri (Barnahus) modeli uygulanmakta ve mağdur çocukların mahkeme sürecine hazırlanmasını amaçlamaktadır (Memiş, 2020).

Çocuk Evleri Modeli, çocuklara yönelik şiddet ve istismar vakalarında adalet, sağlık ve sosyal hizmetleri tek çatı altında birleştiren kurumlar arası profesyonel bir yaklaşımdır. İlk olarak 1998’de İzlanda’da ortaya çıkan bu çocuk dostu merkezler, kolluk, kovuşturma ve sosyal hizmet süreçlerini entegre ederek mağdur çocuklara kapsamlı destek sağlamayı amaçlamaktadır (Kara ve Turgut Akan, 2023). ABD’deki Çocuk Adalet Merkezleri modeline dayanan bu yapı, Avrupa’da yaygın olarak uygulanmakta ve mağdur çocukların mahkeme sürecine hazırlanmasını temel amaç edinmektedir (Memiş, 2020).

Kanada:

Ülkede çocuk haklarının savunulması ve çocukların refahının desteklenmesi amacıyla Kanadalı Çocuklar ve Gençler Komiseri (Canada's Commissioner for Children and Youth) bulunmaktadır. Bu kurum, Kanada hükümeti, Kanada Parlamento Komitesi ve ilgili yerel otoritelerle iş birliği içinde çalışmaktadır. Görevleri arasında çocukların haklarını savunmak, çocukların sesini duyurmak ve politika ve uygulamaların çocukların refahını desteklemesini sağlamak yer almaktadır. Bu kapsamda çocuk hakları savunuculuğu yapmak, politika önerileri sunmak, raporlar hazırlamak, izleme ve denetim faaliyetlerinde bulunmak ve toplumsal farkındalık çalışmaları yürütmek gibi faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu yapılar hem yasal-yönetmeliksel hem de sosyal boyutta işlev göstermektedir (UNICEF Canada, 2015).

Kanada’da çocuk haklarının izlenmesi ve değerlendirilmesine yönelik Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kapsamında Çocuk Hakları Temelli İzleme Çerçevesi (GlobalChild) adlı dijital bir izleme platformu geliştirilmiştir. Bu Çerçeve, mevcut doğrulanmış göstergeler setlerini kullanarak ve ihtiyaç duyulan alanlarda yeni göstergeler geliştirerek sözleşmenin uygulanmasını izlemeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Uygulama, çocukların hakları konusunda yaklaşık 2.000 çocukla gerçekleştirilen “Global Çocuk Hakları Diyaloğu (Global Child Rights Dialogue, GCRD) aracılığıyla çocukların deneyimlerine dayanan önemli geri bildirimlerin toplanmasını da kapsamaktadır. Bu çerçevede, GlobalChild hem uygulayıcı kurumlara hem de uluslararası düzeyde denetim mekanizmalarına veri temelli bir destek sunmaktadır (Küresel Çocuk Programı [GlobalChild Program], t.y.).

Norveç:

Norveç’te çocuk ombudsmanlığı kurumu Barneombudet, 1981 tarihli Barneombud Yasası ile kurulmuş olup çocukların çıkarlarını kamu ve özel otoriteler karşısında korumak, çocukların yetiştiği koşulları izlemek ve çocuk haklarının geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla faaliyet göstermektedir. Çocuk Ombudsmanı, Kral tarafından altı yıllığına atanmakta ve görevlerini bağımsız olarak yürütmektedir. Görevleri arasında çocuk haklarına ilişkin mevzuatın BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne uygunluğunu izlemek, çocukların yasal güvenliğini güçlendirecek öneriler sunmak, çocuklar ile toplum arasındaki çatışmaları önleyici politikalar geliştirmek ve kamuoyunu bilgilendirmek bulunmaktadır. Kurum, kamu ve özel tüm kurumlara erişim hakkına sahip olup çocukların görüşlerini dikkate alan danışma

mekanizmaları kurmuştur. 2019 yılında binlerce başvuru alan ombudsmanlık, çocuk esirgeme kurumları, ruh sağlığı ve dijital güvenlik gibi alanlarda projeler yürütmüş ve okul, aile ve mahkeme konularında rehberlik sağlamıştır. Bu yönleriyle ombudsmanlık, çocuk haklarının korunmasında kurumsal bir güvence mekanizması olarak önemli bir örnektir (Kahraman, 2020).

Norveç Çocuk Ombudsmanı, çocuklar ve gençler için bağımsız bir savunuculuk kurumu olarak çocukların görüşlerinin duyulmasını ve haklarının korunmasını sağlamayı ve yetkililerin Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne uygunluğunu izlemeyi amaçlamaktadır (Işıkçı ve İnce, 2018).

3.3.2. Çocuklara Yönelik Yasal ve Yönetmelik Uygulamalarının Değerlendirilmesi

İncelenen ülke örnekleri, çocuk refahının artırılmasına yönelik stratejilerin geleneksel bakım ve koruma odaklı yaklaşımdan, hak temelli ve çocuk katılımını esas alan bütüncül bir yaklaşıma evrildiğini göstermektedir. Bu kapsamda yapılan incelemeler, çocuk haklarının hukuksal birer metin olmanın yanı sıra kentsel ve sosyal yaşamın her alanında uygulanması gereken birer fırsat eşitliği unsuru olduğunu ortaya koymaktadır. İsveç ve Fransa gibi ülkelerin çocuk haklarını doğrudan ulusal yasa ve anayasal norm haline getirmesi, çocuk refahını politik bir tercih olmaktan çıkarıp devletin asli ve sarsılmaz bir yükümlülüğü haline dönüştürmüştür. Norveç'in öncülük ettiği çocuk ombudsmanlığı sistemi ile İzlanda'nın geliştirdiği Barnahus modeli ise çocuğun yüksek yararının korunmasında bağımsız denetim mekanizmalarının ve disiplinler arası iş birliğinin ne denli kritik

olduğunu göstermektedir. Kanada ve Belçika örneklerinde görülen dijital izleme platformları (GlobalChild) sayesinde çocuk haklarının ölçülebilir verilere dayandırılması, sistemin şeffaflığını artırırken, İngiltere'deki Lundy Modeli ve Almanya'daki yerel yönetim uygulamaları, çocukların kentsel karar alma süreçlerine aktif bir özne olarak dahil edilmesinin toplumsal aidiyet duygusunu güçlendirdiğini kanıtlamaktadır. Sonuç olarak, incelenen tüm bu uluslararası modeller, çocuk dostu bir kentsel ekosistemin ancak yasal güvence, kurumsal denetim ve mekânsal katılımın eş zamanlı olarak işletilmesiyle mümkün olduğunu doğrulamaktadır. Ülkelerin uygulamaları kapsamındaki eşitlik unsurları Tablo 51'de verilmiştir.

Tablo 51. Çocuklar İçin Ükelere Göre Eşitlik Unsurları

Ülke	Eşitlik Unsuru	Açıklama
Almanya	Korunma ve Fırsat Eşitliği	Çocuk işçiliğinin ve erken yaşta evliliklerin önlenmesi önemli görülmüştür. Çocuklara yönelik hizmetlerin yerel düzeyde eşit erişimi teşvik edilmiştir.
Belçika	Hakların İzlenmesinde Eşitlik	Çocukların politika yapım süreçlerine katılımını sağlayan kurumlar ve çocuk haklarının uygulanmasını ölçerek fırsat eşitliğini destekleyen dijital izleme platformu oluşturulmuştur.
Fransa	Hukuksal Eşitlik ve Koruma	Güçlü bir çocuk koruma sistemi geliştirerek çocukların hak, fırsat ve güvenlik alanlarında eşit korunmasını sağlamıştır. Çocukların eğitim, sağlık ve korunma haklarını anayasal düzeyde güvence altına almıştır.
İngiltere	Katılım ve Temsil Eşitliği	Çocukların karar süreçlerine katılımını için katılım modeli geliştirilmiş ve çocuk ihmal ve istismarına karşı koruma sağlanmıştır.
İsveç	Yasal Güvence ve Koruma Eşitliği	BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni ulusal yasa haline getirerek çocuk haklarını yasal olarak bağlayıcı kılarak tüm kamu kurumlarının çocuk haklarına uygun hareket etmesini denetlemektedir.
İzlanda	Kurumsal Koruma ve Hizmete Erişim Eşitliği	Çocuk Koruma Yasası, yerel çocuk koruma komiteleri ve Barnahus modeli aracılığıyla tüm çocukların koruma, adalet, sağlık ve sosyal hizmetlere eşit biçimde erişmesi ve çok disiplinli destek alması güvence altına alınmaktadır.

Kanada	Katılım ve Hak Eşitliği	Çocukların politika yapım süreçlerine katılımını sağlayan kurumlar ve çocuk haklarının uygulanmasını ölçerek fırsat eşitliğini destekleyen dijital izleme platformu oluşturulmuştur.
Norveç	Hukuksal ve Kurumsal Koruma Eşitliği	Çocuk ombudsmanlığı, tüm çocukların haklarının bağımsız bir kurum tarafından izlenmesi ve korunmasını sağlayarak çocuklara hukuksal ve kurumsal düzeyde eşit koruma sunmaktadır.

3.3.3. Çocuklara Yönelik Mekânsal Uygulamalar

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, ülkelerin çocuklara yönelik politikalarını gözden geçirmelerine ve geliştirmelerine rehberlik etmektedir. 1996 yılında İstanbul’da düzenlenen Habitat II Konferansı sırasında UNICEF öncülüğünde gerçekleştirilen bir atölye çalışmasında, kentleşmenin çocuk haklarına etkisi tartışılmış ve bu doğrultuda 1997 yılında yayımlanan Çocuk Hakları ve Habitat Raporu (The Children’s Rights and Habitat Report) ile Çocuk Dostu Kentler kavramının temelleri atılmıştır. 2000’li yıllardan itibaren öne çıkan bu yaklaşım, UNICEF’in belirlediği 12 kriter çerçevesinde çevresel, mekânsal, yönetsel ve sosyal koşulları dikkate alarak, çocukların haklarının kent yaşamında somut biçimde uygulanmasını hedeflemektedir. Bu kriterler aşağıda sıralanmıştır (Aksel, 2018).

- Kentleri hakkındaki kararları etkileyebilmek,
- Nasıl bir kent istedikleri konusunda fikirlerini dile getirebilmek,
- Aileye, topluma ve sosyal hayata katılım sağlayabilmek,
- Barınma, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere ulaşabilmek,
- Temiz su içebilmek ve düzgün kanalizasyon sistemine sahip olmak,
- Şiddet, sömürü ve istismara karşı korunmak,
- Caddelerde kendi başına özgürce yürüyebilmek,

- Arkadaş edinebilmek ve oyun oynamak,
- Bitkiler ve hayvanlar için yeşil alanlara sahip olmak,
- Temiz bir çevrede yaşamak,
- Kültürel ve sosyal etkinliklere katılabilmek,
- Din, dil, gelir, cinsiyet, etnik köken ya da bir dezavantaj farkı gözetmeksizin tüm kentlilerle eşit şekilde kentin tüm hizmetlerinden yararlanabilmek.

Bu bölümde ele alınan uluslararası mekânsal uygulama örnekleri, çocuk dostu kentsel planlamanın farklı ölçeklerde ve bağlamlarda nasıl ele alındığını ortaya koymak amacıyla seçilmiştir. Avustralya, Fransa, Güney Afrika, Hollanda, Kanada, İngiltere, İsviçre, Danimarka, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri'nden verilen örnekler, politika çerçeveleri, fiziksel tasarım müdahaleleri, katılımcı planlama süreçleri ve davranış değişimine yönelik stratejiler gibi çok boyutlu yaklaşımları temsil etmektedir. Bu örnekler, çocukların güvenliği, bağımsız hareketliliği, kamusal alan kullanımı, oyun hakkı ve sosyal katılımının mekânsal planlama yoluyla nasıl desteklenebileceğini göstermesi bakımından karşılaştırmalı bir perspektif sunmaktadır. Ayrıca farklı sosyo-kültürel ve mekânsal bağlamlarda geliştirilen uygulamalar, çocuk dostu kent yaklaşımının evrensel ilkelerini ve yerel uyarlama potansiyelini ortaya koyarak bu çalışmanın kuramsal ve uygulamaya yönelik tartışmalarına temel oluşturmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD):

ABD'de uygulanan çocuk dostu ulaşım modelleri, fiziksel düzenlemelerin yanı sıra sürdürülebilir ulaşım türlerini teşvik eden ödüllendirme programlarını içermektedir. Bu kapsamda öne çıkan "Sık

Yürüyen / Bisiklete Binen Programı" (Frequent Walker / Rider Program), çocukları ve aileleri okula ulaşımında bisiklet ya da yaya kullanımına yönlendirmeyi hedeflemektedir. Okula aktif ulaşım yöntemleriyle gelen çocukların dijital veya fiziksel sistemlerle takip edildiği ve çeşitli teşviklerle ödüllendirildiği bu sistemler, çocukların fiziksel aktivite düzeylerini artırırken çevresel farkındalık düzeylerini de yükseltmektedir. Bu ödüllendirme mekanizması, kentsel mekânda güvenli yaya ve bisiklet yollarının kullanım sıklığını artırarak çocukların kamusal alandaki görünürlüğünü pekiştirmektedir (Ulusal Okula Güvenli Rotalar Merkezi [National Center for Safe Routes to School], 2026).

Avustralya:

Avustralya'nın New South Wales eyaletinde faaliyet gösteren Çocuklar ve Gençler Komisyonu, çocukların ve gençlerin ihtiyaçlarına odaklanan çok sayıda politika çerçevesi geliştirmektedir. Bu kapsamda, 2009 yılında yayımlanan çocuk dostu mekânlara ilişkin ilkeler, çocukların kentsel yaşamda daha görünür, güvenli ve katılımcı bireyler olarak yer almasını hedeflemektedir. Bu ilkeler temel başlıklarına göre aşağıda verilmiştir şunlardır (Aksel, 2018):

- **Temsiliyet:** Çocukların kamusal hizmetlere bağımsız erişimi ve topluma aktif katılımı.
- **Güvenlik ve Koruma:** Açık alanların çocuklar için daha güvenli hale getirilmesi ve çocukların toplumla aidiyet ilişkilerinin güçlendirilmesi.

- **Kendini İyi Hissetme:** Destekleyici, eğlenceli ve doğayla iç içe yaşam alanlarının teşvik edilmesi, çocukların kent yönetiminde söz sahibi olabilmesi.

Bu ilkeler, çocuk dostu kent yaklaşımına katkı sunmakta ve kent planlamasında çocuk odaklı tasarımların önemini vurgulamaktadır.

Danimarka:

Danimarka'nın çocuk odaklı mekânsal stratejilerinin merkezinde, çocukların okula bağımsız ve güvenli şekilde ulaşımını destekleyen Güvenli Okul Yolları (Sikre Skoleveje) projeleri yer almaktadır. Bu proje kapsamında, sürekliliği olan güvenli rota ağları oluşturulmuş ve bu rotalar genişletilmiş kaldırımlar, renkli yer işaretlemeleri ve hız kesici fiziksel müdahalelerle desteklenmiştir. Danimarka genelinde uygulanan bu renkli işaretleme yöntemi, sürücüler için görsel bir uyarı oluştururken çocuklar için de mekânsal bir aidiyet ve yönlendirme sunmaktadır. Bu güvenli güzergâhlar, çocukların kentsel mekândaki en büyük güvenlik riski olan kontrolsüz motorlu taşıt trafiğinin bir planlama disiplini çerçevesinde yönetilmesini sağlamaktadır (Yol Güvenliği Konseyi [Rådet for Sikker Trafik], 2026).

Fransa:

Seine Nehri kıyısında gerçekleştirilen yeniden düzenleme çalışmaları sonucunda, taşıtlara ayrılmış yollar kaldırılarak, yerlerine geniş yeşil alanlar ve çeşitli kamusal donatılar kazandırılmıştır. Bu dönüşüm, Paris'in kent merkezine çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal yaşamı destekleyen yeni bir mekânsal yaklaşımı getirmiştir. Yaklaşık 10 hektarlık bir alanı kapsayan Seine Nehri Parkı (Parc des Rives de Seine), nehrin her iki yakasında toplam 7 km'lik bir hat boyunca yaya ve bisiklet

yolları ile donatılmış, kullanıcı dostu, erişilebilir bir kentsel kamusal alan kimliği kazanmıştır. Park içerisinde çocuklar için tasarlanmış oyun alanları da yer almakta olup, bunlardan biri tırmanma duvarıdır. Bu yapı, çocukların fiziksel gelişimlerini destekleyen motor becerilerinin gelişimine katkı sunarken, oyun aracılığıyla öğrenmeyi teşvik eden pedagojik bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Tırmanma duvarı hem tasarımı hem de yerleşimi itibarıyla nehir kenarındaki doğal çevreyle bütünleşmekte, güvenli, teşvik edici ve kapsayıcı bir oyun deneyimi sağlamaktadır. Parkın çevre dostu tasarımı ve UNESCO Dünya Mirası listesinde yer alan konumu, bu tür oyun ve spor alanlarının fiziksel aktivite olanağının yanı sıra doğal ve kültürel mirasla bütünleşmiş yaşam biçimlerini teşvik eden bir kentsel planlama anlayışının oluşturulmasını sağlamıştır (Paris Insiders Guide, 2025).

Şekil 15. Seine Nehri Kıyısında oyun parkuru olarak duvar düzenlenmesi, 2017
Kaynak: Aksel, 2018

Güney Afrika:

Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde, 10-15 yaş aralığındaki çocukların katılımıyla gerçekleştirilen çalışmada araştırmacı Louise Chawla, çocuk dostu mekân tasarımına ilişkin temel fiziksel kriterler ortaya koymuştur. Şehirlerde Büyümek (Growing Up in Cities) projesi kapsamında yürütülen bu araştırma çocukların kendi yerel çevrelerini nasıl deneyimlediklerini analiz ederek, onlar için olumlu çevre kriterlerini belirlemiştir. Chawla'ya göre bir kentsel mekânın çocuk dostu olarak nitelendirilebilmesi için geniş ve erişilebilir yeşil alanların varlığı, çocukların farklı oyun ve keşif ihtiyaçlarına yanıt veren çeşitli davranış ortamları, özgürce hareket edebilme imkânı, fiziksel ve sosyal tehlikelerden arındırılmış güvenli bölgeler ile akranlarıyla bir araya gelebilecekleri sosyal toplanma alanlarının varlığı önem taşımaktadır (Aksel, 2018).

Hollanda:

2005 yılında Hollanda'nın Delft kentinde düzenlenen Çocuk Sokağı (Child Street) Konferansı'nda, çocukların oyun oynama, yürüme ve bisiklete binme gibi günlük faaliyetlerine yönelik çocuk dostu kamusal alanların tasarımı, geliştirilmesi ve dönüştürülmesi konusu ele alınmıştır. Uluslararası düzeyde yürütülen çalışmalar sonucunda, çocuk dostu kentsel alanların tasarlanmasına yönelik oluşturulan manifesto, 22 ülke tarafından kabul edilmiştir. Bu gelişme, çocukların şehirlerdeki yaşam kalitesinin artırılması konusunda küresel bir uzlaşmayı yansıtmaktadır. Aynı konferans kapsamında geliştirilen bir diğer önemli yaklaşım ise Çocuk Sokak Taraması (Kids Street Scan, KISS) modelidir. KISS, kentsel mekânları hareket ve etkinlik ekseninde değerlendiren bir

yöntem sunmakta ve çocuklara yönelik alanların tasarımında kullanılmak üzere altı temel kriter çerçevesinde öneriler geliştirmektedir. Bu model, çocuk merkezli kentsel planlama ve tasarım yaklaşımlarına pratik bir çerçeve sunarak, şehirlerin çocuklar için daha erişilebilir, güvenli ve etkileşimli hale getirilmesini hedeflemektedir. KISS kapsamındaki temel kriterler güvenlik, estetik, işlevsel çeşitlilik, yürünebilirlik, bisikletle erişim ve oyun oynama alanlarının oluşturulmasıdır (ChildStreet, 2005).

İsveç:

İsveç'in çocuk dostu kent yaklaşımı, fiziksel müdahaleleri sosyal bir bilinçle destekleyen Davranış Değişimi odaklı projelerle dikkat çekmektedir. Yürüyen Otobüsler (Walk-Buses) ve kapsamlı ulaşım bilinçlendirme kampanyaları, sürücülerin ve ebeveynlerin kentsel mekâna bir çocuk perspektifiyle bakmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu projeler kapsamında oluşturulan grup yürüyüş rotaları, çocukların akranlarıyla birlikte ve yetişkin gözetiminde kenti deneyimlemelerine olanak tanırken, sürücülerde çocukların sokaktaki varlığına dair kalıcı bir sosyal farkındalık yaratmaktadır. İsveç'teki bu yaklaşım, mekânsal güvenliğin sadece fiziksel engellerle değil, toplumsal bir davranış dönüşümüyle sağlanabileceğini ortaya koyan önemli bir model oluşturmaktadır (Malmö Şehri [Malmö Stad] ve Spacescape, 2022)

İsviçre:

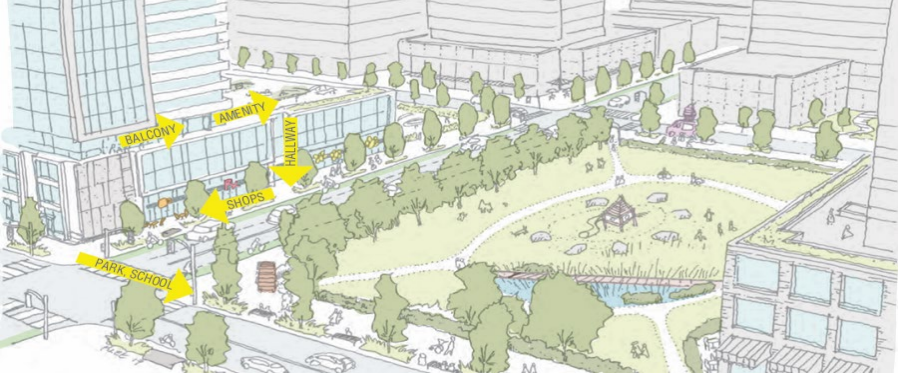
İsviçre'de çocuk dostu kentsel planlama, özellikle okul ve konut çevrelerinde motorlu taşıt riskini minimize etmeyi amaçlayan radikal Trafik Sakinleştirme Uygulamaları üzerine kuruludur. Bu kapsamda, Hollanda kökenli Yaşayan Sokak (Woonerf) modeli İsviçre kent

dokusuna uyarlanarak, trafik hızının 20 km/s ile sınırlandırıldığı fiziksel engeller, daraltılmış yol kesitleri ve yükseltilmiş yaya geçitleri oluşturulmuştur. Bu mekânsal düzenlemeler, araç sürücülerinin hızını fiziksel olarak düşürürken, çocukların sokakları güvenli birer oyun ve etkileşim alanı olarak kullanmalarına olanak tanımaktadır. Özellikle okul bölgelerinde uygulanan bu daraltılmış yol kesitleri, çocukların karşıdan karşıya geçiş mesafesini kısaltarak kentsel mekândaki bağımsız hareketlilik kapasitelerini artırmaktadır (Tüm İsviçre Federal Kurumları [Alle Schweizer Bundesbehörden], 2001).

Kanada:

Kanada'da, Büyümek: Yeni Dikey Topluluklarda Çocuklar İçin Planlama (Growing Up: Planning for Children in New Vertical Communities) girişimi ile yüksek yoğunluklu kentsel alanlarda çocuk dostu parklar ve oyun alanları tasarlanmaktadır. 2015 yılında Toronto Şehri tarafından, beş veya daha fazla katlı binalarda yaşayan aileleri desteklemek amacıyla kentsel stratejiler geliştirilmesi için bir proje başlatılmıştır. Bu kapsamda, yüksek katlı yapılarda yaşayan ailelerin ihtiyaçlarını belirlemek üzere kapsamlı bir katılım ve danışma süreci yürütülmüştür. Aileler, danışmanlar, mimarlar, tasarımcılar ve çocuklarla yapılan görüşmeler aracılığıyla, yüksek katlı yapılarda günlük yaşamın getirdiği zorluklar ve fırsatlar detaylı şekilde analiz edilmiştir. Ayrıca, bu yapılarda çocuklara yönelik planlama yaklaşımlarını inceleyen vaka çalışmaları ve politika emsalleri üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Elde edilen veriler, mahalle, bina ve konut birimi ölçeklerinde yapılandırılmış kılavuzlara dönüştürülerek, çocuk dostu kentler inşa etmeye yönelik bütüncül bir planlama yaklaşımı

sunulmuştur. Bu çalışma, yüksek katlı yapılarda çocukların ihtiyaçlarına duyarlı kentsel stratejilerin geliştirilmesine önemli katkılar sağlamıştır (Kanada Kentsel Stratejiler Şirketi [Urban Strategies Inc.], 2018).

Şekil 16. Dr. Carolyn Whitzman'ın "Dikey Yaşam Çocukları" raporunda belirtilen çocuğun bağımsız hareket alanı

Kaynak: Toronto Belediyesi (City of Toronto), 2020

İngiltere:

Uluslararası uygulamalarda çocukların kentsel mekândaki bağımsızlığını ve güvenliğini artırmaya yönelik geliştirilen projeler, yalnızca fiziksel mekânsal düzenlemelerle sınırlı kalmayıp toplumsal davranış değişimini de hedeflemektedir. Bu kapsamda İngiltere'de geliştirilen Ev Bölgeleri (Home Zone) uygulaması, konut alanlarındaki sokakları yalnızca birer geçiş güzergâhı olmaktan çıkararak hız sınırlarının düşürüldüğü, yaya önceliğinin yasal olarak tanımlandığı ve çocukların dış mekânlarda güvenle oyun oynayabildiği paylaşımlı alanlara dönüştürmüştür (Otoyol Kurumsal Mühendisleri Enstitüsü [Institute of Highway Incorporated Engineers - IHIE], 2005).

Yine İngiltere kökenli olan ve sürdürülebilir ulaşımı teşvik etmeyi amaçlayan Yürüyen Okul Otobüsü (Walking School Bus) uygulaması, çocukların yetişkin gözetiminde belirlenmiş duraklardan toplanarak

belirli bir güzergâh boyunca yürüyerek okula gitmelerini teşvik etmektedir. Bu uygulama, motorlu taşıt kullanımını azaltarak trafik yoğunluğunu ve karbon salınımını düşürmenin yanı sıra çocukların fiziksel aktivite düzeylerini artırmakta ve kentsel aidiyet duygularını güçlendirmektedir (Hatchlands İlkokulu [Hatchlands Primary School], 2026a).

Şekil 17. İngiltere’de Yürüyen Okul Otobüsü (Walking School Bus) uygulamasında çocukların yetişkin rehberliğinde belirlenmiş güzergâh boyunca okula yürüyerek ulaşımı

Kaynak: Hatchlands İlkokulu (Hatchlands Primary School), 2026b.

Bu tür uygulamalar, çocukların oyun hakkı, bağımsız hareketlilik ve güvenlik gereksinimlerinin kentsel planlama süreçlerine entegrasyonu açısından önemli bir model oluşturarak çocuk dostu kent yaklaşımına yönelik bütüncül bir çerçeve sunmaktadır.

3.3.4. Çocuk İçin Mekânsal Uygulama Örneklerinin Değerlendirilmesi

Uluslararası çocuk dostu kentsel planlama uygulamaları, çocukların güvenliği, bağımsız hareketi, katılımı ve gelişimi odağında şekillenmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve UNICEF'in "Çocuk Dostu Kentler" yaklaşımı, çevresel, mekânsal, yönetsel ve sosyal koşulları dikkate alan 12 temel kriterle çocukların kent yaşamındaki haklarını somutlaştırırken, Hollanda'nın Woonerf uygulaması, İngiltere'nin Home Zone ve Walking School Bus projeleri, İsviçre ve Danimarka'nın trafik sakinleştirme ve güvenli okul yolları düzenlemeleri, ABD'nin sürdürülebilir ulaşım ödüllendirme programları ve İsveç'in davranış değişimi odaklı farkındalık projeleri gibi örnekler trafik güvenliği, katılım ve oyun alanları açısından yol gösterici olmaktadır. Hollanda'daki KISS modeliyle güvenlik, yürünebilirlik ve oyun oynanabilirlik kriterleriyle pratik planlama araçları geliştirilmekte, Kanada'da yüksek katlı yapıların çocuk dostu mekânlara uyarlanması için katılımcı süreçler yürütülmektedir. Paris'te Seine Nehri kıyısında gerçekleştirilen çevresel ve sosyal açıdan zenginleştirilmiş yeşil alan ve pedagojik oyun yapıları çocukların fiziksel ve sosyal gelişimini desteklemekte, Güney Afrika Johannesburg'da yapılan çalışmalar ise yeşil alanların, özgür hareketin ve güvenli toplanma mekânlarının önemini vurgulamaktadır. Dünyadaki önemli örnekler Tablo 52'de özetlenmiştir.

Tablo 52. Çocuklara Yönelik Mekânsal Düzenlemelerin Yurtdışı Örnekleri

Ülke	Uygulamanın Adı	Uygulamanın Amacı	Mekânsal Düzenlemeler
ABD	Sık Yürüyen / Bisiklete Binen Program	Sürdürülebilir ulaşım türlerini (bisiklet/yaya) çocuklar arasında özendirmek.	Okula yürüyerek veya bisikletle gelen çocukların takip edildiği ve ödüllendirildiği teşvik sistemleri.
Avustralya	NSW Çocuk Dostu Mekân İlkeleri	Çocukların kentsel yaşamda görünürlüğü ve katılımını artırmak.	Kamusal hizmetlere bağımsız erişim noktaları, doğayla iç içe yaşam alanları ve güvenli açık alan düzenlemeleri.
Danimarka	Güvenli Okul Yolları	Çocukların okula bağımsız ve güvenli şekilde ulaşımını desteklemek.	Genişletilmiş kaldırımlar, renkli yer işaretlemeleri, hız kesiciler ve sürekliliği olan güvenli rota ağları.
Fransa	Seine Nehri Parkı	Atıl otoyolları yeşil alana dönüştürerek pedagojik oyun imkânı sunmak.	10 ha'lık yeşil alan, 7 km'lik yaya/bisiklet hattı, tırmanma duvarları ve motor beceri geliştirici oyun parkurları.
Güney Afrika	Şehirlerde Büyümek	Çocukların yerel çevre deneyimlerini iyileştirmek ve olumlu çevreler yaratmak.	Geniş yeşil alanlar, keşif odaklı çeşitli davranış ortamları ve güvenli sosyal toplanma bölgeleri.
Hollanda	Yaşayan Sokak	Konut alanlarında yaya önceliğini sağlamak ve sosyal etkileşimi artırmak.	Trafik hızının 15 km/s'ye indirilmesi, kaldırım-yol ayrımının kaldırılması, peyzaj ve oyun elemanlarıyla paylaşımlı sokak tasarımı.
	KISS Modeli	Kentsel mekânları çocuk hareketliliği ekseninde analiz etmek ve iyileştirmek.	Güvenlik, estetik, işlevsel çeşitlilik, yürünebilirlik ve bisikletle erişim odaklı tasarım kriterleri.
İngiltere	Ev Bölgeleri	Sokakları geçiş güzergâhı olmaktan çıkarıp güvenli sosyal mekânlara dönüştürmek.	Hız sınırlarının düşürülmesi, yasal yaya önceliği, sokak mobilyaları, oturma grupları ve entegre oyun alanları.
	Yürüyen Okul Otobüsü	Fiziksel aktiviteyi artırmak ve karbon salınımını azaltarak güvenli okul erişimi sağlamak.	Belirlenmiş duraklar ve güzergâhlar boyunca yetişkin rehberliğinde grup yürüyüş yolları.

İsveç	Yürüyen Okul Otobüsü ve Ulaşım Bilinçlendirme	• Ulaşım alışkanlıklarını değiştirmek ve sürücülerde çocuk perspektifi oluşturmak.	• Davranış değişimine odaklı sosyal bilinç kampanyaları ve grup yürüyüş rotaları.
İsviçre	Yaşayan Sokak ve Trafik Sakinleştirme	• Okul ve konut çevrelerinde motorlu taşıt riskini minimize etmek.	• Trafik hızının 20 km/s ile sınırlandırıldığı fiziksel engeller ve daraltılmış yol kesitleri.
Kanada	Dikey Topluluklar Planlaması	• Yüksek katlı binalarda yaşayan çocukların mekânsal ihtiyaçlarını karşılamak.	• Yüksek yoğunluklu alanlarda çocuk dostu parklar, bina içi/çevresi oyun alanları ve bağımsız hareketlilik kılavuzları.

3.3.5. Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler/Çıkarımlar

Kentler, büyük ölçüde yetişkin bireylerin bakış açısı ve gereksinimleri doğrultusunda biçimlenen mekânlar olarak inşa edilmiştir. Oysa kent mekânına yönelik talepler, bireylerin yaş gruplarına göre farklılık arz etmektedir. Bu durum, yaşam koşullarının belirlenmesinde yaşla ilişkili ihtiyaçların dikkate alınmasını zorunlu kılmaktadır. Planlama süreçlerinde alınan kararlar, tüm yaş gruplarını etkileyebilme potansiyeline sahip olmakla birlikte, çocukların mekânsal gereksinimleri ile yetişkinlerin gereksinimleri her zaman örtüşmemektedir. Bu nedenle, yerel çevrede gerçekleştirilen küçük ölçekli müdahalelerin dahi çocukların günlük yaşam deneyimleri üzerinde belirleyici etkiler yaratabileceği vurgulanmaktadır (Alpan, 2015).

Çocukların kent yaşamına aktif, güvenli ve eşit biçimde katılımının sağlanması, günümüz planlama yaklaşımlarının öncelikli hedeflerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Ancak mevcut kentsel yapılar, büyük ölçüde yetişkin odaklı tasarlanmakta, çocukların özgün mekânsal gereksinimleri çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Bu durum, çocuklara yönelik mekânsal planlamanın yalnızca oyun alanlarıyla sınırlı kalmaması, kent

mekânının tüm bileşenlerinin çocuk hakları temelli ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda planlama için mekânsal öneriler, çocukların gelişimsel ihtiyaçlarına yanıt veren, güvenli, erişilebilir ve çok işlevli kentsel çevrelerin oluşturulmasına yönelik ilkeleri ortaya koymalı ve aynı zamanda çocuk odaklı planlamanın uygulanabilirliğine ilişkin örnekler sunmalıdır. Bu tür yaklaşımlar, sadece çocuklara yönelik değil, tüm kentliler için daha kapsayıcı ve yaşanabilir kentsel alanların oluşturulması açısından da önem taşımaktadır. İncelenen örnekler doğrultusunda Türkiye’de çocuklar için planlama disipliniye yönelik geliştirilen öneriler Tablo 53’de verilmiştir.

Tablo 53. Çocuklar İçin Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler

Öneri
Tüm Kamusal Alanlarda Oyun Olanakları ve Erişilebilirlik
Elverişli Sosyalleşme Alanları
Farklı Yaş Gruplarına Uygun, Kapsayıcı Oyun Elemanlarının Tasarımı
Bakım Verenler İçin Donatılar (oturma elemanları, uygun görüş açısı, emzirme ve bakım odaları, su sebilleri vb.)
Çocuk Ergonomisine ve Kullanıma Uygun Kent Mobilyaları
Estetik, Biyolojik ve Tıbbi Açıdan Düşünülmüş Peyzaj Tasarımı
Estetik, Biyolojik ve Tıbbi Açıdan Düşünülmüş Malzeme Kullanımı
Etkileşimli Meydan Elemanları Tasarımı
Çok İşlevli Alanlar Oluşturulması
Güvensiz / Tanımsız Alanlar Oluşturulmaması
Doğal Gözetim ve Güvenlik İlkesinin Uygulanması
Yaya-Araç Güvenliğinin Sağlanması
Yaya ve Çocuğu Önceleyen Trafik Düzenlemelerinin Yapılması

3.4. Engellilere Yönelik Uygulamalar

Engellilere yönelik uygulamalar yasal ve yönetsel uygulamalar ve mekânsal uygulamalar şeklinde iki temel başlıkta ülke örnekleri ile aşağıda anlatılmıştır.

3.4.1. Yasal ve Yönetsel Uygulamalar

Engelli bireylerin toplumdaki tüm bireylerle eşit haklara sahip olmalarını ve topluma tam katılımlarını sağlamak amacıyla farklı ülkelerde çeşitli yasal düzenlemeler ve uygulamalar hayata geçirilmiştir. Günümüzde engellilerin toplumsal yaşama katılımının önündeki engellerin kaldırılması ve sahip oldukları potansiyelin ortaya çıkarılması önemlidir.

Bu nedenle günümüzde engelliler yaşadıkları ekonomik, sosyal ve sağlık sorunlarının giderilmesi bağlamında sosyal politikaların odağı haline gelmiş ve sahip oldukları haklar hem uluslararası hem ulusal düzenlemelerle güvence altına alınmaya başlamıştır. Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler (BM) başta olmak üzere Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) ve Dünya Tabipler Birliği gibi çok sayıda uluslararası kuruluş tarafından engellilere yönelik sosyal yaşam, sağlık, sosyal güvenlik, eğitim, istihdam, erişilebilirlik, bakım ve rehabilitasyon ve mali kolaylıklar konularında hükümler içeren düzenlemeler yapılmıştır (Gökçek Karaca, 2019).

Bu bölümde incelenen ülke örnekleri engelliliği tıbbi bir eksiklik olarak değil bir insan hakları ve mekânsal erişilebilirlik meselesi olarak ele almaları nedeniyle seçilmiştir. Almanya, erişilebilirlik hakkını kamusal alanın her katmanına yasal bir zorunluluk olarak yayması nedeniyle temel çerçeveyi oluşturmaktadır. Birleşik Krallık, eğitimde ve çalışma hayatında fırsat eşitliğini kapsayıcı tasarım prensipleriyle bütünleştirmesi, Belçika, ayrımcılıkla mücadelede geliştirdiği katı yaptırım mekanizmaları, Kanada, engelli bireylerin karar alma süreçlerine katılımını sağlayan temsil modelleri, Avusturya, bağımsız yaşamı destekleyen sosyal mekanizmaları ve Hollanda, engellilere

yönelik geliştirdiği özgün konut ve faaliyet merkezi modelleri nedeniyle analize dahil edilmiştir. Bu ülkeler, engelli bireylerin toplumsal ve kentsel yaşama tam ve eşit katılımını sağlayan en etkili yasal ve kurumsal sistemleri temsil etmektedir.

Almanya:

Almanya’da engelli bireylerin toplumsal yaşama tam ve eşit katılımını sağlamak amacıyla, Engelliler Eşitlik Yasası (Behindertengleichstellungsgesetz- BGG) ve bu yasanın dijital boyutunu tanımlayan Erişilebilir Bilgi Teknolojileri Yönetmeliği (Barrierefreie-Informationstechnik-Verordnung- BITV 2.0) 2018 yılında Avrupa Birliği standartlarına uyumlu şekilde güncellenmiştir. Bu düzenlemeler, fiziksel erişilebilirliğin yanı sıra, bilginin ve dijital hizmetlerin de engelsiz bir şekilde sunulmasını yasal bir zorunluluk haline getirmektedir.

Fiziksel mekân ölçeğinde, kamu binaları, toplu taşıma sistemleri, eğitim ve sağlık kurumları gibi temel hizmet alanlarının erişilebilir kılınması kapsamında, asansörler, rampalar, sesli yönlendirme sistemleri ve Braille alfabesi ile hazırlanan bilgi panoları gibi donanımlar standart uygulama araçları olarak tanımlanmıştır. Mekânsal erişilebilirliğin yanı sıra, BITV 2.0 çerçevesinde kamu kurumlarının internet siteleri, mobil uygulamaları ve çevrimiçi hizmetlerinin de engelli bireylerin kullanımına uygun hâle getirilmesi zorunlu tutulmuştur. Almanya, bu bütüncül yasal altyapı ile Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD) kapsamındaki uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeyi amaçlamakta ve engelli bireylerin toplumsal yaşamda bağımsız ve aktif roller üstlenebilmeleri için gerekli mekânsal ve dijital ekosistemi inşa

etmektedir (Federal Almanya Cumhuriyeti [Federal Republic of Germany], 2025).

Avusturya:

Avusturya’da engelli bireylerin toplumsal yaşamın tüm alanlarında eşit haklara sahip olmalarını güvence altına almak amacıyla 2005 yılında Engelli Eşitliği Yasası (Behindertengleichstellungsgesetz- BGStG) kabul edilmiştir. Avusturya Parlamentosu tarafından çıkarılan bu yasa, engelli bireylerin fiziksel, sosyal ve dijital alanlara engelsiz erişimini sağlamak üzere kamu ve özel sektör hizmetlerinde köklü düzenlemeler öngörmektedir. Yasa kapsamında öncelikli olarak kamu binaları, ulaşım altyapıları, eğitim kurumları, sağlık hizmetleri ve bilgi-iletişim sistemlerinde erişilebilirlik standartlarının hayata geçirilmesi zorunlu kılınmıştır. Örneğin, kamu kurumlarına ait binalarda rampa, asansör, sesli yönlendirme sistemleri gibi düzenlemeler yapılması, özel sektörde ise mağaza, banka, ofis ve restoran gibi hizmet alanlarının engelli bireylerin kullanımına uygun hale getirilmesi zorunluluk hâline gelmiştir. Ayrıca yasa, yalnızca fiziksel çevreyle sınırlı kalmayıp dijital erişim, iş yerinde eşit muamele ve sosyal haklara katılım gibi konuları da kapsamaktadır. Bu yasanın denetimi ve uygulanması, federal düzeyde faaliyet gösteren Eşitlik Komitesi tarafından sağlanmaktadır. Komite hem kamu hem özel sektör uygulamalarını izlemekte, erişilebilirlik ihlallerine karşı bireylerden gelen başvuruları değerlendirmekte ve uzlaştırma süreçlerini yürütmektedir. Ayrıca erişilebilirlik standartlarının geliştirilmesine yönelik rehberler yayımlamakta ve politika yapıcılarla iş birliği içinde çalışmaktadır. Avusturya’nın taraf olduğu Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi ile tam

uyumludur ve yalnızca engelli bireylerin korunmasını değil, onların toplumda bağımsız bireyler olarak aktif biçimde yer almalarını hedeflemektedir. Yasanın temel amacı, engelliliği bir yardım ya da sağlık meselesi olarak görmekten çok temel bir insan hakkı olarak tanımlamaktır (Avusturya Cumhuriyeti [Republic of Austria], 2005).

Belçika:

Belçika’da engelli haklarının korunması ve erişilebilirliğin bir standart haline getirilmesi amacıyla yürürlüğe konulan Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşit Fırsatlar Yasası (Loi tendant à lutter contre certaines formes de discrimination) ile hem kamu kurumları hem de özel sektör kuruluşları için erişilebilirlik ilkeleri yasal zorunluluk hâline getirilmiştir. Bu yasal çerçeve, fiziksel çevre, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ile kamu hizmetlerine erişim alanlarında kapsamlı düzenlemeler öngörmektedir. Özellikle eğitim, istihdam, sağlık ve adalet hizmetlerinde erişilebilirliğin sağlanması, yasanın temel odak noktasıdır.

Yasanın uygulanması ve denetlenmesi, Belçika’da federal düzeyde faaliyet gösteren Ulusal Erişilebilirlik Komisyonu (Commission Nationale Supérieure de l'Accessibilité- CNSA) tarafından yürütülmektedir. Komisyon, yasa kapsamında geliştirilen erişim standartlarının uygulanıp uygulanmadığını izlemekte, belediyeler ve özel kuruluşlar için erişilebilirlik raporları hazırlamakta ve politika yapıcılarla iş birliği içinde ulusal eylem planları kurgulamaktadır.

Söz konusu mevzuat, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’nin (CRPD) gereklerini temel alarak sadece fiziksel engellerin değil, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlara katılımın önündeki engellerin de kaldırılmasını hedeflemektedir. Bu kapsamda, mağaza, banka, sinema ve

restoran gibi özel sektör işletmelerinin erişilebilirlik gereksinimlerini karşılaması yasal bir zorunluluktur. Dijital platformlarda da görme veya işitme engelli bireyler için içerik düzenlemeleri zorunlu kılınmıştır. Tüm bu düzenlemelerin temel amacı, engelli bireylerin hak temelli bir yaklaşımla, bağımsız, üretken ve eşit bireyler olarak toplumsal yaşamın her alanında yer almasını güvence altına almaktır (Birleşmiş Milletler [United Nations], 2006).

Birleşik Krallık:

Birleşik Krallık'ta engelli bireylerin ayrımcılığa karşı korunması ve toplumsal yaşama eşit şekilde katılımının sağlanması amacıyla önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu süreç, 1995 yılında yürürlüğe giren Engellilere Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Yasası (Disability Discrimination Act, DDA) ile başlamıştır. Yasa, istihdam, eğitim, barınma ve kamu hizmetlerine erişim gibi alanlarda engelli bireylere yönelik ayrımcılığı yasaklamıştır. 2010 yılında yürürlüğe giren Eşitlik Yasası (Equality Act), DDA başta olmak üzere birçok ayrımcılık karşıtı düzenlemeyi tek bir yasal çerçevede toplamıştır. Bu yasa, engelli bireylerin eşit hizmet alabilmesi için düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmakta hem kamu hem özel sektör kuruluşlarına fiziksel ve yapısal erişilebilirlik yükümlülükleri getirmektedir.

Yasanın uygulanmasından ve denetlenmesinden sorumlu kurum, Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonudur. Komisyon, rehberlik, denetim ve yaptırım mekanizmalarıyla yasal çerçevenin etkinliğini sağlamaktadır. Eşitlik Yasası, Birleşik Krallık'ın uluslararası yükümlülüklerine uyumlu olarak, engelli bireylerin korunmasının yanı sıra toplumsal yaşama tam

ve bağımsız katılımını amaçlamaktadır (Hükümet Eşitlik Ofisi [Government Equalities Office], 2013).

Hollanda:

Hollanda’da engelli bireylerin toplumda bağımsız, eşit ve aktif bireyler olarak yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlamak amacıyla, Engellilik veya Kronik Hastalık Nedeniyle Eşit Muamele Yasası (Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte - WGBH/CZ) 2016 yılında yürürlüğe girmiştir. Yasa kapsamında kamu kurumları ve özel sektör kuruluşları, erişilebilirlik konusunda proaktif önlemler almakla yükümlü kılınmıştır. Kamu binalarına yönelik mimari düzenlemeler (rampa, asansör, görsel ve işitsel yönlendirme sistemleri) zorunlu hâle getirilmiştir. Dijital hizmetlerde ise kamuya açık internet siteleri ve uygulamaların erişilebilirlik standartlarına uygun hâle getirilmesi şart koşulmuştur. Ayrıca iş yerlerinin engelli bireyler için uygun çalışma koşulları sağlaması, eğitim kurumlarının her bireyin öğrenme ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde düzenlenmesi gibi önlemler yasayla güvence altına alınmıştır.

Engellilik veya Kronik Hastalık Nedeniyle Eşit Muamele Yasası, Hollanda’nın taraf olduğu Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’nin gereklerini karşılamak üzere tasarlanmış ve insan haklarına dayalı bütüncül bir bakış açısıyla hazırlanmıştır. Bu yasa, engelliliği bireyin toplumsal katılımını engelleyen bir durum olarak değil, toplumsal yapının erişilebilir olmamasından kaynaklanan bir eşitsizlik biçimi olarak ele almaktadır. Bu anlayış doğrultusunda ayrımcılığın önlenmesi ve kapsayıcı politikaların geliştirilmesi

amaçlanmaktadır (Hollanda Hükümeti [Government of the Netherlands], 2025b).

Kanada:

Kanada’da engelli bireylerin toplumsal yaşama tam ve eşit biçimde katılımını sağlamak amacıyla 2019 yılında yürürlüğe giren Kanada Erişilebilirlik Yasası (*Accessible Canada Act, ACA*), ülke genelinde erişilebilirliğe dair en kapsamlı yasal düzenlemelerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu yasa ile birlikte federal yetki alanındaki kamu kurumlarında, hizmetlerde, ulaşım sistemlerinde ve dijital ortamlarda erişilebilirliğin artırılması hedeflenmiştir. Temel amaç, fiziksel, bilişsel, iletişimsel, teknolojik ve tutumsal engellerin ortadan kaldırılması yoluyla engelli bireylerin Kanada toplumunda eşit haklara sahip bireyler olarak yer almasını sağlamaktır. Yasa kapsamında getirilen düzenlemeler öncelikle yapılarda fiziksel erişilebilirliği kapsamaktadır. Kamu binalarında giriş rampaları, geniş koridorlar, otomatik kapılar, Braille ile yazılmış yönlendirme panoları, görme ve işitme engelliler için sesli ve görsel uyarı sistemleri gibi fiziksel düzenlemeler yasal zorunluluk hâline getirilmiştir.

Ayrıca yasa sadece fiziksel çevreyle sınırlı kalmayıp, dijital hizmetlere erişim, iletişim hakları, istihdam politikaları, toplumsal katılım, bilgiye ulaşım gibi çok boyutlu alanları da içermektedir. Yasanın uygulanmasından sorumlu kurum, bağımsız çalışan Kanada Erişilebilirlik Komisyonu olarak belirlenmiştir. Bu yapı, yasanın uygulanmasını izlemek, kurumlara rehberlik sunmak, şikâyetleri değerlendirmek ve gerektiğinde yaptırımlar uygulamakla yetkilidir. Ayrıca Komisyon, özel ve kamu sektöründeki kuruluşlara yönelik

erişilebilirlik planları hazırlama, raporlama ve periyodik değerlendirme süreçlerini yönetmektedir. Yasa, Kanada'nın taraf olduğu Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi ile tam uyum içinde hazırlanmış olup engelli bireylerin topluma katkı sağlayan aktif yurttaşlar olarak güçlendirilmesini temel almaktadır. Bu bağlamda yasa, eğitim, ulaşım, adalet, iletişim ve iş gücü piyasasına erişimi de doğrudan desteklemektedir. Yasanın uzun vadeli hedefi, 2040 yılına kadar tüm Kanada genelinde erişilebilirliğin sistematik biçimde sağlanması ve engelli bireylerin toplumda karşılaştığı tüm yapısal ve sistemsel engellerin tamamen ortadan kaldırılmasıdır (Kanada Hükümeti [Government of Canada], 2019).

3.4.2. Engellilere Yönelik Yasal ve Yönetmelik Uygulamalarının Değerlendirilmesi

İncelenen ülkeler, engelli bireylerin sosyal hayata eşit ve tam katılımının sağlanmasına yönelik yasal ve sosyal düzenlemelerin önemli birer örneğidir. Bu ülkelerde, kamu binalarının ve hizmetlerin erişilebilir hale getirilmesi, ayrımcılıkla mücadele, kamu ve özel sektörün sorumlulukları gibi alanlarda kapsamlı faaliyetler yürütülmektedir. Ülkelerin uygulamaları kapsamındaki eşitlik unsurları Tablo 54'de verilmiştir.

Tablo 54. Engelliler İçin Ülkelere Göre Eşitlik Unsurları

Ülke	Eşitlik Unsuru	Açıklama
Almanya	Erişilebilirlik Hakkı	Kamusal alanlara, eğitime, işe ve bilgiye erişimin engelliler için sağlanması bir eşitlik koşuludur.
Avusturya	Bağımsız Yaşam ve Destek Hakkı	Engelli bireylerin kendi yaşamlarını bağımsızca sürdürebilmesi için destek mekanizmaları kurulmalıdır.
Belçika	Ayrımcılıkla Mücadele	Engellilik temelli her türlü ayrımcılığın yasaklanması ve yaptırımı bağlanması hedeflenmiştir.
Birleşik Krallık	Eğitimde Fırsat Eşitliği	Bireysel farklılıklara saygı gösteren, ayrımcılığı önleyen ve herkesin eşit fırsatlarla tam katılım sağlayabildiği kapsayıcı, adil ve verimli bir çalışma ortamı oluşturulmalıdır.
Hollanda	İş ve Sosyal Hayata Katılım	Konut, konaklama, engelliler köyü ve faaliyet merkezleri gibi hizmetler sunan 330'dan fazla bakım kurumu aracılığıyla katılım desteklenmektedir.
Kanada	Katılım ve Temsil Hakkı	Engelli bireylerin karar alma süreçlerine katılması ve temsil yetlerinin desteklenmesi esastır.

3.4.3. Engellilere Yönelik Mekânsal Uygulamalar

Engelli bireylerin şehir yaşamında bağımsız, güvenli ve tüm bireylerle eşit şekilde yer alabilmeleri için birçok ülkede farklı uygulamalar geliştirilmiştir. Ülkeler, mekânsal planlama kapsamında erişilebilirlik ve kapsayıcılığı artırmaya yönelik programlar hayata geçirmekte ve bu kapsamda kamusal alanlar, ulaşım sistemleri ve yapıların engellilere uygun hale getirilmesini hedeflemektedir. Bu uygulamalar, fiziksel erişimin sağlanmasının yanı sıra evrensel tasarım ilkeleriyle sosyal katılım ve yaşam kalitesinin yükseltilmesini amaçlamaktadır (Sözen, 2023).

Bu bölümde, engelli bireylerin kentsel mekânı başkalarına ihtiyaç duymadan, bağımsız ve onurlu bir şekilde kullanabilmelerini sağlayan uluslararası öncü kentsel müdahaleler analiz edilmiştir. İncelenen

örnekler erişilebilirliği sadece standart bir teknik zorunluluk (rampa, asansör vb.) olarak değil, evrensel tasarım (universal design) disiplini çerçevesinde kentsel planlamanın ana bileşeni haline getirmeleri nedeniyle seçilmiştir. Bu kapsamda, Almanya ve Avusturya'nın engelsiz şehir vizyonunu bütüncül planlama süreçlerine entegre etmesi, İsveç ve Belçika'nın mevcut yapı stokunu kapsayıcı yönetmeliklerle dönüştürmesi, Kanada'nın mimari erişilebilirliği sertifikasyon sistemleriyle (Rick Hansen) ödüllendirmesi, Fransa'nın kamu binalarını takvimli ve kademeli bir programla erişilebilir kılması, Hollanda ve İngiltere'nin ise erişilebilirliği sosyal eşitliğin ve kentsel adaletin mekânsal bir bileşeni olarak tanımlayan etiketleme ve tasarım rehberlerini hayata geçirmeleri, küresel ölçekte herkes için şehir (city for all) yaklaşımının en somut uygulamalarını temsil etmektedir.

Almanya:

Almanya, Berlin Merkez Tren Garı (Hauptbahnhof) ve Bütünleşik Erişilebilirlik uygulamaları ile öne çıkmaktadır. Almanya'nın ulaşım planlamasındaki önemli odak noktalarından biri olan Berlin Merkez Tren Garı (Hauptbahnhof), kentsel hareketliliğin herkes için tasarım (universal design) ilkeleriyle nasıl bütünleşebileceğinin gösteren iyi bir örnektir. Proje, tekerlekli sandalye kullanıcıları için kesintisiz rampa sistemleri, geniş asansör kabinleri ve kot farkı bulunmayan peron girişleriyle fiziksel engelleri ortadan kaldırmaktadır. Bu özelliklerinin yanı sıra yapıyı dünyada özgün kılan unsur, görme engelli bireyler için tasarlanan yüksek kontrastlı hissedilebilir yüzeyler (tactile paving) ve tüm binayı kapsayan dijital sesli yönlendirme sistemleridir. Gar, sadece bir ulaşım noktası değil, engelli bireyin kenti terk ederken veya kente

dahil olurken kimseden yardım almadan bağımsız hareket edebilmesini sağlayan bir erişilebilirlik ekosistemi olarak tasarlanmıştır (Hillmer ve Richter Mimarlık [Hillmer und Richter Architekten], ty).

Şekil 18. Berlin Merkez Tren Garı (Hauptbahnhof)

Kaynak: Hillmer ve Richter Mimarlık (Hillmer und Richter Architekten), ty

Avusturya:

Avrupa'nın en büyük kentsel gelişim projelerinden biri olan Viyana Aspern Göl Kenti (Aspern Seestadt), planlama aşamasından itibaren engelli haklarını kentsel dokunun merkezine yerleştirmiştir. Projede, kaldırım yükseklikleri ve düzenlemeleri tekerlekli sandalye ve yürüme yardımcısı kullanan bireylerin efor sarf etmeden ilerleyebileceği oranda

(%3-5 eğim) tutulmuştur. Akıllı şehir teknolojileriyle desteklenen sinyalizasyon sistemleri, görme engelliler için sesli, işitme engelliler için görsel uyarılar sunarak kavşak güvenliğini en üst düzeye çıkarmaktadır. Aspern, engelli bireyin gideceği yere ulaşmasını sağlamasının yanı sıra, kentin sosyal donatılarına (parklar, göl kenarı, mağazalar) tam ve eşit katılımını sağlayan kapsayıcı bir kentsel genişleme modelidir (Viyana Belediyesi [Stadt Wien], 2026; Pintos, 2021).

Şekil 19. Aspern Seestadt Projesi
Kaynak: Pintos, 2021

Belçika:

Brüksel kenti ise kamu binalarına bağımsız erişimi sağlamak amacıyla mevcut yönetmelikleri sadeleştirerek pratik standartlar geliştirmiştir (Erişilebilir Avrupa Merkezi [Accessible EU Centre], 2024). Bu sistematik yaklaşımların yanı sıra, güncel iyi uygulamalarda binaların günlük kullanımının yanı sıra, kriz anlarındaki güvenliği de düşünülmüştür. Evrensel tasarımla düzenlenen erişilebilir acil durum çıkışları, olası kriz anlarında engelli bireylerin güvenli tahliyesini sağlamaktadır. Ulaşım alanında ise, tekerlekli sandalye erişimli taksi durakları ve duraklarda sesli, yazılı ve görsel bilgilendirmeyi bir arada

sunan çoklu duyuşal sistemler, engellilerin ulaşım hizmetlerinden eşit faydalanmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, erişilebilir bisiklet/scooter istasyonları ile kamu binalarındaki dijital veya analog engelli danışma kioskları, bağımsız hareketliliği destekleyen kritik mekânsal bileşenlerdir. Tüm bu yaklaşımlar, evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda kapsayıcı kentsel ortamların oluşturulmasını amaçlamaktadır (Dünya Sağlık Örgütü [World Health Organisation-WHO], 2007).

Fransa:

Lyon Belediyesi, Kademeli Dönüşüm Stratejisi kapsamında mevcut yapı stokunun zorluklarını aşmak adına kademeli ve takvimli bir erişilebilirlik programı yürütmektedir. 2025 yılına kadar tüm kamu binalarının erişilebilir hale getirilmesini hedefleyen bu plan binaların girişlerinden ıslak hacimlerine, danışma masalarından toplantı salonlarına kadar her noktanın engelli dostu standartlara (asansör, rampa, indüksiyon döngü sistemleri vb.) kavuşturulmasını yasal bir taahhüt altına almıştır. Bu yaklaşım, erişilebilirliğin bir kerelik bir proje değil, sürdürülebilir bir kent yönetimi süreci olduğunu kanıtlamaktadır (Elmacı, 2019).

Hollanda:

Erişilebilirliğin bilgi ve iletişim boyutuyla ilgili en özgün örneklerinden biri Amsterdam kentinde hayata geçirilmiştir. Amsterdam'daki müzeler ve kültürel kurumlar için geliştirilen Erişilebilirlik Etiketleme Sistemi, engelli bireylerin bir mekâna gitmeden önce oradaki fiziksel imkânları (asansör genişliği, sesli betimleme, işaret dili desteği vb.) dijital ortamda görmelerini sağlayarak kentsel deneyimi önceden planlayabilme olanağı sunmaktadır (Amsterdam & Partners, 2024).

İngiltere:

Manchester kenti erişilebilirliği kentsel adaletin bir parçası olarak tanımlayan Erişilebilirlik İçin Tasarım 2 (Design for Access 2, DfA2) rehberini uygulamaya koymuştur. Bu rehber, kentsel mekân tasarımının sadece mimari bir detay değil, sosyal eşitliğin mekânsal bir bileşeni olduğunu vurgulayarak kapsayıcı bir tasarım dilini zorunlu kılmıştır (Manchester Kent Konseyi [Manchester City Council], 2025).

İspanya:

Madrid'in kalbi sayılan Puerta del Sol Meydanı'nın yeniden tasarımı, tarihi meydanların estetik değer korunarak nasıl erişilebilir kılınabileceğine dair önemli bir örnektir. Meydan, tekerlekli sandalyeler için geniş ve pürüzsüz yüzeyler, görme engelliler için meydanı çevreleyen ve ana arterlere bağlanan hissedilebilir yön bulma çizgileri ve sesli trafik sinyalizasyonlarıyla donatılmıştır. Bu mekânsal müdahale, engelli bireylerin kentin en yoğun sosyal odaklarında güvenlik ve aidiyet duygusuyla yer almalarını sağlamıştır (Ministerio de Derechos Sociales y Agenda 2030, 2023). Bu yönüyle uygulama duyuşsal planlama kapsamında iyi bir örnektir.

İsveç:

İsveç'in Stockholm kentinde yürütülen Stockholm Slussen Dönüşümü ve Borås Erişilebilirlik Modeli (Şekil 20), tarihi bir kentsel dokuyu modern erişilebilirlik standartlarına uygun hale getirmiştir. Projede tüm kamusal geçitler, asansörler ve kaldırımlar, en ağır engel grubundaki bireylerin dahi bağımsızlığı gözetilerek düzenlenmiştir. Öte yandan Borås Belediyesi, 2015 yılında kazandığı Avrupa Erişilebilirlik Ödülü ile bu alanda bir dünya örneği olmuştur. Borås modeli, kamu binaları

içerisinde hissedilebilir yüzeylerin kesintisizliği (Şekil 21), sensörlü ve otomatik açılan geniş kapı sistemleri (Şekil 22) ve engelli/yaşlı bireylerin kent içi mikro mobilitate ihtiyacını karşılayan elektrikli araç filoları (Şekil 23) ile fiziksel erişimi teknoloji ile güçlendiren bir uygulama örneğidir (Elmacı, 2019).

Şekil 20. Stockholm, Slussen Bölgesi Yenileme Projesi
Kaynak: Johansson, 2018

Şekil 21. Borås Belediye Kültür Merkezi Binası İçerisinde Hissedilebilir Yüzey Uygulaması
Kaynak: Elmacı, 2019

Şekil 22. Sensörlü Olarak Belli Açıda Kendiliğinden Açılıp Kapanan Kapılar
Kaynak: Elmacı, 2019

Şekil 23. Engelli ve Yaşlılar İçin Elektrikli Araçlar
Kaynak: Elmacı, 2019

Kanada:

Vancouver kenti mimari erişilebilirliği ölçülebilir standartlara bağlayan Rick Hansen Vakfı Sertifikası uygulamasıyla öne çıkmaktadır. Bu sistem, binaların engelli dostu olma düzeyini profesyonel bir derecelendirmeye tabi tutarak mülk sahiplerini ve mimarları evrensel tasarım ilkelerini benimsemeye teşvik etmekte ve erişilebilirliği prestijli

bir mimari kalite unsuru haline getirmektedir (Rick Hansen Foundation, 2025).

3.4.4. Engelliler İçin Mekânsal Uygulama Örneklerinin Değerlendirilmesi

Engelli bireylerin kent yaşamına eşit ve bağımsız biçimde katılabilmesi, kapsayıcı ve erişilebilir mekânsal planlama uygulamalarıyla mümkündür. Bu bağlamda, evrensel tasarım ilkeleri temel alınarak yapılan planlamalar, engellilerin fiziksel ve sosyal çevreye tam entegrasyonunu sağlamak amacı taşımaktadır (Imrie ve Hall, 2001). Örneğin, Kanada’da Rick Hansen Vakfı Sertifikası sistemi, binaların erişilebilirlik kriterlerine uygunluğunu değerlendirerek mimari tasarımda kaliteyi artırmayı amaçlamaktadır. Bu sertifikasyon, yapıların fiziksel erişilebilirliğini belgeleyerek engelli bireylerin yaşam alanlarına kolay ve güvenli erişim sağlamasına katkıda bulunmaktadır (Kanada Hükümeti [Government of Canada], 2019). Avusturya, İsveç ve Hollanda gibi ülkelerde kapsayıcı kentsel planlama ve evrensel tasarım prensipleri benimsenmekte ve kent genelinde hem fiziksel hem de duysal erişimin artırılması hedeflenmektedir. Böylece erişilebilirlik, nesnel ölçütlerle değerlendirilerek sürekli geliştirilmekte ve uygulamaların etkinliği artırılmaktadır. Fransa ve İspanya’da kamu binaları ve açık alanların engelli bireyler için erişilebilir hale getirilmesine yönelik aşamalı ve planlı programlar yürütülmektedir. Bu programlar, aşamalı olarak tüm kentsel altyapının engelli dostu standartlara uyum sağlamasını amaçlayarak, toplumun tüm kesimleri açısından mekânsal adaleti sağlamaktadır (Sánchez ve Gómez, 2019). Bu kapsamda fiziksel engellerin kaldırılması ve evrensel tasarım ilkelerinin uygulanmasıyla, engelli bireylerin kentsel yaşamda tam ve

eşit katılımı mümkün kılınmaktadır. Genel olarak, bu örnekler mekânsal adaletin sağlanması ve engelli bireylerin toplumsal yaşama tam entegrasyonunun desteklenmesi için geliştirilen kapsamlı ve etkili uygulamalardır.

Tablo 55. Engelli Bireylere Yönelik Mekânsal Düzenlemelerin Yurtdışı Örnekleri

Ülke	Uygulamanın Adı	Uygulamanın Amacı	Mekânsal Düzenlemeler
Almanya (Berlin, Freiburg)	Merkez Tren Garı ve bütünleşik erişilebilirlik uygulamaları	Engelsiz şehir yapıları oluşturmak	Kamusal yapılar, ulaşım sistemleri ve yolların tam erişilebilir olması.
Avusturya (Viyana)	Viyana Aspern kentsel gelişim projesi	Tam katılım sağlayan kapsayıcı şehir planlaması	Fiziksel ve duyuşsal (sesli/hissedilebilir) erişilebilirliğe öncelik verilmesi.
Belçika (Brüksel)	Kamu binaları için erişim standartları	Bağımsız ve güvenli erişim sağlamak	Kamu binalarının erişilebilirliği için mevcut yönetmeliklerin sadeleştirilmesi.
Fransa (Lyon)	Kademeli ve takvimli bir erişilebilirlik programı	Kademeli ve planlı erişilebilirlik	Kamu binalarının belirli bir takvime bağlı olarak erişilebilir hale getirilmesi.
Hollanda Amsterdam	Erişilebilirlik etiketleme sistemi	Erişilebilirlik etiketleme sistemi ile şeffaf bilgi ve iletişim sağlamak	Kültürel kurumların erişilebilirlik düzeylerinin dijital platformlarda açıkça sunulması.
İngiltere Manchester	Erişilebilir tasarım rehberi (DfA2)	Eşit erişim ve mekânsal adalet	Erişilebilirliğin mimari bir detaydan ziyade sosyal bir hak olarak planlanması.
İspanya	Puerta del Sol Meydanı'nın yeniden tasarımı ve duyuşsal planlama	Engelli bireyler için güvenlik ve aidiyet duygusunu artırmak	Tarihi meydana tekerlekli sandalyeler için geniş ve pürüzsüz yüzeyler, görme engelliler için meydanı çevreleyen ve ana arterlere bağlanan hissedilebilir yön bulma çizgileri ve sesli trafik sinyalizasyonları

İsveç (Stockholm, Boras)	Stockholm Slussen dönüşümü ve Borås erişilebilirlik modeli	• Evrensel tasarım standartlarını uygulamak	• Şehir genelinde fiziksel erişimi kesintisiz sağlayan altyapı yatırımları yapılması.
Kanada (Vancouver)	Rick Hansen Vakfı sertifikası	• Bina erişilebilirliğini derecelendirmek	• Sertifikasyon ve denetim yoluyla mimari erişilebilirlik standartlarının yükseltilmesi.

3.4.3. Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler/Çıkarımlar

Engelli bireylerin kentsel yaşamda bağımsızlıklarını ve güvenliklerini artırmak amacıyla şehir ve ulaşım planlamasında bütüncül düzenlemeler yapılması büyük önem taşımaktadır. Ancak bu konu, engellilik durumunun toplumsal cinsiyet rolleriyle kesiştiği noktalarda (kesişimsellik) göz ardı edilmemelidir. Kapsayıcı bir planlama yaklaşımı engelli kadınların kamusal alanlarda hem engellerinden hem de cinsiyetlerinden dolayı maruz kalabilecekleri çift katmanlı güvenlik risklerini (aydınlatma yetersizliği, ıssız duraklar vb.) minimize etmeyi hedeflemelidir.

Bu kapsamda, Küresel Konumlandırma Sistemi (GPS) destekli akıllı yönlendirme sistemleri, dokunsal haritalar ve sesli yönlendirme noktaları gibi teknolojik çözümler engellilerin kent içinde bağımsız hareketini sağlarken bu sistemlerin panik butonu veya güvenlik izleme ağlarıyla entegre edilmesi, özellikle engelli kadınların kentsel güvenlik algısını güçlendiren önemli unsurlardır. Ayrıca, otizm spektrumundaki bireyler için tasarlanan duyuşsal uyaranı azaltılmış sosyal alanlar ile binalarda evrensel tasarımla düzenlenen erişilebilir acil durum çıkışları, kriz anlarında güvenli tahliyeyi garanti altına almaktadır.

Ulaşım alanında ise, tekerlekli sandalye erişimli taksi duraklarının oluşturulması ve çoklu duyusal bilgilendirme sistemlerinin kullanılması fırsat eşitliğine katkı sağlamaktadır. Bu noktada, bebek arabası kullanan engelli annelerin veya bakım veren kadınların ihtiyaçları gözetilerek duraklarda ve ulaşım araçlarında daha geniş manevra alanlarının tasarlanması, toplumsal cinsiyete duyarlı bir erişilebilirlik standardı olarak tanımlanmalıdır. Erişilebilir bisiklet/scooter istasyonları ve kamu binalarındaki dijital danışma kioskları gibi uygulamalar, toplumsal katılımı desteklemektedir. Sonuç olarak, evrensel tasarım ilkeleri, engelliliği yaş, cinsiyet ve sosyal rollerle etkileşime giren dinamik bir süreç olarak ele alarak kapsayıcı kentsel ortamlar oluşturmayı amaçlamaktadır (Dünya Sağlık Örgütü [World Health Organisation-WHO], 2007).

Tablo 56. Engelli Bireyler İçin Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler

Öneri
GPS destekli engelli rotaları, dokunsal haritalar ve sesli yönlendirme noktaları
Otizm spektrumlu bireyler için duyusal uyaranı azaltılmış sosyal alanlar
Engelli bireyler için evrensel tasarımla düzenlenen bina tahliye/acil çıkış planları
Tekerlekli sandalye erişimli taksi durakları
Duraklarda sesli, yazılı ve görsel bilgilendirme
Erişilebilir bisiklet ve scooter alanları
Dijital/analog danışma noktaları ile erişim bilgisi ve yönlendirme

3.5. LGBTİ+ Bireylere Yönelik Uygulamalar

LGBTİ+ bireylere yönelik uygulamalar yasal ve yönetsel uygulamalar ve mekânsal uygulamalar şeklinde iki temel başlıkta ülke örnekleri ile aşağıda anlatılmıştır.

3.5.1. Yasal ve Yönetsel Uygulamalar

LGBTİ+ bireylerin toplumsal yaşama tam ve eşit katılımı, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli ayrımcılığın yasal güvencelerle ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Aşağıda incelenen ülkelerde cinsiyet kimliği ve ayrımcılıkla mücadeleyle yönelik düzenlemeler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (Avrupa Konseyi [Council of Europe], 1950), Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (Birleşmiş Milletler [United Nations], 1966b) ve AB Temel Haklar Şartı (Avrupa Birliği [European Union], 2000) çerçevesinde şekillenmiştir. Bu uluslararası belgeler, ayrımcılığın önlenmesi, kişisel özerklik ve hukuki eşitliğin sağlanması konusunda üye ülkelerin yasal yükümlülüklerini belirlemektedir.

Bu bölümde incelenen uluslararası kuruluşlar ve ülkeler; insan hakları evrensel beyannamesi ışığında, LGBTİ+ haklarını anayasal bir zemin ve kapsamlı eşitlik yasalarıyla koruma altına almaları nedeniyle seçilmiştir. Örneklem kapsamında Hollanda, 2001 yılında aynı cinsiyetten evliliği dünyada ilk kez yasal hale getirerek öncü bir model sunması, Belçika, cinsiyet kimliğinin tanınmasında tıbbi zorunlulukları kaldıran ilerici yasaları, Almanya, beyan esasına dayalı Kendi Kaderini Tayin Yasası (Selbstbestimmungsgesetz, SBGG) ile bireysel özerkliği en üst düzeye taşıması, Kanada, cinsel yönelimi anayasal haklar şemasına dahil eden yüksek mahkeme kararları, Birleşik Krallık, tarihsel süreçte Eşitlik Yasası, 2010 (Equality Act) ile tüm korumaları tek bir yasada toplaması ve Avusturya, istihdamda eşitliği Ulusal Düzeyde Eşit Muamele (Gleichbehandlungsgesetz, GIBG) yasasıyla güvence altına alması nedeniyle analize dahil edilmiştir.

Almanya:

Almanya’da üst ölçekli ulusal düzenlemelerden biri 2006 yılında yürürlüğe giren Genel Eşit Muamele Yasası (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz [AGG]) olup, cinsel yönelim dâhil olmak üzere ayrımcılığı yasaklamakta ve ayrımcılığa maruz kalan bireyler için hukuki başvuru yolları tanımlamaktadır (Almanya Federal Resmî Gazetesi [Bundesgesetzblatt], 2006). Yasanın uygulanmasını desteklemek amacıyla Federal Ayrımcılıkla Mücadele Ajansı (Antidiskriminierungsstelle des Bundes [ADS]) kurulmuştur. Ajans bireysel şikâyetlerin değerlendirilmesini ve ayrımcılıkla mücadele politikalarının geliştirilmesini sağlamaktadır (Federal Ayrımcılıkla Mücadele Ajansı [Antidiskriminierungsstelle des Bundes], 2023).

Almanya’da cinsiyet kimliğine ilişkin en güncel ve kapsamlı düzenleme ise 1 Kasım 2024 tarihinde yürürlüğe giren Kendi Kaderini Tayin Yasasıdır (Selbstbestimmungsgesetz -SBGG-(Almanya Federal Resmî Gazetesi [Bundesgesetzblatt], 2024). Bu yasa ile birlikte trans bireylerin cinsiyet ve isim değişikliği süreci, tıbbi veya psikiyatrik şartlara bağlı olmaksızın, bireyin beyanına dayalı olarak mümkün hâle getirilmiştir. Böylece kişisel özerklik ve beden bütünlüğü ilkeleri güçlendirilmiş ve insan hakları temelli bir yaklaşım benimsenmiştir.

Avusturya:

Ulusal düzeyde Eşit Muamele Yasası (Gleichbehandlungsgesetz [GIBG]), istihdam ve mesleki eğitim alanında cinsel yönelim temelli ayrımcılığı yasaklamaktadır (Federal Resmî Gazete [Bundesgesetzblatt], 2004). Medeni Kanun (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch [ABGB], 1811) ve Avusturya’da Evlilik Eşitliği Düzenlemesi ise aile hukuku ve

medeni statüye ilişkin düzenlemelerin temelini oluşturmaktadır (Federal Hukuk Bilgi Sistemi, 2025).

Avusturya’da Evlilik Eşitliği Düzenlemesi, 2019 yılında yürürlüğe girmiş olup Avusturya Anayasa Mahkemesi kararı (Avusturya Anayasa Mahkemesi [Verfassungsgerichtshof -VfGH], 2017) doğrultusunda aynı cinsiyetten çiftlerin evlenmesini yasal hâle getirmiştir. Ayrımcılıkla mücadele kapsamında, şikâyetleri incelemek üzere Eşit Muamele Komisyonu (Gleichbehandlungskommission) ve hukuki danışmanlık yapan Eşit Muamele Ombudsmanlığı (Gleichbehandlungsanwaltschaft [GAW]) bulunmaktadır (Eşit Muamele Ombudsmanlığı [Gleichbehandlungsanwaltschaft], 2023).

Belçika:

Ulusal düzeyde Belçika Anayasası, Ayrımcılıkla Mücadele Yasası ve Cinsiyet Kimliği Yasası, ayrımcılığın önlenmesi ve cinsiyet kimliğinin hukuki tanınması açısından temel düzenlemeleri oluşturmaktadır. Bu çerçevede Ulusal Ayrımcılıkla Mücadele Kurumu (Interfederaal Centrum voor Gelijke Kansen, UNIA) kurulmuş ve ayrımcılık şikâyetlerinin incelenmesi kurumsal bir yapıya kavuşturulmuştur. Belçika’da Cinsiyet Kimliği Yasası ile yasal cinsiyet değişikliği sürecinde ameliyat veya hormon tedavisi gibi tıbbi zorunluluklar kaldırılmış, bireyin yasal kimliğinin tanınmasında daha özerk bir yaklaşım benimsenmiştir (Belçika Resmi Gazetesi [Moniteur Belge], 2017). Ayrıca 13 Şubat 2003 tarihli yasa ile aynı cinsiyetten çiftlerin evliliği yasal hâle getirilmiş ve heteroseksüel çiftlerle eşit haklara sahip olmaları sağlanmıştır (Belçika Resmi Gazetesi [Moniteur Belge], 2003).

Uygulamalardan ve denetim ve izleme süreçlerinden Belçika Federal Hükümeti ve UNIA sorumludur.

Hollanda:

Ulusal düzeyde Hollanda Anayasası, Genel Eşit Muamele Yasası ve Medeni Kanun temel hukuki çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu kapsamda cinsel yönelim dâhil genel ayrımcılık yasaklanmış ve eşitlik ilkesi anayasal güvence altına alınmıştır (Hollanda Resmi Gazetesi [Staatsblad], 1994). 2001’de yürürlüğe giren Evlilik Eşitliği Yasası ile Hollanda, dünyada aynı cinsiyetten çiftlere tam medeni evlilik hakkı tanıyan ilk ülke olmuştur (Hollanda Resmi Gazetesi [Staatsblad], 2001). Bu düzenleme, evlilik kurumunun eşitlik temelinde yeniden tanımlanmasını sağlamıştır. Uygulamaların izlenmesi ve denetlenmesi amacıyla Hollanda İnsan Hakları Enstitüsü (College voor de Rechten van de Mens) kurulmuştur. Süreçte Hollanda Sosyal Güvenlik Kurumu (Sociale Verzekeringsbank) ve Adalet ve Güvenlik Bakanlığı görev almaktadır.

İngiltere:

Ulusal düzeyde Eşcinsel Suçlar ve Fuhuş Komitesi Raporu (Report of the Committee on Homosexual Offences and Prostitution – Wolfenden Report) (Birleşik Krallık Parlamentosu [United Kingdom Parliament Wolfenden Report], 1957), cinsel yönelime ilişkin hukuki reformların temelini oluşturmuş ve bu rapor doğrultusunda 1967 reformu ile rızaya dayalı eşcinsel ilişkiler özel alan kapsamında suç olmaktan çıkarılmıştır. Daha sonra 2010 yılında yürürlüğe giren Eşitlik Yasası ile cinsel yönelim ve cinsiyet değişikliği dâhil olmak üzere tüm korunan özellikler için tek ve kapsamlı bir ayrımcılık yasağı getirilmiştir (Birleşik

Krallık Yasama Portalı [United Kingdom Legislation Portal], 2010). Uygulamaların yürütülmesinden Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu (Equality and Human Rights Commission – EHRC) sorumlu olup denetim ve izleme işlevleri ise ilgili yargı mercileri ve İçişleri Bakanlığı tarafından yerine getirilmektedir.

Kanada:

Ulusal düzeyde Kanada Anayasası ve anayasal belge niteliğindeki Kanada Haklar ve Özgürlükler Şartı, cinsel yönelim ve kimliğin temel haklar kapsamında değerlendirilmesinin hukuki temelini oluşturmaktadır (Kanada Yasama Portalı [Canadian Legislation Portal], 1982). Bu sürecin önemli bir aşaması olan Ceza Kanunu Değişiklik Yasası (Bill C-150) ile cinsel yönelim temelinde ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik yasal dönüşüm başlatılmıştır (Kanada Parlamentosu, [Canadian Parliament], 1969). Uygulamalardan Kanada Parlamentosu ve Kanada İnsan Hakları Komisyonu (Canadian Human Rights Commission) sorumlu olup denetim ve izleme görevleri Eyalet Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonları (Provincial Human Rights Commissions) tarafından yürütülmektedir. Bu kurumlar, federal ve eyalet düzeyindeki hak ihlallerini raporlamakla yükümlüdür (Kanada İnsan Hakları Komisyonu [Canadian Human Rights Commission - CHRC], 2023).

3.5.2. LGBTİ+ Bireyler Yönelik Yasal ve Yönetmelik Uygulamaların Değerlendirilmesi

İncelenen ülkelerdeki yasal düzenlemelerin, uluslararası insan hakları sözleşmelerine bağlı olarak LGBTİ+ bireylerin haklarının geliştirilmesini sağladığı ve bu alanda sosyal adaletin güçlendirilmesine

katkı sunduğu görülmüştür. Dolayısıyla yasal düzenlemeler hem bireysel hakların korunması hem de toplumda eşitlik ve kapsayıcılığın artırılması açısından kritik öneme sahiptir (Van den Brink ve Kuyper, 2020).

Tablo 57. LGBTİ+ Bireyler İçin Ükelere Göre Eşitlik Unsurları

Ülke	Eşitlik unsuru	Açıklama
Almanya	Cinsiyet kimliği ve ayrımcılık yasağı	Cinsel yönelim dâhil ayrımcılık yasaklanmış, cinsiyet değişikliği beyan esasına bağlanmıştır.
Avusturya	İstihdamda eşitlik ve evlilik hakkı	İstihdamda ayrımcılık yasaklanmış ve evlilik eşitliği sağlanmıştır.
Belçika	Yasal kimlik tanınması ve evlilik eşitliği	Tıbbi zorunluluklar kaldırılmış ve aynı cinsiyetten evlilik yasal hâle getirilmiştir.
Birleşik Krallık	Ayrımcılık yasağı ve ceza hukukunda reform	Eşcinsel ilişkiler suç olmaktan çıkarılmış ve ayrımcılık korumaları tek yasada toplanmıştır.
Hollanda	Evlilik eşitliği ve anayasal ayrımcılık yasağı	Ayrımcılık yasaklanmış ve aynı cinsiyetten evlilik dünyada ilk kez yasal hâle getirilmiştir.
Kanada	Anayasal eşitlik ve medeni haklar	Cinsel yönelim ve kimlik anayasal hak olarak korunmuştur.

3.5.3. LGBTİ+ Bireylere Yönelik Mekânsal Uygulamalar

LGBTİ+ bireylerin kentsel mekânı kullanım süreçleri fiziksel erişilebilirliğin yanı sıra güvenlik, görünürlük ve mekânsal aidiyet gibi psikososyal katmanları da içermektedir. Bu bölümde incelenen uluslararası kentsel müdahaleler ve topluluk odaklı merkezler LGBTİ+ bireylerin kamusal alanda maruz kaldıkları ayrımcılık ve sosyal izolasyon risklerini azaltan, güvenli alan kavramını mekânsallaştıran öncü modeller olmaları nedeniyle seçilmiştir.

İnceleme kapsamında, Almanya (Köln), gençlik merkezlerinden (Anyway) hafıza mekânlarına (CSG) ve göçmen odaklı kesişimsel yaklaşımlara (SOFRA) kadar geniş bir yelpazede sunduğu kurumsal çeşitlilik, Fransa (Paris), merkezi bir konumda sunduğu çok işlevli

toplum merkezi, Kanada (Toronto), gey köyü (Church-Wellesley) örneğiyle bir mahallenin bütüncül olarak nasıl LGBTİ+ dostu bir odağa dönüşebileceğini göstermesi, Birleşik Krallık (Manchester), trans görünürlüğünü kentsel etkinlikler (Sparkle Weekend) üzerinden desteklemesi ve Hollanda (Amsterdam), kamusal alan güvenliğini Pembe-Mavi Polis Ağı (Roze in Blauw) gibi yenilikçi polis birimleri ile kurumsallaştırması nedeniyle analize dahil edilmiştir. Bu örnekler, kentsel planlamanın fiziksel yapı üretimi olmasının yanı sıra toplumsal hafızayı koruma, görünürlüğü sağlama ve algılanan güvenliği artırma rollerini nasıl üstlenebileceğine dair küresel birer rehber niteliğindedir.

Almanya:

“Anyway” Kuir Gençlik Merkezi (Anyway Queer Youth Centre), Almanya’nın Köln kentinde faaliyet gösteren ve 14-27 yaş arası LGBTİ+ gençlere yönelik olarak tasarlanmış öncü bir sosyal destek ve buluşma mekânıdır (Şekil 24). Merkez, genç LGBTİ+ bireylerin güvenli, ayrımcılıktan arındırılmış ve kapsayıcı bir ortamda sosyalleşmelerini, destek almalarını ve kimliklerini görünür kılmalarını amaçlamaktadır. Mekânsal açıdan bu gençlik merkezi, gençlerin serbestçe bir araya gelebileceği ortak alanlar, danışmanlık ve destek görüşmeleri için ayrılmış özel mekânlar ile atölye ve etkinlik alanlarını bir arada sunan çok işlevli bir yapı olarak kurgulanmıştır. Merkezin kent içindeki erişilebilir konumu, LGBTİ+ gençlerin kamusal yaşama katılımını güçlendirmekte ve sosyal izolasyon riskini azaltmaktadır. Bu model, mekânsal planlama bağlamında LGBTİ+ bireyler için fiziksel güvenliğin yanı sıra psikososyal güvenliğin de gözetildiği kapsayıcı alanların nasıl

oluşturulabileceğine dair önemli bir uluslararası örnektir (Anyway Köln, 2025).

Şekil 24. Anyway Köln-Mülheim
Kaynak: Anyway Köln, 2025

Yine Almaya'nın Köln kentinde faaliyet gösteren Kuir Göçmenler Derneği (SOFRA – Queer Migrants e.V.), LGBTİ+ göçmenler ile mültecilerin sosyal, kültürel ve hukuki destek ihtiyaçlarına odaklanan bir sivil toplum kuruluşudur (Şekil 25). Kurum, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli ayrımcılığın, göçmenlik ve etnik kökenle kesiştiği kırılganlık alanlarına yönelik kapsayıcı çözümler geliştirmeyi amaçlamaktadır. SOFRA'nın mekânsal yapısı, güvenli buluşma alanları, danışmanlık ve destek görüşmeleri için ayrılmış özel mekânlar ile topluluk temelli etkinliklerin gerçekleştirildiği ortak alanlardan oluşmaktadır. Kent merkezine yakın ve erişilebilir bir konumda yer alması, LGBTİ+ göçmenlerin kamusal alana katılımını kolaylaştırmakta ve sosyal izolasyonu azaltmaktadır. Bu yönüyle SOFRA, mekânsal planlama açısından kesişimsel (intersectional) bir yaklaşımla tasarlanmış

olup kimlik temelli dışlanmanın yanı sıra sosyo-ekonomik ve kültürel dışlanmayı da gözeten güvenli alan üretimine dair önemli bir uluslararası örnektir (SOFRA Cologne, 2025).

Köln Eşcinsel Tarihi Merkezi (Centrum Schwule Geschichte, CSG), Almanya'nın Köln kentinde faaliyet gösteren ve LGBTİ+ tarihini, kültürel mirasını ve toplumsal hafızasını belgelemeyi ve görünür kılmayı amaçlayan bir araştırma, arşiv ve sergi merkezidir. Kurum, özellikle eşcinsel ve kuir tarihinin kamusal alanda tanınmasına katkı sunarak mekânın hafıza üretimindeki rolünü güçlendirmektedir. Mekânsal açıdan CSG, arşiv, sergi ve etkinlik alanlarını bir araya getiren çok işlevli bir yapı olarak kurgulanmıştır (Şekil 26). Kent merkezinde konumlanması, LGBTİ+ tarihinin yalnızca akademik çevrelerle sınırlı kalmadan kamusal erişime açılmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle merkez, kentsel mekânın kültürel temsiliyet ve görünürlük aracı olarak kullanılmasına yönelik önemli bir örnektir. CSG, mekânsal planlama perspektifinden değerlendirildiğinde, LGBTİ+ toplulukların tarihsel varlığını tanıyan ve koruyan hafıza mekânlarının kapsayıcı kent politikalarının ayrılmaz bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır (CSG Köln, 2025).

Şekil 25. SOFRA- Queer Migrants e.V., Köln
Kaynak: SOFRA Cologne, 2025

Şekil 26. CSG'den Bir Görünüm
Kaynak: Centrum Schwule Geschichte, 2026.

Fransa:

Fransa'da LGBTQI+ Toplum Merkezi (Centre LGBTQI+ de Paris et d'Île-de-France), LGBTQI+ bireylere yönelik sosyal destek, danışmanlık, kültürel etkinlik ve topluluk buluşmalarını bir arada sunan çok işlevli bir merkezdir (Şekil 27). Merkez, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli ayrımcılıkla mücadeleyi güçlendirmeyi ve LGBTQI+ bireylerin kamusal yaşamda görünürlüğünü artırmayı amaçlamaktadır. Mekânsal açıdan

merkez, herkes için erişilebilir bir kamusal alan anlayışıyla tasarlanmış olup danışmanlık hizmetlerine ayrılmış özel mekânlar ile kolektif kullanım alanlarını bir arada barındıran açık ve kapsayıcı bir yapı sunmaktadır. Paris kent dokusu içinde merkezi bir konumda yer alması, LGBTİ+ bireylerin güvenli sosyal alanlara erişimini kolaylaştırmakta ve toplumsal katılımı desteklemektedir. Bu yönüyle LGBTQI+ Toplum Merkezi, mekânsal planlama bağlamında sosyal destek odaklı kamusal merkezlerin, ayrımcılıkla mücadelede ve kapsayıcı kent politikalarının geliştirilmesinde oynadığı rolü ortaya koyan önemli bir uluslararası örnek niteliğindedir (Centre LGBT Paris, 2025).

Şekil 27. LGBTQI+ Toplum Merkezi
Kaynak: Centre LGBT Paris, 2025

Hollanda:

Hollanda’da Pembe–Mavi Polis Ağı (Roze in Blauw), özellikle Amsterdam kentinde faaliyet gösteren ve LGBTİ+ bireylere yönelik nefret suçları ile ayrımcılık vakalarına odaklanan özel bir polis birimidir (Şekil 28). Bu birim, LGBTİ+ bireylerin güvenlik güçleriyle daha güven temelli ve erişilebilir bir ilişki kurmasını sağlamak amacıyla

oluşturulmuştur. Mekânsal planlama açısından Pembe–Mavi Polis Ağı uygulaması, LGBTİ+ bireylerin yoğun olarak yaşadığı, sosyalleştiği ve kamusal alanları kullandığı bölgelerde güvenlik altyapısının kapsayıcı biçimde güçlendirilmesine katkı sunmaktadır. Özel eğitim almış polislerin görünür varlığı, kamusal mekânlarda güven hissini artırmakta ve ayrımcılığa karşı kurumsal bir destek mekanizması oluşturmaktadır. Bu yönüyle Pembe-Mavi Polis Ağı, fiziksel mekân üretiminden çok kamusal alanların kullanımını ve algılanan güvenliğini dönüştüren bir uygulama olarak, kapsayıcı ve insan hakları temelli kent politikalarının tamamlayıcı bir unsuru niteliği taşımaktadır (Hollanda Polis Teşkilatı [Politie Nederland], 2025).

Şekil 28. Pembe Mavi Polis Ağı (Roze in Blauw)

Kaynak: Politie Nederland, t.y.

İngiltere:

İngiltere, kentsel mekânın kalıcı yapıların yanı sıra süreli etkinlikler ve görünürlük festivalleri aracılığıyla da kapsayıcı hale getirilebileceğine dair en köklü örneklerden biri olan Sparkle Weekend etkinliğine ev sahipliği yapmaktadır. İlk kez 2005 yılında Manchester’ın Gey Köyü olarak bilinen bölgesinde düzenlenen bu etkinlik, trans görünürlüğünü

ve cinsiyet çeşitliliğini kentsel ölçekte kutlamaya odaklanan dünyanın en geniş kapsamlı trans odaklı organizasyonlarından biri haline gelmiştir.

Mekânsal açıdan Sparkle Weekend, Manchester kent dokusu içerisinde belirli kamusal alanların, meydanların ve parkların trans topluluğuna yönelik sosyal kabul, temsil ve destek mekanizmalarına ayrılmasıyla karakterize edilmektedir. Bu süreçte kentsel mekân, geçici tasarım öğeleri, bilgilendirme stantları ve güvenli toplanma alanları ile trans bireylerin kendilerini en üst düzeyde güvende hissettikleri bir kentsel sığınağa dönüşmektedir. Sparkle Weekend, mekânsal planlama ve kent yönetimi perspektifinden bakıldığında, trans kapsayıcılığının sadece yasal metinlerde kalmaması, kentin sosyal ve kültürel takvimine entegre edilerek kamusal görünürlüğün kalıcı bir parçası haline getirilmesi gerektiğini kanıtlamaktadır (Sparkle – The National Transgender Charity, 2026).

Kanada:

Kanada’da Church ve Wellesley Gey Köyü (Church and Wellesley Gay Village), Kanada’nın Toronto kentinde yer alan ve LGBTİ+ topluluğun tarihsel olarak yoğunlaştığı, sosyal ve kültürel açıdan tanınmış bir kentsel bölgedir (Şekil 27 ve Şekil 28). Bölgenin merkezinde konumlanan The 519 adlı toplum merkezi de LGBTİ+ bireylere yönelik sosyal destek, danışmanlık, kültürel etkinlik ve savunuculuk faaliyetlerini yürüten önemli bir kamusal merkez işlevi görmektedir (The 519, 2025).

Şekil 29. Church-Wellesley
Kaynak: Destination Toronto, 2025

Şekil 30. Church-Wellesley 2
Kaynak: Destination Toronto, 2025

Mekânsal planlama açısından Church ve Wellesley Gey Köyü, LGBTİ+ görünürlüğüne destekleyen kamusal alan düzenlemeleri, sokak ölçeğinde sembolik tasarım öğeleri ve topluluk odaklı sosyal altyapı ile

dikkat çekmektedir. The 519 toplum merkezi, mahalle içinde bir odak noktası olarak hem topluluk buluşmalarına hem de kamusal etkileşime açık bir yapı sunmaktadır. Bu örnek, mekânsal planlamada LGBTİ+ dostu mahalle tasarımı konut ve ticaret alanlarının sosyal, kültürel ve kamusal alanlarla bütüncül biçimde ele alınması gerektiğini göstermektedir (The 519, 2025).

Kanada’da LGBTQ+ Dayanışma Hafta Sonu (Sparkle Weekend), trans görünürlüğünü ve cinsiyet çeşitliliğini kutlamaya odaklanan özgün bir etkinlik olarak öne çıkmaktadır. İlk olarak 2005 yılında düzenlenen bu etkinlik, Stonewall gibi önde gelen hak savunucu kuruluşların trans kapsayıcılığı yönünde kurumsal dönüşüm gerçekleştirmesinden önce hayata geçirilmiştir. O tarihten bu güne önemli ölçüde büyüyen Sparkle Weekend, yalnızca kutlama niteliği taşımakla kalmayıp aynı zamanda trans topluluğuna yönelik sosyal kabul, temsil ve destek mekanizmalarının gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Sparkle – The National Transgender Charity, 2026).

3.5.4. LGBTİ+ Bireyler İçin Mekânsal Uygulama Örneklerinin Değerlendirilmesi

Uluslararası ölçekte incelenen LGBTİ+ odaklı mekânsal uygulamalar, kentsel planlamanın sadece fiziksel çevre tasarımı değil, aynı zamanda toplumsal adalet ve kent hakkı aracı olduğunu kanıtlamaktadır. Almanya, Fransa, Kanada, Hollanda ve Birleşik Krallık örnekleri üzerinden yapılan analizler sonucunda, LGBTİ+ bireyler için kentsel güvenliğin aydınlatma gibi fiziksel önlemlerin yanı sıra, bireyin kimliğini gizlemek zorunda kalmadığı güvenli alanların üretilmesiyle mümkün olduğu görülmektedir. Köln’deki Anyway veya Paris’teki

"LGBTQI+ Toplum Merkezi" gibi yapılar, sosyal izolasyonu engelleyen ve psikososyal güvenliği mekânsallaştıran kritik düğüm noktaları olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte Köln'deki SOFRA örneği, LGBTİ+ bireylerin deneyimlerinin homojen olmadığını, göçmenlik ve etnik köken gibi faktörlerin mekânsal ihtiyaçları farklılaştırdığını ortaya koyarak kesişimsel (intersectional) planlamanın önemini vurgulamaktadır. Toronto'daki Church-Wellesley Gey Köyü mahalle ölçeğinde bir görünürlük sunarken, Köln'deki Eşcinsel Tarihi Merkezi (CSG) kentsel hafızanın korunması rolünü üstlenerek toplumsal kabulü mekânsal tasarım öğeleriyle güçlendirmektedir. Amsterdam'daki Pembe Mavi Polis Ağı (Roze in Blauw) uygulaması ise, fiziksel mekân üretiminin ötesine geçerek kamusal alanın kullanım kalitesini ve algılanan güvenliği artıran yönetimsel bir başarı olarak dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, LGBTİ+ dostu bir kent, sadece belirli mahallelerin bu topluluğa ayrılmasıyla değil, tüm kamusal alanların ayrımcılıktan arındırıldığı ve kentsel kimliğin bir parçası olarak kabul edildiği bir tasarım anlayışıyla inşa edilebilir.

Tablo 58. LGBTİ+ Bireylere Yönelik Mekânsal Düzenlemelerin Yurtdışı Örnekleri

Ülke	Uygulama nın Adı	Uygulamanın Amacı	Mekânsal Düzenlemeler
Almanya (Köln)	Anyway Kuir Gençlik Merkezi	• LGBTİQ+ gençlere güvenli sosyal alan ve destek sağlaması.	• Gençlerin kimliklerini özgürce inşa edebileceği, danışmanlık ve sosyal ağ kurma odaklı çok işlevli merkezi mekân kullanımı.
	SOFRA	• LGBTİQ+ göçmenler için kesişimsel güvenli alan üretmek.	• Göç ve kimlik bağlamında güvenli mekânların planlanması • Sosyal desteğin mekânsal olarak erişilebilir hale getirilmesi.
	Köln Eşcinsel Tarihi Merkezi (CSG)	• LGBTİQ+ tarihini ve kültürünü korumak.	• Cinsellik tarihine dair arşiv ve sergi alanları oluşturulması • Toplumsal hafızanın kentsel mekânda fiziksel olarak korunması.
Fransa (Paris)	LGBTQİ+ Toplum Merkezi	• Rehberlik, sağlık desteği ve sosyal mekân sunmak.	• Hukuki ve psikolojik desteği fiziksel görünürlükle birleştiren çok işlevli toplum merkezi kurulması.
Hollanda (Amsterdam)	Pembe- Mavi Polis Ağı	• Kamusal alan güvenliğini ve kurumsal erişimi artırmak.	• LGBTİ+ bireylerin yoğunlaştığı mahallelerde algılanan güvenliği artıran, mekânsal güvenliğe odaklı kurumsal uygulama.
İngiltere (Manchester)	Sparkle Weekend	• Trans görünürlüğünü kentsel etkinliklerle desteklemek.	• Belirli kentsel alanların geçici olarak trans topluluğuna tahsis edilmesi • Kentsel mekânın bir temsiliyet alanı olarak kullanılması.
Kanada (Toronto)	Church ve Wellesley Gey Köyü (The 519)	• Mahalle ölçeğinde görünürlük ve sosyal altyapı desteği sağlamak.	• Gey Köyü konseptiyle kapsayıcı mahalle planlaması, • Sembolik tasarım öğeleri kullanılması.

3.5.5. Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler/Çıkarımlar

Günümüzde kentsel kapsayıcılık, çoğu zaman Gökkuşáğı Bayrakları ve Onur Yürüyüşleri gibi sembolik ve geçici uygulamalarla sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle, LGBTİ+ bireylerin karşılaştığı yapısal eşitsizlikler ve mekânsal dışlanma ortadan kalkmamaktadır. Planlama

disiplininin, gökkuşağı yıkama (rainbow washing) olarak adlandırılan bu yüzeysel temsilin ötesine geçerek, barınma, sağlık ve güvenlik gibi temel alanlarda yeniden belirleyici ve kalıcı politikalar üretmesi gerekmektedir (Bain ve Podmore, 2023).

Gerçek bir kapsayıcılık için planlama literatürünün, LGBTİ+ topluluğunun homojen bir grup olduğu varsayımını bırakarak kesişimsellik (intersectionality) ilkesini benimsemesi gerekmektedir. Özellikle engelli LGBTİ+ bireylerin mekânsal erişilebilirlik ihtiyaçları ile yaşlı LGBTİ+ bireylerin bakım ve yalnızlaşma sorunları, planlama süreçlerinde çoğu zaman görünmez kalmaktadır. Bu kapsamda Kanada Gey Köyü modeli, sadece sağlıklı ve genç bireyleri değil, tekerlekli sandalye kullanan bir trans bireyin veya sosyal izolasyon riski taşıyan bir yaşlı kişinin ihtiyaçlarını da (erişilebilir konut, kapsayıcı kamusal alan vb.) gözetmesi ile iyi bir örnektir.

Belediyelerin ve plancıların, sivil toplumla kurumsal iş birlikleri geliştirerek aşağıdan yukarıya planlama pratiklerini desteklemesi önemlidir. Kamusal alanlar sadece birer denetim mekânı değil, aynı zamanda farklı engel grupları ve yaş grupları için de güvenli, kuir neşenin (queer joy) yaşanabildiği özgürleşme alanları olarak tasarlanmalıdır.

Tablo 59. LGBTİ+ Bireyler İçin Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler

Öneri
Farklı aile yapılarını ve cinsiyet kimliklerini tanıyan arazi kullanım politikaları
Sembolik eylem ve mekanlarla barınma güvenliği ve sosyal hizmetlerde somut politikalar
Kesişimselliği önceleyen planlama kararları
Ulaşımında erişilebilirlik ve sosyal izolasyon riski taşıyan bireyler için erişilebilir stratejiler
Herkes için erişilebilir ve güvenli konut modelleri
Aşağıdan yukarıya planlama pratikleri

3.6. Göçmenler / Mülteciler

Göçmen ve mültecilere yönelik uygulamalar yasal ve yönetsel uygulamalar ve mekânsal uygulamalar şeklinde iki temel başlıkta ülke örnekleri ile aşağıda anlatılmıştır.

3.6.1. Yasal ve Yönetsel Uygulamalar

Göçmen ve mültecilerin kentsel hayata katılımı, barınma, istihdam ve sosyal hizmetlere erişimin mekânsal olarak nasıl kurgulandığıyla doğrudan ilişkilidir. Bu bölümde incelenen ülkeler, sığınmacı haklarını sadece bir yardım faaliyeti olarak değil, kentsel ayrışmayı önleyen ve toplumsal uyumu yerleştiren hak temelli planlama modelleri sunmaları nedeniyle seçilmiştir.

İnceleme kapsamında, Almanya ve Avusturya, sosyal konut alanlarında gettolaşmayı önleyen kota sistemleri ve çok kültürlü konut projeleri (Globaler Hof, Frankfurt Kontratı), İsveç, mültecilerin ekonomik bağımsızlığını hızlandıran Erken Müdahale modelleri, Kanada, Birleşik Krallık ve İspanya (Bask Bölgesi), mülteci yerleştirmede devletin yanına

yerel toplulukları ve sivil toplumu ekleyen Toplum Destekli Yerleştirme Programları (Community Sponsorship), Fransa ve Hollanda, dil ve vatandaşlık eğitimini kentsel hizmetlere erişimin anahtarı kılan entegrasyon sözleşmeleri ve Finlandiya ise belediye ve STK iş birliğine dayalı katılımcı yönetim modelleri nedeniyle analize dahil edilmiştir. Bu ülkelerdeki yasal altyapı (Entegrasyon Yasaları, İskân Kanunları vb.), mültecilerin kentsel mekânda yabancı değil, aktif birer kentli olarak konumlanmasını amaçlamaktadır.

Mülteci ve göçmenler kapsamında incelenen ülke örnekleri Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Konseyi'nin insan haklarına erişim, ayrımcılığın önlenmesi, iltica hakkı, geri göndermeme ilkesi (non-refoulement) ve entegrasyon süreçlerine dahil olma konularında iyi uygulama örneklerinden seçilmiştir.

Almanya:

Almanya, göçmenlerin kentsel yoğunlaşmasını yönetmek amacıyla hukuki ve dijital araçları eş zamanlı kullanmaktadır. Frankfurt Kontratı, sosyal konut stokunun dağıtımında katı bir heterojenlik kuralı uygulayarak, göçmen nüfus, düşük gelirli yerel nüfus ve sosyal yardım alanlar arasında dengeli bir mekânsal kompozisyon yaratmaktadır. Hamburg'da ise mekânsal adaleti sağlamak için Katılımcı Yer Seçimi (Finding Places) adlı dijital bir katılımcı planlama platformu kurulmuştur. Bu proje, mülteci yerleşim alanlarının belirlenmesinde yerel halkı ve plancıları interaktif masalar etrafında buluşturarak, yerleşim kararlarının şeffaf ve toplumsal kabulü yüksek bir zeminde alınmasını sağlamıştır. Bu model, mülteci yerleşiminin yarattığı sosyal gerilimleri katılımcı yönetim yoluyla minimize etmektedir (Avrupa

Suç Önleme Ağı [European Crime Prevention Network], 2025; Metropolis, 2025).

Avusturya:

Avusturya’da mülteci entegrasyonu, Ulusal Entegrasyon Yasası çerçevesinde sadece bir barınma sorunu değil, mekânsal bir birlikte yaşam kurgusu olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşımın dünyadaki en nitelikli örneklerinden biri olan Viyana’daki Globaler Hof projesi, 17 farklı etnik kökenden gelen göçmen aileyi yerel nüfusla aynı mimari kompleks içerisinde buluşturmaktadır. Planlama disiplini açısından bu proje, ortak mutfaklar, çocuk oyun alanları ve kültürel etkileşim avluları gibi sosyal eşikler tasarlayarak, göçmenlerin kentsel mekânda kendi içine kapalı gettolar oluşturmamasını engellemekte ve mekânsal bütünleşmeyi fiziksel tasarım aracılığıyla zorunlu kılmaktadır (Avusturya’daki Entegrasyon Projeleri Veri Tabanı [Integrationsprojekte Österreich], 2025; Avusturya Entegrasyon Fonu [Österreichischer Integrationsfonds], 2025).

Birleşik Krallık ve Kanada:

Birleşik Krallık ve Kanada modelleri, entegrasyonun merkezi devletten çok mahalle ve topluluk ölçeğinde başarılacağı varsayımına dayanmaktadır. Toplum Destekli Yerleştirme Programı (Community Sponsorship), mülteci ailelerin yerleştirilmesi, konut temini ve sosyal rehberlik süreçlerini yerel gönüllü gruplara ve sivil topluma devretmektedir. Mekânsal planlama perspektifinden bu yaklaşım, yerel halkın desteğiyle mevcut mahalle dokusuna organik olarak eklenmeyi sağlamaktadır. Bu model, sosyal sermayeyi ve mahalle aidiyetini mülteci haklarının en güçlü koruyucusu haline getirmektedir (Kanada

Göçmenlik, Mülteciler ve Vatandaşlık Dairesi [Immigration, Refugees and Citizenship Canada - IRCC] (2025); Küresel Mülteci Mutabakatı [Global Compact on Refugees], 2025a).

Finlandiya, Hollanda ve İspanya:

Bu ülkeler, entegrasyonun yerel ve katılımcı doğasına odaklanmaktadır. Hollanda'daki Arnhem Statü Sahipleri Uyum Programı (Arnhemse Aanpak Statushouders) ve Finlandiya'nın Katılımcı Yönetişim modelleri, sığınmacıların kentsel hizmetlere erişimini sadece bürokratik bir süreç olmaktan çıkarıp, yerel halkla kurulan sosyal ağlar ve kültürel etkinliklerle desteklemektedir. İspanya'nın Bask Bölgesi örneğinde ise bölgesel yönetim, mülteci yerleşimini istihdam odaklı bir kentsel dönüşüm aracı olarak kullanarak hem yerel ekonomiyi canlandırmakta hem de mültecilere onurlu bir barınma ve iş imkânı sunmaktadır (Gemeente Arnhem, 2025; Finlandiya Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı [Finnish Ministry of Economic Affairs and Employment], 2021; Resettlement Plus, 2023; Küresel Mülteci Mutabakatı [Global Compact on Refugees], 2025b).

Fransa:

Fransa, entegrasyonu Cumhuriyetçi Eşitlik ilkesi üzerinden, bireyin devletle yaptığı bir sözleşme olarak kurgulamaktadır. Cumhuriyet Entegrasyon Sözleşmesi (Contrat d'Intégration Républicaine - CIR) çerçevesinde, dil eğitimi ve vatandaşlık değerleri eğitimi, mültecilerin konut, sağlık ve istihdam hizmetlerine erişiminin yasal ön koşulu haline getirilmiştir. Mekânsal boyutta bu durum, mültecinin kentsel hizmetlerden yararlanırken aynı zamanda yerel topluma uyum sağlama taahhüdü vermesini içermektedir. Fransa'nın bu modeli, bireyin

kökeninden bağımsız olarak eşit bir vatandaş kimliğiyle kentsel hayata katılımını yasal bir prosedür olarak tanımlamaktadır (Fransız Cumhuriyeti Kamu Hizmeti [French Republic Service Public], 2025).

İsveç:

İsveç, mültecilerin kentsel alanlara yığılmasını önlemek için 2016 yılında İskân Yasası'nı (Bosättningslagen) yürürlüğe koymuştur. Bu yasa, mültecilerin barınma yükümlülüğünü ülkedeki tüm belediyelere nüfus ve ekonomik kapasite oranında paylaştırarak, mülteci nüfusunun mekânsal olarak homojen bir dağılım sergilemesini hedeflemektedir. Bu yasal altyapı, Erken Müdahale Programı ile desteklenmekte, oturma izni alan bireylerin dil eğitimi ve istihdam süreçleri kentsel yerleşimin ilk haftasından itibaren başlatılmaktadır. Planlama açısından bu model, mülteciyi ekonomik ve sosyal döngüye hızla ekleyerek kentsel ayrışma (segregation) riskini çözmeyi amaçlamaktadır Göç Çalışmaları Delegasyonu [The Migration Studies Delegation], 2023).

3.6.2. Mülteci/Göçmen Bireylere Yönelik Yasal ve Yönetmelik Uygulamaların Değerlendirilmesi

Uluslararası örnekler, uygulamaların Uluslararası Sözleşmeler kapsamında eşit hak ve vatandaşlık ilkelerini benimsediğini göstermektedir. İncelenen ülkeler, mülteci ve göçmenlere yönelik eşitlik politikalarının farklı uygulama biçimlerine sahip olmakla birlikte, ortak bir hedef doğrultusunda şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu örneklerde eşitlik kavramı hukuki düzenlemelerin yanı sıra, konut, istihdam, eğitim, sosyal uyum ve toplumsal katılım gibi çok boyutlu alanları kapsayan bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Ayrıntıları ile incelendiğinde Avusturya ve Almanya örneklerinde mekânsal eşitlik ve ayrışmanın önlenmesinin ön plana çıktığı ve sosyal konut politikaları ve katılımcı planlama yaklaşımlarıyla mekânsal adaletin sağlanmasının hedeflendiği görülmektedir. İsveç'te ekonomik entegrasyon ve iş gücü piyasasına erişim temel eşitlik unsuru olarak ele alınmış ve erken müdahale politikalarıyla mültecilerin bağımsız bireyler olarak topluma katılımı desteklenmiştir.

Birleşik Krallık, Finlandiya, İspanya ve Kanada örnekleri ise toplum destekli yerleştirme modellerinin önemini ortaya koymaktadır. Bu ülkelerde entegrasyon süreci devletin sorumluluğu olmanın yanı sıra yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllü topluluklar da süreçte aktif rol almaktadır. Bu yaklaşım, mültecilerin sosyal hayata daha hızlı uyum sağlamasına katkı sunarken, toplumsal kabulü de güçlendirmektedir.

Fransa ve Hollanda örneklerinde eşitlik anlayışı dil, vatandaşlık bilinci ve kamu hizmetlerine erişim üzerinden şekillenmektedir. Bu ülkelerde entegrasyon, bireyin toplumsal yaşama aktif katılımını mümkün kılan yapısal mekanizmalar aracılığıyla desteklenmektedir. Ülkelere göre mülteci ve göçmenler için eşitlik unsurları Tablo 60'da verilmiştir.

Tablo 60. Mülteci/Göçmenler İçin Ülkelere Göre Eşitlik Unsurları

Ülke	Eşitlik unsuru	Açıklama
Almanya	Sosyal Heterojenlik	Kota sistemi ile gettolaşma önlenmektedir.
Avusturya	Mekânsal Bütünleşme	Çok kültürlü ortak yaşam alanı tasarlanmaktadır.
Birleşik Krallık/ Kanada	Sosyal Sermaye	Sivil toplum temelli katılımcı yerleştirme planlanmaktadır.
Finlandiya	Katılımcı Yönetişim	Belediye ve yerel aktörlerin ortak yönetimi sağlanmaktadır.
Fransa	Hukuki Uyum	Vatandaşlık sözleşmesi ve dil odaklı entegrasyon gerçekleştirilmektedir.
Hollanda	Sosyal Ağlar	Mahalle ölçeğinde yerel destek ağları oluşturulmaktadır.
İspanya	Bölgesel İstihdam	Bask Modeli: İş gücü odaklı yerel bütünleşme pilot projesi.
İsveç	Dengeli Dağılım	Belediye bazlı mecburi yerleşim düzenlemesi ile dengeli dağılım sağlanmaktadır.

3.6.3. Göçmen ve Mültecilere Yönelik Mekânsal Uygulamalar

Göçmen ve mültecilerin kent içindeki mekânsal varlığı, sadece barınma pratikleri üzerinden değil, aynı zamanda gündelik tüketim mekânları ve etnik ticaret alanları aracılığıyla inşa edilen bir mekânsal kimlik meselesidir. Bu başlık altında incelenen Londra (Brick Lane), Berlin (Kreuzberg), Belçika (Antwerp) ve Paris (La Chapelle) gibi bölgeler, göçmen grupların kentsel mekânda nasıl kalıcılık kazandığını, ticari faaliyetlerin mahalle ölçeğindeki sosyal dokuyu nasıl dönüştürdüğünü ve bu bölgelerin zamanla kentsel birer cazibe merkezine dönüşerek nasıl soylulaştığını (gentrification) en iyi temsil eden küresel örnekler olmaları nedeniyle seçilmiştir. Bu alanlar, şehirlerin misafirlik politikalarına, mekânsal ayrışma örüntülerine ve göçün kentsel dokuyu fiziksel ve ekonomik olarak nasıl yeniden şekillendirdiğine dair önemli veriler sunmaktadır.

Paris'te Küçük Hindistan (Little India) olarak anılan La Chapelle bölgesinin seçilme nedeni, tarihsel han (funduk) geleneğinin modern

restoran ve kafelere dönüşüm sürecini ve bu dükkânların kentsel hafızadaki kalıcılığını antropolojik bir derinlikle sunmasıdır. İlk aşamada temel ihtiyaçları karşılayan bu işletmeler, ikinci aşamada etnik yiyecek dükkânlarının açılmasıyla mekânsal varlığı yoğunlaştırmakta ve üçüncü aşamada ise mücevher ve tekstil gibi ürünlerin pazara dahil olmasıyla grubun kentsel mekânda kalıcı ve baskın bir aşamaya geçişini simgelemektedir (Vuddamalay, 2018).

Öte yandan, Avrupa literatüründe bir zamanlar yoksulluk ve suçla ilişkilendirilen göçmen mahalleleri, günümüzde kültürel tüketim odağı haline gelerek popülerleşmektedir. Londra’da Brick Lane ve Berlin’de Kreuzberg mahallelerinin analize dahil edilme sebebi, bu bölgelerin yoksul göçmen gettolarından, nitelikli kahvecilerin ve sanat galerilerinin yer aldığı soylulaştırılmış cazibe merkezlerine dönüşümündeki radikal süreçtir. Özellikle Brick Lane örneği, tekstil işçisi olan Bangladeşli göçmenlerin yaşadığı bir bölgenin, yerel yönetim ve girişimci iş birliğiyle nasıl Londra’nın köri merkezi haline getirildiğini ve bu dönüşümün bölgenin ekonomik değerini artırırken eski sakinleri üzerindeki mekânsal dışlanma riskini nasıl tetiklediğini ortaya koymaktadır (Aytar ve Rath, 2012; Shaw ve Bagwell, 2012).

Avrupa’nın en çok göç alan ülkelerinden Belçika’nın üçüncü büyük kenti olan Antwerp, literatürde özellikle varış altyapıları (arrival infrastructures) kavramıyla öne çıkmaktadır. Şehrin Borgerhout ve Seefhoek gibi mahalleleri, yeni gelen göçmen ve mültecilerin kentsel hayata eklemlenmesini sağlayan kritik mekânsal düğüm noktalarıdır. Bu bölgelerdeki etnik girişimler, dini merkezler ve sosyal ağlar, mültecilerin barınma ve iş bulma süreçlerinde resmi kurumların yerini alan

gayriresmi mekânsal destek sistemleri olarak işlev görmektedir (Meeus, Arnaut ve van Heur, 2019). Sonuç olarak, Amsterdam, Antwerp, Berlin ve Paris gibi kentlerde gözlenen bu süreçler, etnik mahallelerin kültürel tüketim pratikleri üzerinden yeniden değer kazanmasının kapsayıcı kent politikaları için hem bir fırsat hem de yeni zorluklar yarattığını kanıtlamaktadır. Bu örneklerin incelenmesi, planlama disiplininin göçmen mahallelerini iyileştirilmesi gereken alanlar olmanın yanı sıra, kentsel dinamizmin ve çok kültürlü kimliğinin ana taşıyıcıları olarak görmesi gerektiğini göstermektedir.

Almanya:

Berlin'deki tarihi Tempelhof Havalimanı, kentsel âtıl alanların acil insani krizlerde nasıl esnek birer geçici entegrasyon merkezi olarak kullanılabileceğine dair küresel bir örnektir. Büyük hangarların iç mekânı, modüler yaşam üniteleri (cubicles), ortak mutfaklar, sosyal destek ofisleri ve çocuk oyun alanları ile yeniden kurgulanmıştır. Bu uygulamanın analiz edilme nedeni, kamusal bir hafıza mekânının fiziksel yapısını bozmadan, acil barınma ihtiyacını sosyal donatılarla birleştiren bir kolektif yaşam laboratuvarı sunmasıdır. Ancak tarihi dokunun korunma zorunluluğu, bu alanın kalıcı bir yerleşim yerine geçici sığınak karakterini korumasına yol açmıştır. Bu durum kentsel planlamada geçicilik ve kalıcılık konularının ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur (Parsloe, 2017)

Avusturya:

Viyana, mülteci entegrasyonunda mekânsal ayrışmayı önleme stratejisini en başarılı yürüten kentlerden biridir. Kentin geneline yayılmış büyük sosyal konut stoku, göçmenlerin belirli getto alanlarında

yoğunlaşması yerine, farklı mahallelere homojen şekilde dağıtılmasına olanak tanımaktadır. Bu planlama stratejisi, göçmenlerin yerel halkla aynı kamusal alanları, parkları ve okulları kullanmasını sağlayarak kentsel bütünleşmeyi kendiliğinden oluşturmaktadır. Viyana modeli, güçlü bir sosyal konut politikasının, göç yönetiminde gettolaşmayı önleyen en etkili planlama aracı olduğunu kanıtlamaktadır (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü [Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD], 2018).

Finlandiya ve İsveç:

Helsinki’de parklar ve meydanlar, göçmenlerin günlük yaşamlarında kültürel etkileşim kurabilecekleri ve aidiyet hissedebilecekleri sosyal entegrasyon alanları olarak tasarlanmaktadır. Malmö’de ise barınma yetersizlikleri karşısında sivil toplum ve belediye iş birliği modelleri, mülteci konutuna ilişkin krizlerin katılımcı bir yaklaşımla nasıl yönetilebileceğini göstermektedir. Her iki örnek kapsayıcı bir kentin ancak fiziksel tasarım ve sosyal ağların uyumuyla inşa edilebileceğini ortaya koymaktadır (Fry ve Islar, 2021).

Fransa:

Fransa, özellikle Paris çevresindeki banliyölerde yoğunlaşan sosyo-mekânsal ayrışma ve mülteci gettolarıyla mücadele etmek amacıyla kapsamlı kentsel politikalar geliştirmiştir. Paris örneği, mültecilerin kent çeperindeki yüksek yoğunluklu konut bloklarında izole olmalarına karşı geliştirilen kentsel dönüşüm ve hizmetlere erişim odaklı stratejileri temsil etmektedir. Mekânsal açıdan Paris yönetimi, bu izole bölgelerdeki fiziksel ayrışmayı azaltmak için kamu kaynaklarını banliyölere kaydırarak, yeni ulaşım ağları, sosyal donatılar ve kültürel merkezler

inşa etmektedir. Buradaki temel planlama yaklaşımı, Cumhuriyetçi Eşitlik ilkesi gereği her bireyin kökeninden bağımsız olarak kentsel sosyal altyapı olanaklarına (sağlık, eğitim, barınma) eşit erişimini sağlamaktır. Bu yaklaşım, göçmenlerin yaşadığı bölgeleri birer dışlanma mekânı olmaktan çıkarıp, kentsel dokunun aktif ve hizmet alan bir parçası haline getirmeyi amaçlayan en önemli küresel deneyimlerden biridir (OECD, 2018). Paris örneği, mülteci ve göçmenlerin yoğunlaştığı banliyölerdeki sosyo-mekânsal eşitsizlikleri kentsel dönüşümle aşmaya çalışmaktadır. Paris'in analize dahil edilme nedeni, ayrılmış bölgelerde fiziksel çevreyi iyileştirerek, kamu yatırımlarını bu bölgelere yönlendirerek ve hizmetlere erişimi artırarak eşitsizliği kentsel politika yoluyla çözme çabasıdır (Howard Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Merkezleri [Howard University COAS Centers], 2025).

Hollanda:

Amsterdam'da geliştirilen Karma Konutlar (Mixed Housing) modeli, göçmenlerin sosyal izolasyonunu kırmak için fiziksel planlamayı bir sosyal etkileşim eylemi olarak kullanmaktadır. Bu modelde, mülteciler ile Hollandalı genç yetişkinler (öğrenciler, genç çalışanlar) aynı konut bloklarında, paylaşımlı sosyal alanları (ortak salonlar, mutfaklar, bahçeler) kullanarak bir arada yaşamaktadır. Bu uygulama, konut planlamasını bir alan ve barınma konusu olarak ele almanın yanı sıra farklı toplumsal gruplar arasında organik komşuluk bağları kuran bir sosyal altyapı projesi olarak ele almaktadır. Bu yaklaşım, mültecilerin kentsel ağlara entegre olmasını kolaylaştırarak mekânsal düzeyde ötekileştirmeyi engellemektedir (Huisman ve Czischke, 2020).

İspanya:

Barcelona Sığınak Kent (Ciutat Refugi) programı, mülteci kabulünü yerel belediye mekanizmalarının ve halkla ilişkilerin merkezine koymuştur. Bu model, entegrasyonu bir sosyal dayanışma yönetimi olarak ele almaktadır. Ulusal program kapsamında kabul edilen sığınmacılar için üç aşamalı bir karşılama, entegrasyon ve bağımsızlık süreci yürütülmektedir. Belediyeye ait hizmet merkezleri ve yerel barınma programlarıyla fiziksel mekân ve sosyal hizmetler sağlamaktadır (Barselona Belediyesi [Ajuntament de Barcelona], 2025).

Kanada:

Toronto örneği, entegrasyonun tek bir merkezi kamp yerine, kentin mevcut kılcak damarları üzerinden yürütülmesinin önemini vurgulamaktadır. Komşuluk Yerleşimi Programları (Neighbourhood Settlement Programs), entegrasyon hizmetlerini (dil eğitimi, sağlık yönlendirmeleri, iş bulma desteği) mahalle kütüphanelerine, devlet okullarına ve yerel toplum merkezlerine yaymıştır. Bu modelin seçilme nedeni, entegrasyonun mahalle ölçeğinde ve gündelik yaşamın içinde gerçekleşmesini sağlayarak, kentsel aidiyetin en küçük yerleşim biriminden başlamasına olanak sunmasıdır. Bu, planlama disiplinine entegrasyonun bir kamusal donatı dağıtım stratejisi olduğunu öğretmektedir (Batı Komşuluk Evi [West Neighbourhood House], 2026).

3.6.4. Mülteci/Göçmenler İçin Mekânsal Uygulama Örneklerinin Değerlendirilmesi

İncelenen örnekler, mülteci ve göçmenlere yönelik mekânsal düzenlemelerin geçici barınmadan kalıcı kentsel entegrasyona uzanan

çok katmanlı bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. Almanya (Berlin) örneğinde olduğu gibi, kriz dönemlerinde büyük ölçekli ve âtıl kamusal alanlar (eski havalimanları) acil ve geçici barınma mekânları olarak dönüştürülmüştür. Bu tür uygulamalarda mekânsal müdahaleler sınırlı tutulmuş, geçicilik vurgusu ön plana çıkmıştır.

İsveç (Malmö), İspanya (Barselona) ve Fransa (Paris banliyöleri) örneklerinde ise mülteci ve göçmenlerin barınma sorunu, yerel yönetimler ve sivil toplum iş birliğiyle, sosyal hizmet ağları ve kentsel politika araçları üzerinden ele alınmıştır. Bu bağlamda mekânsal planlama, doğrudan fiziksel projelerden çok sosyal hizmetlere erişim, kamusal kaynakların dağılımı ve mekânsal ayrışmanın azaltılması hedefleriyle ilişkilendirilmiştir.

Hollanda (Amsterdam) ve Avusturya (Viyana) örnekleri, entegrasyonun konut politikaları aracılığıyla desteklendiğini göstermektedir. Karma konut modelleri ve yaygın sosyal konut stoku sayesinde göçmenlerin kent içinde dengeli dağılımı hedeflenmiş, mekânsal ayrışmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu yaklaşımlar, entegrasyonu yalnızca sosyal bir süreç değil, aynı zamanda planlama ve konut üretimi meselesi olarak ele almaktadır.

Kanada (Toronto) ve Finlandiya (Helsinki) örneklerinde ise mahalle ölçeği öne çıkmaktadır. Toronto’da yerleşim ve destek hizmetleri mahalle bazlı merkezler aracılığıyla sunularak göçmenlerin yerel ağlara bağlanması amaçlanırken Helsinki’de kamusal açık alanların (parklar, ortak kullanım alanları vb.) tasarımı yoluyla sosyal etkileşim, kültürel temas ve aidiyet duygusu güçlendirilmeye çalışılmaktadır.

Tablo 61. Mülteci/Göçmenlere Yönelik Mekânsal Düzenlemelerin Yurtdışı Örnekleri

Ülke / Şehir	Uygulamanın Adı	Uygulamanın Amacı	Mekânsal Düzenlemeler
Almanya (Berlin)	Tempelhof Projesi	• Acil barınma ihtiyacını karşılamak.	• Atıl kamusal alanların esnek ve geçici barınma birimlerine dönüşümü.
Avusturya (Viyana)	Konut Entegrasyonu	• Gettolaşmayı önlemek ve dengeli dağılım sağlamak.	• Şehir geneline yayılan sosyal konut stoku aracılığıyla dengeli mekânsal dağılımın sağlanması.
Fransa (Paris)	Banliyö Rehabilitasyonu	• Sosyo-mekânsal ayrışmayı azaltmak.	• Ayrışmış bölgelerde kentsel dönüşüm yoluyla fiziksel izolasyonun kırılması.
Finlandiya (Helsinki)	Sosyal Entegrasyon Alanları	• Aidiyet ve kültürel etkileşimi artırmak.	• Kamusal açık alanların (park vb.) aidiyet ve kültürel etkileşim odağıyla tasarlanması.
Hollanda (Amsterdam)	Karma Konut Modeli	• Sosyal izolasyonu azaltmak ve entegrasyonu desteklemek.	• Mülteciler ve yerli gençleri buluşturan paylaşımlı konut ve sosyal etkileşim odaklı karma modelin uygulanması.
İspanya (Barselona)	Sığınak Kent Programı	• Entegrasyonu belediye politikalarına dahil etmek.	• Entegrasyonun şehir genelindeki mevcut sosyal hizmet ve mahalle ağlarına eklenmesi.
İsveç (Malmö)	Konut/Katılım Stratejisi	• Barınma krizini katılımcı biçimde yönetmek.	• Yerel yönetim ve sivil toplum iş birliğiyle kentsel hizmet ağlarının güçlendirilmesi.
Kanada (Toronto)	Komşuluk Yerleşimi Programları	• Mahalle ölçeğinde entegrasyonu güçlendirmek.	• Kütüphane ve okul gibi kamusal donatılar üzerinden mahalle ölçekli hizmet erişiminin sağlanması.

3.6.5. Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler/Çıkarımlar

İncelenen ülke örnekleri, mülteci ve göçmenlerin kentsel yaşama eşit, güvenli ve sürdürülebilir biçimde dâhil edilmesini hedefleyen bütüncül bir planlamanın yapılabileceğini göstermektedir. Kapsayıcı mekânsal planlama anlayışı çerçevesinde, barınma, ulaşım, kamusal alan, sosyal donatı, istihdam ve konut gibi temel kentsel bileşenlerin, göçmen

nüfusun özgün ihtiyaçlarını dikkate alacak şekilde ele alınması gerektiği bu çalışmalarda vurgulanmıştır.

Sığınmacı ve göçmenlerin kentsel yaşama uyumu, planlama disiplininin sadece barınma değil, bir kentsel vatandaşlık ve sosyal adalet perspektifi geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. İncelenen Berlin, Viyana, Amsterdam ve Toronto gibi örnekler, entegrasyonun kentsel mekânın tümünde uygulanması durumunda başarılı olduğunu kanıtlamaktadır. Bu bağlamda, planlama kararlarının mültecileri homojen bir kitle olarak görme hatasından kaçınması ve toplumsal cinsiyet (gender) ile engellilik gibi kesişen (intersectional) kimlikleri merkeze alması gerekmektedir. Özellikle mülteci kadınların ve kız çocuklarının kentsel mekânda karşılaştıkları çift katmanlı güvenlik riskleri ile engelli sığınmacıların erişilebilirlik sorunları, geçici barınma tasarımlarından kalıcı konut politikalarına kadar her aşamada gözetilmelidir. Paris ve Frankfurt örneklerinde görülen kentsel dönüşüm ve kota sistemleri, sadece mekânsal ayrışmayı önlemekle kalmamalı aynı zamanda bakım emeği üstlenen göçmen kadınların sosyal donatılara (kreş, sağlık ocağı vb.) erişimini kolaylaştıracak şekilde kurgulanmalıdır (Vuddamalay, 2018; Bain ve Podmore, 2023).

Planlama disiplini için geliştirilen öneriler Berlin'in Tempelhof örneğindeki gibi esnek mekân kullanımını, Amsterdam'ın Karma Konut modelindeki gibi sosyal etkileşimi teşvik eden konut kurgularını ve Toronto'nun mahalle odaklı hizmet ağlarını içermelidir. Ancak bu önerilerin hayata geçirilmesinde, kentsel alanların sadece birer denetim mekânı değil, göçmenlerin kendi kültürel kimliklerini ve kuir neşesi ya da etnik dayanışma gibi özgün varoluşlarını sergileyebildikleri

özgürleşme alanları olarak korunması önemlidir. Kentsel planlama, mülteci mahallelerini sadece iyileştirilecek alanlar olarak değil, kentin çok kültürlü mirasının bir parçası olarak görmeli ve bu mahallelerdeki etnik ticaret ağlarını (La Chapelle örneğindeki gibi) yerel ekonominin bir zenginliği olarak desteklemelidir. Sonuç olarak kapsayıcı bir kent, sığınmacıların cinsiyet, yaş, engel durumu ve kültürel kökenlerine bakılmaksızın kentsel hizmetlere eşit erişimini sağlayan ve mekânsal aidiyet duygusunu mahalle ölçeğinde inşa eden bir vizyonla mümkündür (Aytaç ve Rath, 2012; Vuddamalay, 2018; Shaw ve Bagwell, 2012).

Göçmen ve mültecilere yönelik planlama politikalarının arazi kullanımı ve yapılaşma kararlarının yanı sıra, veri temelli analizler, çok aktörlü yönetim modelleri, katılımcı planlama süreçleri ve sosyal konut politikalarıyla bütünleşik biçimde ele alınması önem taşımaktadır. Nüfus projeksiyonları, sosyo-ekonomik kırılganlık analizleri ve mekânsal eşitsizlik haritaları gibi araçlar, planlama kararlarının daha gerçekçi ve adil bir zemine oturmasını sağlamaktadır (Healey, 2020; Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı [UN-Habitat], 2016).

Bu kapsamda geliştirilen mekânsal planlama önerileri, göçmen ve mültecilerin kent bütününe dengeli biçimde entegre edilmesini, yaşam koşullarının iyileştirilmesini ve kentlerin sosyal dayanıklılığının artırılmasını hedeflemektedir. Uzun vadede bu yaklaşım, yalnızca göçmen gruplar için değil, tüm kent sakinleri için daha yaşanabilir, dirençli ve kapsayıcı kentlerin oluşmasına katkı sunmaktadır (OECD, 2018; Fainstein, 2010).

Tablo 62. Mülteci/Göçmenler İçin Planlama Disiplinine Yönelik Öneriler

Öneri
Kapsayıcı Mekânsal Planlama anlayışıyla göçmen ve mültecilerin barınma, ulaşım ve kamusal alan erişiminin ve yerel karar alma süreçlerine katılımının sağlanması.
Geçici Yerleşim Alanlarının mevcut dokuya entegrasyonunun yerel ölçekten başlanılarak ve sosyal eşitlik ile mekânsal adalet ilkeleri gözetilerek planlanması
Tüm yerleşim alanlarında sosyal altyapı ve hizmet alanlarına erişilebilirliğin sağlanması
Göçmen ve mülteci nüfusa ilişkin demografik, sosyo-ekonomik ve mekânsal verilerin düzenli olarak üretilmesi ve güncellenmesi ve planlama süreçlerine dahil edilmesi.
Kentsel planlama süreçlerinde, yerel yönetimler tarafından yürütülen göçmen ve mültecilere yönelik toplumsal uyum programlarının, mekânsal plan kararlarıyla bütünleşik biçimde ele alınması.
Göçmen ve mülteci topluluklarının temsilcilerinin, yerel halk ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte ortak karar alma mekanizmalarına dâhil edilerek katılımcı planlama modellerinin geliştirilmesi.
Afet yönetimi planlarında göçmenlerin kent içindeki konumu, barınma koşulları ve temel hizmetlere erişim imkânlarının özel olarak değerlendirilmesi ve Afet ve Kriz Planlamasında kırılgan grupların önceliklendirilmesi.
Göçmenlerin istihdam alanlarına fiziksel erişiminin güçlendirilmesi ve ekonomik katılımın ve toplumsal uyumun desteklenmesi.
Göçmenlere yönelik geliştirilen konut çözümlerinin, yerel halkın yaşam kalitesini, sosyal dengeleri ve mekânsal bütünlüğü gözeten kapsamlı sosyal konut stratejileriyle entegre edilmesi.
Göçmenlerin mekânsal uyumuna ilişkin gelişmelerin düzenli veri toplama, izleme ve değerlendirme mekanizmaları aracılığıyla takip edilmesi için kentsel izleme ve geri bildirim mekanizmalarının oluşturulması.

4. DEĞERLENDİRME

Türkiye’de şehir ve bölge planlama meslek alanının toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı olabilmesi için yasal ve yönetsel yapının bu kapsamda kurgulanması gerekmektedir. Gerekliliğin ön koşulu uluslararası belge ve uygulamalarda kullanılan eşitlik unsurlarının ulusal mevzuatla entegrasyonunun sağlanmasıdır. Bu amaçla Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Avrupa Komisyonunun çalışmaları incelenmiş üçünde de ortaklaşan ve farklılaşan temel eşitlik unsurları saptanmıştır. Buradaki önemli nokta Türkiye için gereken temel başlıkları belirleyebilmek olup, bunlar Tablo 63’de verilmiştir.

Tablo 63. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Avrupa Komisyonu Belgelerinde Ortaklaşan ve Farklılaşan Eşitlik Unsurları

Ortak Eşitlik Unsurları		Farklılaşan Eşitlik Unsurları
Ayrımcılık Yasağı	Katılım ve Etkilenme Hakkı	● BM’de Hak Temelli Planlama
Maddi (Fiiilî) Eşitlik	Güvenli Kamusal Mekân	● Avrupa Konseyi’nde Hak İhlali Riski Analizi
Erişilebilirlik (temel hizmetlere erişim ve mekânsal kapsayıcılık)	Göç ve Mekânsal Entegrasyon	● AB’de Kurumsal ve Teknik Mekanizma
Hukuk önünde eşitlik ve adalete erişim	Güvenlik, onur ve şiddetten korunma	

Şehir planlama meslek alanına uluslararası belgelerin yanı sıra dünyadaki iyi uygulama örneklerinin eşitlik unsurları da yön vermektedir. Çünkü bunlar ülkelerin uluslararası düzenlemelerle belirlenen ilkelere uyum sağlama araçları olarak geliştirilmiştir. Tablo 64’de her bir dezavantajlı grup için incelenen örnekler kapsamında öne çıkan eşitlik unsuru uygulamaları ve sonuçları ile birlikte verilmiştir.

Tablo 64. Dezavantajlı Gruplara Yönelik Eşitlik Unsurları ve Uluslararası Uygulamaları

Dezavantajlı Gruplar	Eşitlik Unsuru	İyi Uygulamalar	Sonuçlar
Kadınlar	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	- Barcelona Süperblok modeli - Viyana Frauen-Werk-Stadt - Madrid Entrepatis kolektif konutları	- Kamusal alanda kadınların güvenli hareketliliği arttı - Bakım emeği görünür ve mekânsal olarak desteklenir hale geldi - Konut–donatı–ulaşım entegrasyonu sayesinde zaman ve erişim eşitsizliği azaldı.
	Fiili eşitlik ilkesi ile bakım odaklı mekânsal tasarım ve kadınların kamusal hayata katılımında artış		
Yaşlılar	Aktif ve Onurlu Yaşlanma	- Kuşaklar arası parklar - Yaya öncelikli mahalle sokakları (Leefstraat Gent)	- Yaşlıların yalnızlaşma riski azaldı - Günlük yaşamda bağımsız hareket kabiliyeti arttı - Sağlık ve sosyal bakım maliyetleri düştü
	Eşit hizmet erişimi ilkesi ile yürüme mesafesinde donatı ve yaşlıların kentte kalabilmesi		
Çocuklar	Katılım ve Güvenli Mekân	- Okul otobüsü (İngiltere) - Oyun odaklı sokak ve kıyı düzenlemeleri (Paris)	- Çocukların bağımsız hareket alanı genişledi - Trafik kaynaklı riskler azaldı - Çocuklar karar süreçlerinde özne olarak tanındı
	Çocuğun üstün yararı ilkesi ile oyun ve güvenlik odaklı tasarım ve sağlıklı gelişim		
Engelliler	Evrensel Tasarım ve Erişilebilirlik	- Berlin Merkez Tren Garı - Aspern Göl Kenti - Stockholm Slussen dönüşüm projesi	- Erişilebilirlik “özel çözüm” değil standart tasarım haline geldi - Engellilerin istihdam ve kamusal yaşama katılımı arttı - Kentsel mekân herkes için kullanılabilir oldu
	Bariyerlerin kaldırılması yaklaşımı ile evrensel tasarım ve kapsayıcı kent		
LGBTİ+ Bireyler	Güvenlik ve Görünürlük	- Church-Wellesley (Toronto) gey köyü - Köln LGBTQİ+ toplum merkezleri - Roze in Blauw polis ağı	- Kamusal alanda güvenlik algısı güçlendi - Ayrımcılık vakaları azaldı - LGBTİ+ bireyler kent yaşamının meşru aktörü oldu
	Ayrımcılık yasağı ile güvenli mekân, kurumsal destek ve toplumsal görünürlük		
Göçmenler / Mülteciler	Eşit Kent Hakkı	- Entegrasyon merkezleri - Karma konut alanları - Dil–eğitim–istihdam destekli mahalleler	- Mekânsal gettolaşma önlendi - Sosyal uyum güçlendi - Kent içi gerilimler azaldı
	Eşit hizmet ve barınma hakkı ile mekânsal entegrasyon ve toplumsal uyum		

Tablo 64 her bir eşitlik unsurunun mekânda karşılık bulabileceğini/ uygulanabileceğini göstermektedir. Bir başka deyişle Tablo eşitlik unsurunun temel amacı için mekân, sorumlu kişi ya da kurum ve bütçe oluşturulması durumunda toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı kent planının mümkün olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla tanımlanan üçlünün şehir planlama mevzuatında tüm ölçeklerde karşılık bulması ve denetleme mekanizmasının kurulması önem taşımaktadır. Denetleme mekanizması, ilgili bütçenin verilen sürede ve sorumlu tutulan kişi ya da kurum tarafından amaca uygun kullanılmasının takibi açısından gereklidir.

İncelenen uluslararası belgeler ile bu belgeler doğrultusunda geliştirilen iyi uygulama örnekleri birlikte değerlendirildiğinde, eşitliğin yalnızca hukuki bir ilke değil, mekânsal, yönetsel ve toplumsal boyutları olan bütüncül bir planlama yaklaşımı olarak ele alınması gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi belgelerinde ortaklaşan ayrımcılık yasağı, fiilî eşitlik, katılım, erişilebilirlik ve temel kentsel hizmetlere eşit erişim ilkeleri, iyi uygulama örneklerinde somut mekânsal karşılıklar bularak kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, LGBTİ+ bireyler ve göçmenlerin kentsel yaşama aktif ve güvenli biçimde katılımını güçlendirmiştir. Bu örnekler, eşitliğin soyut normlar düzeyinden çıkarılarak planlama, tasarım ve yerel yönetim süreçlerine entegre edildiğinde, mekânsal adaleti artıran, sosyal uyumu güçlendiren ve yaşam kalitesini yükselten sonuçlar üretebildiğini göstermektedir. Dolayısıyla uluslararası eşitlik belgeleri, şehir planlama disiplini açısından yalnızca referans metinler değil, kapsayıcı ve adil kentlerin inşasında yönlendirici ve dönüştürücü araçlar

olarak değerlendirilmelidir. Bu çerçevenin ulusal mevzuat ve uygulamalara bütüncül biçimde aktarılması ise herkes için kent hedefinin gerçekleştirilmesinde temel bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle şehir planlama disiplini, teknik bir arazi kullanım düzenleme aracı olmanın ötesine geçerek, toplumsal adaletin ve mekânsal eşitliğin kurucu aktörlerinden biri olarak yasal ve yönetsel yapısıyla güçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- ABD Kongresi (United States Congress). 1964. Sivil Haklar Yasası (Civil Rights Act of 1964), Kamu Yasası No. 88-352. Washington: Government Printing Office.
- ABD Kongresi (United States Congress). 1994. Kadına Yönelik Şiddete Karşı Kanun (Violence Against Women Act of 1994-VAWA), Kamu Yasası No. 103-322. Washington: Government Printing Office.
- Aksel, B. 2018. “Çocuk Dostu Kentler İçin Mekânsal Yaklaşımlar”. beyond.istanbul: Mekanda Adalet ve Çocuk, 02, 11-16. <https://beyond.istanbul/2021/08/23/cocuk-dostu-kentler-icin-mekansal-yaklasimlar/>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- Almanya Federal Adalet Bakanlığı. 2002. “Şiddet ve Tacize Karşı Medeni Hukuk Korumasının İyileştirilmesi Hakkında Kanun” (Gewaltschutzgesetz – GewSchG). Federal Mevzuat Veritabanı.
- Almanya Federal Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı (Federal Ministry of Labour and Social Affairs (BMAS)). 2024. “Fighting Labour Exploitation, Forced Labour and Human Trafficking Actively”. <https://www.bmas.de/EN/Europe-and-the-World/International/combating-human-trafficking-and-labour-exploitation.html>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Almanya Federal Eğitim, Aile, Yaşlılar, Kadınlar ve Gençlik Bakanlığı (Bundesministerium für Bildung, Familie, Senioren, Frauen und Jugend). 2025. “Almanya’da Yaşlı Bireyler İçin Sosyal Koruma ve Yaşlılık Politikaları Rehberi [Ratgeber zu Sozialschutz und Altenpolitik für ältere Menschen in Deutschland]”. <https://www.bmbfsfj.bund.de/bmbfsfj/themen/aeltere-menschen/internationale-politik-fuer-aeltere-menschen/link-sammlung-zu-wichtigen-dokumenten-und-weitergehenden-informationen-186708> Erişim Tarihi: 04 Mart 2026.
- Almanya Federal Eğitim, Aile, Yaşlılar, Kadınlar ve Gençlik Bakanlığı (Federal Ministry for Education, Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth) Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. “Child and Youth Welfare (SGB VIII)”. <https://www.bmfsfj.de/bmfsfj/meta/en>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Almanya Federal Resmî Gazetesi (Bundesgesetzblatt). 2006. “Genel Eşit Muamele Yasası (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz [(AGG)] vom 14. August 2006”. Bundesgesetzblatt BGBl. I S. 1897.
- Almanya Federal Resmî Gazetesi (Bundesgesetzblatt) Bundesgesetzblatt. 2024. “Kendi Kaderini Tayin Yasası (Gesetz über die Selbstbestimmung in

Bezug auf den Geschlechtseintrag [(SBGG)] vom 19. Juni 2024)”. Bundesgesetzblatt BGBl. 2024 I Nr. 206.

- Alpan, A. 2015. “Mekân sahipliliği için mekânı çocuklarla birlikte üretmek: Eskişehir odunpazarı için bir model önerisi”, İdealkent, 6 (17), 202-251. https://izlik.org/JA59SE93FG_
- Amerika Birleşik Devletleri Adalet Bakanlığı (U.S. Department of Justice). 1994. “Kadına Yönelik Şiddete Karşı Kanun (Violence Against Women Act of 1994-VAWA)”. Public Law 103-322. Washington D.C.: U.S. Government Publishing Office.
- Amerika Birleşik Devletleri Adalet Bakanlığı (U.S. Department of Justice). T.y. “Introduction to the Americans with Disabilities Act”. ADA.gov. <https://www.ada.gov/topics/intro-to-ada/>, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2025.
- Amerikan İş Kadınları Derneği (American Business Women’s Association-ABWA). T.y. “ABWA Hakkında (About ABWA)”. American Business Women’s Association. <https://www.abwa.org/>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Amsterdam & Partners. 2024. “Amsterdam Museums Launch New Communication Approach to Clarify Accessibility of Museums”. I amsterdam. <https://www.iamsterdam.com/en/amsterdam-and-partners/amsterdam-museums-launch-new-communication-approach-to-clarify-accessibility-of-museums>, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2025.
- Anyway Köln. “Refugees”. <https://www.anyway-koeln.de/refugees>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2025.
- Aslan, D. 2015. “Yaşlı Dostu Kentler” veya sayfa 25–28. Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu Bildiri Kitabı. Hazırlayan: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR). 2020. “Yerel Yaşamda Kadın ve Erkek Eşitliği Şartı”. Strasbourg: CEMR Yayınları.
- Avrupa Birliği (European Union). 1957. “Avrupa İktisadi Topluluğunu Kurucu Antlaşma (Treaty Establishing the European Economic Community)”. <http://data.europa.eu/eli/treaty/teec/sign>, Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2025.
- Avrupa Birliği (European Union). 1997. “Amsterdam Antlaşması (Treaty of Amsterdam)”, Official Journal of the European Communities, C 340/01. Lüksemburg: Publications Office of the European Union.
- Avrupa Birliği (European Union). 2007. “Avrupa Birliği Antlaşması (Treaty on European Union [TEU]) Avrupa Birliği’nin İşleyişine İlişkin Antlaşma (TFEU) ve Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma (Treaty on the

Functioning of the European Union [TFEU]]”, Official Journal of the European Union, C 326.

- Avrupa Birliği (European Union). 2011. “Nitelendirme Direktifi-Avrupa Birliği 2011/95/EU Sayılı Direktifi (Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted (recast))”, Official Journal of the European Union, L 337/9.
- Avrupa Birliği (European Union) Konseyi. 2010. “Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi (Charter of Fundamental Rights of the European Union)”. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12010P%2FTXT>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Avrupa Birliği Konseyi (Council of the European Union). 2006a. “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Avrupa Paktı (2006-2010)”, Avrupa Birliği Resmi Gazetesi, 2006/C 203/01.
- Avrupa Birliği Konseyi (Council of the European Union). 2011. “2011–2020 Dönemi için Avrupa Cinsiyet Eşitliği Paktı Hakkında Konsey Sonuçları”. Brüksel: AB Konseyi.
- Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (European Union Agency for Fundamental Rights [FRA] (European Union Agency for Fundamental Rights). 2022. “Legal Developments on Equal Pay in EU Member States”. Viyana: FRA.
- Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (European Union Agency for Fundamental Rights [FRA]). 2009. “EU Charter of Fundamental Rights”. <https://fra.europa.eu/en/eu-charter>, Erişim Tarihi: 24 Şubat 2026.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (European Court of Human Rights). 2022. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14. Maddesi ve 12 No'lu Protokolün 1. Maddesi Hakkında Rehber: Ayrımcılık Yasağı (Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No. 12: Prohibition of Discrimination [Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14. Maddesi ve 12 No'lu Protokolün 1. Maddesi Hakkında Rehber: Ayrımcılık Yasağı])”. Avrupa Konseyi.
- Avrupa Komisyonu (European Commission). 1996. “Kadın ve Eerkekler için Eeşit Fırsatların Tüm Topluluk Politikalarına ve Faaliyetlerine Dahil Edilmesi (Incorporating Equal Opportunities for Women and Men into all Community Policies and Activities [COM (96) 67 final])”. Brüksel: Avrupa Komisyonu.

- Avrupa Komisyonu (European Commission). 1997. “Kadınlara, Gençlere ve Çocuklara Yönelik Şiddetle Mücadele İçin Daphne Programı (The Daphne Initiative: Commission Supports Projects to Combat Violence against Women, Young Persons and Children) (1997-2013)”. Avrupa Birliği Yayınlar Ofisi.
- Avrupa Komisyonu (European Commission). 2006. “Kadın ve erkekler arasındaki eşitlik için 2006–2010 Yol Haritası (A Roadmap for Equality Between Women and Men 2006-2010 [COM (2006) 92 final])”. Brüksel: Avrupa Komisyonu.
- Avrupa Komisyonu (European Commission). 2008. “Ayrımcılık Yapmama ve Eşit Fırsatlar: Yenilenmiş Bir Taahhüt (Non-discrimination and Equal Opportunities: A Renewed Commitment [COM (2008) 420 final])”. Brüksel: Avrupa Komisyonu.
- Avrupa Komisyonu (European Commission). 2010. “Kadın-Erkek Eşitliği Stratejisi 2010-2015 (Strategy for Equality Between Women and Men 2010-2015 [COM (2010) 491 final])”. Avrupa Birliği Yayınlar Ofisi.
- Avrupa Komisyonu (European Commission). 2015. “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Katılım (2016-2019) (Strategic Engagement for Gender Equality 2016-2019)”. Avrupa Birliği Yayınlar Ofisi.
- Avrupa Komisyonu (European Commission). 2025a. “Kadın Hakları Yol Haritası (A Roadmap for Women’s Rights [COM (2025) 97 final])”. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52025DC0097>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Avrupa Komisyonu (European Commission). 2025b. “Cinsiyet Eşitliği Stratejisi (Gender Equality Strategy)”. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_enhttps://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en, Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2025.
- Avrupa Konseyi (Council of Europe). 1950. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (European Convention on Human Rights)”. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG, Erişim Tarihi: 24 Kasım 2025.
- Avrupa Konseyi (Council of Europe). 1961. “Avrupa Sosyal Şartı (European Social Charter)”. <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.

- Avrupa Konseyi (Council of Europe). 1993. “İrkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu’nun (ECRI) Kurulmasına İlişkin 93(6) Sayılı Karar (European Commission against Racism and Intolerance [ECRI])”. Strasbourg: Avrupa Konseyi.
- Avrupa Konseyi (Council of Europe). 1996. “Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı (The Revised European Social Charter)”. Strasbourg: Avrupa Konseyi.
- Avrupa Konseyi (Council of Europe). 1997. “Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with Regard to the Application of Biology and Medicine (Oviedo Convention)”. <https://www.coe.int/en/web/human-rights-and-biomedicine/oviedo-convention>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- Avrupa Konseyi (Council of Europe). 2002. “İşkencenin ve Gayrinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi: Sözleşme Metni ve Açıklayıcı Rapor”. <https://rm.coe.int/16806dbac9>, Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2025.
- Avrupa Konseyi (Council of Europe). 2006. “Engellilerin Haklarını ve Toplum Yaşamına Tam Katılımını Teşvik Etmek İçin Eylem Planı (2006–2015) (The Council of Europe Disability Action Plan 2006-2015)”. Strasbourg: Avrupa Konseyi.
- Avrupa Konseyi (Council of Europe). 2007. “Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi-Avrupa Konseyi [Lanzarote Sözleşmesi] (Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse [(Lanzarote Convention)])”. Strasbourg: Avrupa Konseyi.
- Avrupa Konseyi (Council of Europe). 2011. “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Sözleşme (İstanbul Sözleşmesi) (Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence Istanbul)”. İstanbul: Avrupa Konseyi.
- Avrupa Konseyi (Council of Europe). 2022. “ECRI Leaflet”. <https://rm.coe.int/leaflet-ecri-2022/1680a969e9>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- Avrupa Konseyi. 2006. “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Avrupa Paktı (2006-2010)”, Avrupa Birliği Resmi Gazetesi, 2006/C 203/01.
- Avrupa Suç Önleme Ağı (European Crime Prevention Network (EUCPN)). T.y. “Case Sstudy on Hhousing”. <https://www.eucpn.org/document/case-study-on-housing>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.

- Avrupa Suç Önleme Ağı (European Crime Prevention Network) (EUCPN). 2025. “Case Sstudy on Hhousing”. <https://www.eucpn.org/document/case-study-on-housing>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- Avrupa Tıbbi Eşik Grubu (European Medical Threshold Group – EMTG). 2023. “Kurumsal Rapor ve Teknik Kılavuzlar [Official Report and Technical Guidelines]. European Medical Threshold Group (EMTG). 2023. “Introduction to Elderly Healthcare System in the Netherlands”. <https://emtg.nl/blog-en-introduction-to-elderly-healthcare-system-in-the-netherlands>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (European Institute for Gender Equality). 2025. “What is Gender Mainstreaming?”. <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/what-is-gender-mainstreaming>, Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2025.
- Avusturya Anayasa Mahkemesi (Verfassungsgerichtshof). 2017. “Erkenntnis G 258-259/2017-18 vom 4. December 2017”.
- Avusturya Cumhuriyeti (Republic of Austria). 2005. “Engelli Eşitliği Yasası (Bundes-Behindertengleichstellungsgesetz [BGStG])” [Federal Disability Equality Act] (BGStG). <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20004228>, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2025.
- Avusturya Entegrasyon Fonu (Österreichischer Integrationsfonds -(ÖİF). T.y. “Integrationsgesetz”. <https://www.integrationsfonds.at/der-oeif/ueber-den-oeif/integrationsgesetz/>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- Avusturya Federal Sosyal İşler, Bakım, Sağlık ve Tüketiciyi Koruma Bakanlığı (Federal Ministry Labour, Social Affairs, Health, Care and Consumer Protection Republic of Austria) Avusturya Federal Sosyal Bakanlığı. 2023. “Care and Support”. Viyana: BMASGPK Yayınları.
- Avusturya’daki Entegrasyon Projeleri Veri Tabanı (Integrationsprojekte Österreich). T.y. “Projekte”. <https://www.integrationsprojekte-oesterreich.at/projekte.html?currentPage=3>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- Aytar, V., Rath, J. (Editörler). 2012. Selling Ethnic Neighborhoods: The Rise of Neighborhoods as Pplaces of Lleisure and Cconsumption (1. Basım). Londra: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203172865>, Erişim Tarihi: 01 Mart 2026.
- Bain, A. L., Podmore, J. A. 2023. “Queer (ing) Urban Planning and Municipal Governance”, Urban Planning, 8 (2), 145-149. <https://doi.org/10.17645/up.v8i2.7012>, Erişim Tarihi: 01 Mart 2026.

- Barselona Belediye Meclisi (Ajuntament de Barcelona). T.y. “Barcelona, Ciudad Amigable conde las Personas Mayores 2022-2030”. <https://ajuntament.barcelona.cat/personesgrans/es/quienes-somos/una-ciudad-para-las-personas-mayores/plan-barcelona-ciudad-amigable-con-las-personas>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Barselona Belediyesi ([Ajuntament de Barcelona]). 2025. “Barselona Göç ve Sığınma Gözlemevi 2025 Raporu ([Observatori de les Migracions i el Refugi de Barcelona. Informe 2025])”. https://ajuntament.barcelona.cat/dretssocials/sites/default/files/arxiu-documents/observatori_de_les_migracions_i_el_refuvi_de_barcelona._informe_2025.pdf, Erişim Tarihi: 01 Mart 2026.
- Barselona İl Meclisi Yayıncılık Enstitüsü (Institut d’Edicions de la Diputació de Barcelona) 2019. “Urbanism & Gender: A Necessary Vision for Aall – Case study: Vienna’s Frauen-Werk-Stadt I project”. <https://www.diba.cat/documents/540797/544667/seep-fitxers-urbanismgender-pdf.pdf>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Batı Komşuluk Evi (West Neighbourhood House). “Yerleşim Hizmetleri: Göçmenler, Mülteciler ve Yeni Gelenler İçin ([Settlement Services: For Immigrants, Refugees & Newcomers])”. <https://www.westnh.org/immigrantrefugee/>, Erişim Tarihi: 01 Mart 2026.
- Belçika Federal Hükümeti. 2007. “Kadınlar ve Erkekler Arasında Ayrımcılıkla Mücadeleye İlişkin Kanun (Cinsiyet Ayrımcılığı Yasası - Loi Genre)”. Belçika Resmi Gazetesi (Moniteur Belge).
- Belçika Resmi Gazetesi (Moniteur Belge). 1999. “Kadınlar ve Erkekler Arasında Eşit Muameleye Dair 7 Mayıs 1999 Tarihli Yasa”. https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/loi_a1.pl?language=en&cn=1999050752, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Belçika Resmi Gazetesi (Moniteur Belge). 2003. “Aynı Cinsiyetten Kişilerin Evliliğine İzin Veren Yasa (Loi ouvrant le mariage à des personnes de même sexe) [Aynı Cinsiyetten Kişilerin Evliliğine İzin Veren Yasa]”. 13 Şubat 2003 tarihli yasa.
- Belçika Resmi Gazetesi (Moniteur Belge). 2017. “Cinsiyet Kimliği Yasası - Cinsiyet Kaydının Değiştirilmesine İlişkin Düzenleme (Loi sur l’identité de genre) [Cinsiyet Kimliği Yasası - Cinsiyet Kaydının Değiştirilmesine İlişkin Düzenleme]”. 25 Haziran 2017 tarihli yasa.
- Belçika Sosyal Güvenlik Bakanlığı. 2023. “Long-term Care”. Brüksel: Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları.
- Belçika Ulusal Çocuk Hakları Komisyonu (National Commission on the Rights of the Child). T.y. “Belgium piloting GlobalChild! – Belgian

National Child Rights Indicators”. <https://ncrk-cn.de.be/en/projects/belgian-national-child-rights-indicators/belgium-piloting-globalchild-towards-international-children-s-rights-indicators/> Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.

- Birleşik Krallık Hükümeti (UK Government). t.y. “Office of the Children’s Commissioner”. <https://www.gov.uk/government/organisations/office-of-the-children-s-commissioner>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- Birleşik Krallık Parlamentosu (United Kingdom Parliament). 1957. “Eşcinsel Suçlar ve Fuhuş Komitesi Raporu (Report of the Committee on Homosexual Offences and Prostitution – Wolfenden Report) [Eşcinsel Suçlar ve Fuhuş Komitesi Raporu]”. Londra: Her Majesty's Stationery Office (HMSO).
- Birleşik Krallık Yasama Portalı (United Kingdom Legislation Portal). 2010. “2010 Eşitlik Yasası (Equality Act 2010) [2010 Eşitlik Yasası]”. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents>, Erişim Tarihi: 24 Şubat 2026.
- Birleşik Krallık Yasama Portalı. (United Kingdom Legislation Portal). 2021. “Aile İçi İstismar Yasası (Domestic Abuse Act 2021)”. Londra: Birleşik Krallık Hükümeti Yayınları (The Stationery Office). <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2021/17/contents>, Erişim Tarihi: 24 Şubat 2026.
- Birleşmiş Milletler (United Nations). 1945. “Birleşmiş Milletler Şartı (United Nations Charter)”. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Birleşmiş Milletler (United Nations). 1948. “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Universal Declaration of Human Rights)”. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Birleşmiş Milletler (United Nations). 1951. “Cenevre Sözleşmesi – Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme”. <https://www.unhcr.org/tr>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Birleşmiş Milletler (United Nations). 1966a. “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme”. <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCovEcSoc ulRights.pdf>, Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2025.
- Birleşmiş Milletler (United Nations). 1966b. “Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (International Covenant on Civil and Political Rights)”. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>, Erişim Tarihi: 24 Kasım 2025.

- Birleşmiş Milletler (United Nations). 1969. “İrk Ayrımcılığının Her Türlü Biçiminin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination)”. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Birleşmiş Milletler (United Nations). 1979. “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women [CEDAW])”. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/122_kadnlara-kars-her-turlu-ayrmlgn-onlenmesi-sozlesmesi/, Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2025.
- Birleşmiş Milletler (United Nations). 1989. “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Convention on the Rights of the Child [CRC])”. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Birleşmiş Milletler (United Nations). 1990. “Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families)”. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-rights-all-migrant-workers>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Birleşmiş Milletler (United Nations). 1991. “Yaşlı Kişilerin Haklarına Dair BM İlkeleri (United Nations Principles for Older Persons”. New York: Birleşmiş Milletler Yayınları. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-principles-older-persons>, Erişim Tarihi: 01 Mart 2026
- Birleşmiş Milletler (United Nations). 2002. “Madrid Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı (Madrid International Plan of Action on Ageing)”. <https://digitallibrary.un.org/record/461698>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Birleşmiş Milletler (United Nations). 2019. “Birleşmiş Milletler Engellilerin Dahil Edilmesi Stratejisi (United Nations Disability Inclusion Strategy [UNDIS])”. New York: Birleşmiş Milletler.
- Birleşmiş Milletler (United Nations)UN General Assembly. 2006. “Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme (Convention on the Rights of Persons with Disabilities [CRPD])”. (A/RES/61/106, Annex I). Refworld. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities>, Erişim Tarihi: 26 Aralık 2025.

- Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-Habitat). 2016. “İhtiyacımız Olan Şehir: Yeni Bir Kentsel Paradigmaya Doğru”. Nairobi: UN-Habitat.
- Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN-Women). 2024. “Avrupa ve Orta Asya: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 13”. İstanbul: UN- Women.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme [UNDP]). 2024. “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi 2022–2025: 2023 Yıllık Rapor”. New York: UNDP.
- Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (UN Global Compact). T.y. “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları”. <https://www.globalcompactturkiye.org/surdurulebilir-kalkinma-amaclari>, Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2025.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği. 1951. “Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme”. <https://www.goc.gov.tr/multecilerin-hukuki-durumuna-iliskin-sozlesme>, Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2025.
- Brezilya Devlet Başkanlığı. 2006. “Aile İçi ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine İlişkin Kanun (Lei nº 11.340 [(Lei Maria da Penha)]) [Aile İçi ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine İlişkin Kanun]”. Brezilya Federal Cumhuriyeti Resmi Gazetesi.
- Buffel, T., Phillipson, C., Scharf, T. 2012. “Ageing in Urban Environments: Developing ‘Age-Friendly’ Cities”, Critical Social Policy, 32 (4), 597-617.
- Calgary Belediyesi (The City of Calgary). 2015. “Calgary Yaşlı Dostu Şehir Olarak Tanındı [Calgary Recognized as an Age-Friendly City]”. Calgary Belediyesi Haber Merkezi [The City of Calgary Newsroom], Erişim Tarihi: 27 Aralık 2025.
- Centre LGBT Paris. t.y. “Le Centre”. <https://www.centrelgbtparis.org/le-centre>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2025.
- Centrum Schwule Geschichte. t.y. “Catherine-Schulz-Gimbel-Schule Resmî Portalı”. <https://www.csgkoeln.org/>, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2026.
- Çetiner, N., Uygur, A. 2020. “Yaşlı Dostu Kentler ve Rekreatyon İş Birliği: İrlanda, Longford örneği”, International Social Sciences Studies Journal, 6 (68), 3544–3556. <http://dx.doi.org/10.26449/sss.2536>.
- ChildStreet. 2005. “The Delft Manifesto on Child-friendly Streets and Public Spaces”. https://www.woonerfgoed.nl/int/Childstreet_files/The%20Delft%20Manifesto-Color.pdf, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2026.

- Çocuk Sonuçları Araştırma Konsorsiyumu [Child Outcomes Research Consortium - CORC]. 2025. “Lundy Katılım Modeli [The Lundy Model of Participation]”. <https://www.corc.uk.net/the-lundy-model-of-participation/>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- CSG Köln. T.y. “CSG Köln”. <https://www.csgeoeln.org>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2025.
- Demirler, M. 2020. “İsveç, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni yasalarına dahil etti”. bianet. <https://www.bianet.org/haber/isvec-bm-cocuk-haklari-sozlesmesi-ni-yasalarina-dahil-etti-217989>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- Dirican, R. 2018. “Tarihi Süreçte Çocukluk ve Çocuk Hakları”, Çocuk ve Gelişim Dergisi, 2 (2), 51-62.
- Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organisation [WHO]). 2007. “Global Age-friendly Cities: A Guide [Küresel Yaşlı Dostu Kentler: Evrensel Tasarım ve Erişilebilirlik Rehberi]”. Cenevre: WHO.
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü [Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD]. 2018. “Uzun Süreli Bakım Kaynakları ve Kullanımı: Uzun Süreli Bakım Alıcıları [Long-term Care Resources and Utilisation: Long-term Care Recipients]”. Paris: OECD Sağlık İstatistikleri.
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü [Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD]. 2024. “Toplumsal Cinsiyet Veri Portalı [Gender Data Portal]”. <https://www.oecd.org/gender>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Elmacı, D. 2019. “Avrupa’daki Erişilebilirlik Uygulamaları: Borås ve Cardiff Örneklerinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 19 (43), 33-60.
- Erişilebilir Avrupa Merkezi (Accessible EU Centre). 2024. “Belçika’da Erişilebilirlik Düzenlemelerine Giriş [An Introduction to Accessibility Regulation in Belgium]”. Avrupa Komisyonu Erişilebilir Avrupa [European Commission Accessible EU]. https://accessible-eu-centre.ec.europa.eu/content-corner/news/introduction-accessibility-regulation-belgium-2024-01-23_en, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2025.
- Erlüle, F. 2022. “Erken Yaşta Evlilikle Mücadele Kapsamında İsviçre Medeni Kanunu’nun Revizyonuna Yönelik Ön Tasarı”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 28 (2), 1003-1028.

- Eşit İstihdam Fırsatları Komisyonu (EEOC (U.S. Equal Employment Opportunity Commission [EEOC])). 2023. “EEOC Hakkında (About EEOC)”. <https://www.eeoc.gov/about>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Eşit Muamele Ombudsmanlığı (Gleichbehandlungsanwaltschaft). 2023. “Bericht der Anwaltschaft für Gleichbehandlung an den Nationalrat”. Viyana: Bundeskanzleramt.
- Eşrefoğlu, H. 2024. “Yaş Dostu Kentler”, Senectus, 2 (1), 69–87.
- Euronews. 2024. “Creative Caring: Social Solutions to Elderly Welfare in the Netherlands”. <https://www.euronews.com/2024/07/05/creative-caring-social-solutions-to-elderly-welfare-in-the-netherlands>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Fainstein, S. 2010. The Just City (1. Basım). Ithaca: Cornell University Press.
- Federal Almanya Cumhuriyeti (Federal Republic of Germany). t.y. “Deutsche Botschaft in der Türkei – Embassy of the Federal Republic of Germany in Turkey”. <https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/vertretungen/botschaft/1786646-1786646>, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2025.
- Federal Ayrımcılıkla Mücadele Ajansı (Antidiskriminierungsstelle des Bundes). 2023. “Diskriminierung in Deutschland - 17. Bericht der Antidiskriminierungsstelle des Bundes an den Deutschen Bundestag”. Berlin: ADS.
- Federal Hukuk Bilgi Sistemi (Rechtsinformationssystem des Bundes). 1811. “Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB)”. JGS Nr. 946/1811.
- Federal Resmî Gazete (Bundesgesetzblatt Gleichbehandlungsgesetz). 2004. “Ulusal Düzeyde Eşit Muamele Yasası (Gleichbehandlungsgesetz Bundesgesetz über die Gleichbehandlung) [GIBG]”. Bundesgesetzblatt [BGBl.] I Nr. 66/2004.
- Filipinler Resmi Gazetesi (Philippines Official Gazette). 2004. “Republic Act No. 9262: Anti-Violence Against Women and Their Children Act of 2004”. <https://www.officialgazette.gov.ph/2004/03/08/republic-act-no-9262/>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Finlandiya Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı (Finnish Ministry of Economic Affairs and Employment) Resettlement Plus. 2021. “Feasibility Study on Community Sponsorship in Finland.” <https://resettlement.plus/wp-content/uploads/2023/01/20210913-Research-Alert-Feasibility-Study-on-Community-Sponsorship-in-Finland.pdf>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.

- Finlandiya Parlamento Ombudsmanı Ofisi. 2023. “Parlamento Ombudsmanı 2022 Yılı Faaliyet Raporu Özeti”. Helsinki: Eduskunnan oikeusasiamies. <https://www.oikeusasiamies.fi/en>, Erişim Tarihi: 24 Şubat 2026.
- Frago, L., Morcuende, A. 2024. “Urban Planning Paradoxes and Sociospatial Fragmentation: The Superblock Barcelona Case (2016–2023)”, International Journal of Urban and Regional Research, 48 (6), 1055-1078.
- Fransa Dayanışma ve Sağlık Bakanlığı [Ministère des Solidarités et de la Santé]. 2020. “Yaşlılara Yönelik Politikalar [Les politiques en faveur des personnes âgées]”. Paris.
- Fransa Ulusal Meclisi. (Assemblée Nationale). 2024. “Sağlıklı Yaşlanma Yasası (Loi n° 2024-317 du 8 Avril 2024 Portant Mesures Pour Bâtir La Société Du Bien Vieillir Et De L'autonomie)”. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000049385823/2024-11-11/>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Fransız Cumhuriyeti Kamu Hizmeti (French Republic Service Public). 2025. “Fransa’da Mülteci Statüsü [Refugee Status in France]”. <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F17048?lang=en>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- Fry, C., ve Islar, M. 2021. “Horizontal Local Governance and Social Inclusion: The Case of Municipality-Civil Society Engagement During Refugee Reception in Malmö, Sweden”. <https://www.frontiersin.org/journals/political-science/articles/10.3389/fpos.2021.643134/full>, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2025.
- Gemeente Arnhem. t.y. “Arnhemse Aanpak Statushouders”. <https://www.arnhem.nl/alle-onderwerpen/asiel/arnhemse-aanpak-statushouders/>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- Gent Şehri (Stad Gent). 2026. “Kurumsal Web Portalı [Officiële website Stad Gent]”. <https://www.stad.gent/>, Erişim Tarihi: 04 Mart 2026.
- Global Compact on Refugees. 2025T.y.a. “UK Community Sponsorship Scheme: Good Practices”. <https://globalcompactrefugees.org/good-practices/uk-community-sponsorship-scheme>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- GlobalChild Program. t.y. “About Global Child (GlobalChild Hakkında)”. <https://www.unb.ca/globalchild/about/>, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2026.
- Göç Çalışmaları Delegasyonu (The Migration Studies Delegation). 2023. “Establishment of Newly Arrived Refugees (Report 20239)”.

<https://www.delmi.se/en/publications/report-20239-establishment-of-newly-arrived-refugees>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.

- Gökçek Karaca, N. 2019. “Uluslararası İlke ve Standartlar Bağlamında Engelli Hakları”, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5 (1), 1–34. <https://izlik.org/JA94CU94SK>.
- Gutiérrez Rivera, L. 2021. “A Safer Housing Agenda for Women: Local Urban Planning Knowledge And Women’s Grassroots Movements in Medellín, Colombia”, International Journal of Urban and Regional Research, 45 (6), 1038-1046.
- Hatchlands Primary School. 2026a. “Okula Aktif Ulaşım: Yürüyen Okul Otobüsü Girişimi (Active Travel to School: The Walking School Bus Initiative) [Okula aktif ulaşım: Yürüyen okul otobüsü girişimi]”. <https://www.hatchlands.surrey.sch.uk>, Erişim Tarihi: 24 Şubat 2026.
- Hatchlands Primary School. T.y.2026b. “Yürüyen Okul Otobüsü ve Sürdürülebilir Seyahat (Walking Bus and Sustainable Travel)”. <https://www.hatchlandsprimary.co.uk/page/?title=Walking+Bus+and+Sustainable+Travel&pid=138>, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2026.
- Healey, P. 2020. Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies (1. Basım). Londra: Bloomsbury Publishing.
- Helsinki Şehri. 2023. “Yaşlı Dostu Helsinki: Kültürel ve Sosyal Hizmetlerde Katılım ve Erişilebilirlik Raporu”. Helsinki: Helsinki Şehir Yönetimi Yayınları.
- Her Türlü Ayrımcılığa ve Irkçılığa Karşı Uluslararası Hareket (International Movement Against All Forms of Discrimination and Racism - IMADR). 2011. “Her Tür Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICERD) ve Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (CERD): Sivil Toplum Aktörleri için Rehber”. Cenevre: IMADR Cenevre Ofisi.
- Hillmer ve Richter Mimarlık [Hillmer und Richter Architekten]. t.y. “Berlin Merkez Tren İstasyonu [Hauptbahnhof Berlin]”. <https://www.hillmerundrichter.de/projekte/hauptbahnhof-berlin/>, Erişim Tarihi: 11 Mart 2026.
- Hollanda Hükümeti (Government of the Netherlands). 2025a. “Where can I live if I need care?”. <https://www.government.nl/topics/nursing-homes-and-residential-care/question-and-answer/where-can-i-live-if-i-need-care>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Hollanda Hükümeti (Government of the Netherlands). 2025b. “Equal Treatment on Grounds of Disability or Chronic Illness (Wet Gelijke Behandeling op Ggrond van Hhandicap of Chronische Ziekte)” [Equal

Treatment on Grounds of Disability or Chronic Illness]. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0014915/>, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2025.

- Hollanda Polis Teşkilatı [Politie Nederland]. 2025. “Mavideki Pembe [Roze in Blauw]”. <https://www.politie.nl/onderwerpen/roze-in-blauw.html>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2025.
- Politie Nederland. t.y. “Roze in Blauw”. <https://www.politie.nl/onderwerpen/roze-in-blauw.html>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2025.
- Hollanda Resmi Gazetesi (Staatsblad). 1994. “Genel Eşit Muamele Yasası (Algemene Wet Gelijke Behandeling)”. 2 Mart 1994 tarihli yasa. Stb. 1994, 230.
- Hollanda Resmi Gazetesi (Staatsblad). 2001. “Evliliğin Açılması Yasası - Evlilik Eşitliği (Wet Openstelling Huwelijk)”. 21 Aralık 2000 tarihli yasa (1 Nisan 2001 yürürlük). Stb. 2001, 9.
- Hollanda Sağlık, Refah ve Spor Bakanlığı (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport). 2020. “Hollanda’da Yaşlılar İçin Bağımsız Yaşam (Independent living Living for Elderly in the Netherlands)”. Lahey: Hollanda Krallığı Yayınları.
- Housing Corporation & OCS D Cities. “Neighbourhoods for Life: A Checklist of Recommendations for Designing Dementia-friendly Outdoor Environments”. https://www.idgo.ac.uk/about_idgo/docs/Neighbourhoods.pdf, Erişim Tarihi: 01 Mart 2026.
- Howard Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Merkezleri [Howard University COAS Centers]. 2025. “Fransız Banliyöleri ve Mekânsal Ayrışmanın Sonuçları [French Banlieues and the Consequences of Spatial Segregation]”. <https://coascenters.howard.edu/french-banlieues-and-consequences-spatial-segregation>, Erişim Tarihi: 19 Ekim 2025.
- Huisman, C. J. ve Czischke, D. 2020. “Entegrasyon İçin Birlikte Yaşamak: Karma Konut Projeleri Mülteciler ve Hollandalı Sakinler Arasındaki Etkileşimi Nasıl Teşvik Eder? [Samen wonen om te integreren: Hoe gemengde woonprojecten interactie stimuleren tussen vluchtelingen en Nederlandse bewoners]”. Bestuurskunde, 29(3), 45-54. <https://doi.org/10.5553/Bk/092733872020029003005>, Erişim Tarihi: 01 Mart 2026.
- Hükümet Eşitlik Ofisi (Government Equalities Office). 2013. “Equality Act 2010: Guidance”. GOV.UK. <https://www.gov.uk/guidance/equality-act-2010-guidance>, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2025.

- Immigration, Refugees and Citizenship Canada. t.y. “Community Sponsors – Private Sponsorship Program”. <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/refugees/sponsor-refugee/private-sponsorship-program/community-sponsors.html>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- Imrie, R., Hall, P. 2001. Inclusive Design: Designing and Developing Accessible Environments (1. Basım). Londra: Spon Press.
- İngiltere İçişleri Bakanlığı (Home Office). 2021. “Aile İçi İstismar Yasası (Domestic Abuse Act 2021)”. Londra.
- İnsan Hakları Derneği. 1952. “Birleşmiş Milletler Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşmesi”. <https://www.ihd.org.tr/birlesmis-milletler-kadınların-siyasal-haklarına-iliskin-sozlesmesi/>, Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2025.
- İnsan Hakları Derneği. 1976. “Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi”. <https://www.ihd.org.tr/sasve-medenihaklar-uluslararası-slees/>, Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2025.
- Işıkçı, Y. M., İnce, D. 2018. “Çocuk Haklarının Korunması ve Geliştirilmesinde Örnek Bir Model: Norveç Çocuk Ombudsmanı”, Ankara Barosu Dergisi, 76 (4), 51-74. <https://doi.org/10.30915/abd.514435>.
- İspanya Sosyal Haklar ve 2030 Gündemi Bakanlığı (Ministry for Social Rights and the 2030 Agenda İspanya Sosyal Haklar ve 2030 Gündemi Bakanlığı). 2023. “İspanya’da Kişisel Özerklik ve Bakım Sistemi Strateji Raporu”. Madrid: İspanya Hükümeti Yayınları.
- İsveç Çocuk Ombudsmanlığı [Barnombudsmannen]. 2025. “Kurumsal Web Portalı [Barnombudsmannens officiella webbplats]”. <https://www.barnombudsmannen.se/>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- Barn Ombudsmannen. t.y. “Barn Ombudsmannen”. <https://www.barnombudsmannen.se/>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- İsveç Hükümet Ofisleri İsveç Sosyal Bakanlığı (Government Offices of Sweden). 2023. “Elderly Ccare in Sweden”. <https://www.government.se/government-policy/social-services/>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- İsveç Parlamentosu (Sveriges Riksdag) İsveç. 1991. “İsim Yasası (Personnamnlag) (1991:1165)”. Svensk författningssamling (SFS). https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/personnamnlag-19911165_sfs-1991-1165/, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.

- İsveç Sosyal İşler Bakanlığı (Swedish Ministry of Health and Social Affairs). 2021. “Policies for the Elderly in Sweden”. <https://www.government.se/>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- İtalya Sağlık Bakanlığı (Italia Ministero della Salute. 2021. “Ulusal Yaşlılar Planı (Piano nazionale per gli anziani)”. Roma: İtalyan Cumhuriyeti Yayınları.
- Kadın ve Erkek Eşitliği Enstitüsü IEWM (Institute for the Equality of Women and Men [IEWM] Kadın ve Erkek Eşitliği Enstitüsü). 2023. “Belçika’da Kadın ve Erkek Eşitliğine İlişkin Temel Göstergeler ve Politika Rehberi”. Brüksel: Belçika Federal Hükümeti.
- Kahraman, N. 2020. “Çocuk Haklarının Korunmasında Çocuk Ombudsmanlığının Önemi: Norveç ve Türkiye Çocuk Ombudsmanlığı Karşılaştırması”, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 11 (2), 185-203. <https://izlik.org/JA58GB45TK>.
- Kanada Göçmenlik, Mülteciler ve Vatandaşlık Dairesi [Immigration, Refugees and Citizenship Canada - IRCC]. 2025. “Kurumsal Web Portalı ve Entegrasyon Rehberleri [Official Web Portal and Integration Guides]”. <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship.html>, Erişim Tarihi: 04 Mart 2026.
- Kanada Hükümeti (Government of Canada). 2019. “Accessible Canada Act”. (S.C. 2019, c. 10)”. https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/annualstatutes/2019_10/page-1.html, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2025.
- Kanada İnsan Hakları Komisyonu (Canadian Human Rights Commission [CHRC]). 2023. “Parlamentoya Sunulan Yıllık Rapor Annual Report to Parliament (Annual Report to Parliament) [Parlamentoya Sunulan Yıllık Rapor]”. Ottawa: CHRC.
- Kanada Parlamentosu (Canadian Parliament). 1969. “1968-69 Ceza Kanunu Değişiklik Yasası (Criminal Law Amendment Act, 1968-69) [1968-69 Ceza Kanunu Değişiklik Yasası]”. S.C. 1913, c. 38.
- Kanada Sağlık Bakanlığı (Health Canada). 2023. “Kanada’daki Yaşlıların Sağlık ve Refahının Korunması: Federal Programlar ve Girişimler [Maintaining The Health and Well-Being of Seniors in Canada: Federal Programs and Initiatives]”. <https://www.canada.ca/en/health-canada.html>, Erişim Tarihi: 24 Şubat 2026.
- Kanada Yasama Portalı (Canadian Legislation Portal). 1982. “Kanada Haklar ve Özgürlükler Şartı (Canadian Charter of Rights and Freedoms) [Kanada Haklar ve Özgürlükler Şartı]”. Constitution Act, 1982, Part I.

<https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/const/page-12.html>, Erişim Tarihi: 24 Şubat 2026.

- Kanada Yerli Hizmetleri (Indigenous Services Canada). 2023. “About Indigenous Services Canada”. <https://www.sac-isc.gc.ca/>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Kanada Yerli Hizmetleri (Indigenous Services Canada). t.y. “Family Violence Prevention Program Resmî Sayfası”. <https://www.sac-isc.gc.ca/eng/1100100035253/1612457027070>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Kara, Y., Turgut Akan, E. 2023. “İnsan Ticareti Riski Altında Bulunan Refakatsız Göçmen Çocuklar: Sorunlar, İhtiyaçlar ve Çözüm Önerileri”. İçinde Sosyal ve Beşeri Bilimler: Modern Değerlendirmeler ve Araştırmalar (103–124). Lyon: Livre de Lyon.
- Karakaş, B., Çevik, Ö. C. 2016. “Çocuk Refahı: Çocuk Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18 (3), 887-906. <https://izlik.org/JA93AM65CA>.
- Kentsel Stratejiler Şirketi [Urban Strategies Inc.]. 2018. “Büyümek: Yeni Dikey Topluluklarda Çocuklar İçin Planlama [Growing Up: Planning for Children in New Vertical Communities]”. <https://www.urbanstrategies.com/project/growing-planning-children-new-vertical-communities/>, Erişim Tarihi: 04 Mart 2026.
- Küresel Mülteci Mutabakatı [Global Compact on Refugees].Global Compact on Refugees. 2025T.y.a. “UK Community Sponsorship Scheme: Good Practices”. <https://globalcompactrefugees.org/good-practices/uk-community-sponsorship-scheme>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- Malmö Şehri ([Malmö Stad],) ve Spacescape. 2022. “Malmö'de Çocukların Trafik Güvenliği: Centrum, Fosie ve Västra Hamnen'deki Çocuk ve Gençlerin Deneyimlerinin Haritalanması ([Barns Trafiktrygghet i Malmö: Kartläggning av barns och ungas upplevelser i Centrum, Fosie och Västra Hamnen])”. https://www.spacescape.se/wp-content/uploads/2023/01/Barns-trafiktrygghet-i-Malmo_221221_lowres.pdf, Erişim Tarihi: 01 Mart 2026.
- Manchester Kent Konseyi (Manchester City Council). t.y. “Our Approach to Equality”. https://www.manchester.gov.uk/info/200041/equality_and_diversity/5885/our_approach_to_equality, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2025.
- Meeus, B., ArnautKarel, AK., van Heur, B. 2018. Arrival Infrastructures: Migration and Urban Social Mobilities. Palgrave Macmillan.

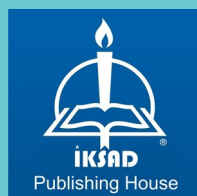
- Memiş, L. 2020. “Yerel Yönetimlerin Çocuğa Yönelik Örgütlenmesi ve Politikaları: Seçilmiş Ülkeler Üzerinden Bir Değerlendirme”, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (22), 39-56.
- Metropolis. T.y. “Finding Places: Case Studies”. <https://use.metropolis.org/case-studies/finding-places>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- Mitchell, L., Burton, E., Raman, S. 2004. “Dementia-Friendly Cities: Designing İntelligible Neighbourhoods for Llife”, Journal of Urban Design, 9 (1), 89-101.
- Mueller, N., Rojas-Rueda, D., Basagaña, X., Cirach, M., Cole-Hunter, T., Dadvand, P. 2020. “Health İmpacts oOf The Barcelona Superblocks Model: A Modelling Study”, The Lancet Planetary Health, 4 (6), 266–276.
- Otoyol Kurumsal Mühendisleri Enstitüsü [Institute of Highway Incorporated Engineers - IHIE]. 2002. “Ev Alanları Tasarım Kılavuzu [Home Zones Design Guide]”. <https://www.theihe.org/wp-content/uploads/2019/03/Home-Zone-Design-Guideline.pdf>, Erişim Tarihi: 02 Mart 2026.
- Özdemir, A. 2017. “Kuşaklar Arası Etkileşim: Aktif Park”. Arkitera. <https://www.arkitera.com/gorus/kusaklar-arasi-etkilesim-aktif-park/>, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2026.
- Parsloe, TP. 2017. t.y. “Appropriating Buildings to House Refugees: Berlin TempelhofShelter for Displaced Populations. Forced Migration Review”. Forced Migration Review. <https://www.fmreview.org/shelter/parsloe/>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- Pintos, P Berger Parkkinen. 2021. “Wood Housing SEESTADT ASPERN / Berger Parkkinen + Architects + Querkraft”. ArchDaily. <https://www.archdaily.com/958560/wood-housing-seestadt-aspern-berger-plus-parkkinen-architekten-plus-querkraft>, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2025.
- Rick Hansen Foundation. t.y. “RHF Accessibility Certification™ – Rating & Certification.” <https://www.rickhansen.com/become-accessible/rating-certification>, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2025.
- Scaioli, A. L. N. 2023. Designing for Gender Equality: Spatial Thresholds as Empowerment Devices (1. Basım). Milano.
- Shaw, S., Bagwell, S. 2012. “Ethnic Minority Restaurateurs aAnd The Regeneration oOf ‘Banglatown’ in London's East End”. İçinde Selling Ethnic Neighborhoods (34-51). Londra: Routledge. <https://repository.londonmet.ac.uk/id/eprint/873>. Erişim Tarihi: 02 Mart 2026.

- SOFRA Cologne. t.y. “SOFRA Cologne”. <https://sofra.cologne/en/>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2025.
- Sözen, H. 2023. “Avrupa Birliği (AB) Ülkelerinde Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler: Fransa, İspanya ve Almanya Örneği”, Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 3 (2), 121-136.
- Sparkle – The National Transgender Charity. t.y. “About us”. <https://www.sparkle.org.uk/about-us>, Erişim Tarihi: 24 Şubat 2026.
- T.C. Adalet Bakanlığı. 1984. “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Belgeler”. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093751bm_10.pdf, Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2025.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. 2007. “Avrupa Birliği Temel Haklar”. <http://www.tusba.gov.tr/ab-temel-haklari>, Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2025.
- Tamkoç, B., Bilgin, Ö. F. 2020. “Aktif Yaşlanma Bağlamında Yaş Dostu Kent Kavramı”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Erişilebilirlik Özel Sayısı (2), 211–226.
- The 519 (The 519 adlı Toplum Merkezi). t.y. . “The 519”. <https://www.the519.org/>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2025.
- The Guardian. 2025. “Elderly Care, Age Discrimination and Digital Exclusion in the UK”. <https://www.theguardian.com/society/2020/mar/19/older-people-widely-demonised-uk-ageism-report>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- The Times. 2025. “MPs: UK Suffers from 'Pervasive Ageism' and Needs A New Strategy”. <https://www.thetimes.com/uk/politics/article/mps-uk-suffers-from-pervasive-ageism-and-needs-a-new-strategy-3bq6pzlkt>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Tınar, Y. 2022. “Viyana Belediyesi’nin Yaşlılara Yönelik Bakım-Refakat Hizmetleri ve Viyana Sosyal Fonu”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (82), 407-438. <https://doi.org/10.26650/jspc.2022.82.1010304>.
- Tınç, M. R. 2023. “Fransa’da Çocuk Hakları”, İstanbul Hukuk Mecmuası, 81 (2), 589-620. <https://doi.org/10.26650/mecmua.2023.81.2.0010>.
- Töre, E., Çağlayan, Ö. 2018. “Bir Katılım Aracı Olarak Kentsel Tasarım Medellin Mucizesi”, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 8 (1), 19-36. <https://doi.org/10.7456/10801100/003>.
- Toronto Belediyesi [City of Toronto]. 2020. “Woodside Square Planlama Panelleri: Açık Oturum Sunumu [City Planning Woodside Square Open House Panels]”. <https://www.toronto.ca/wp-content/uploads/2020/05/9725->

CityPlanning_Woodside-Square_Open_House_1_Panels.pdf, Erişim Tarihi: 04 Mart 2026.

- Tüm İsviçre Federal Kurumları (Alle Schweizer Bundesbehörden). 2001. “İsviçre’de Trafik Sakinleştirme (Verkehrsberuhigung in der Schweiz)”. <https://www.astra.admin.ch/astra/de/home/fachleute/vollzug-strassenverkehrsrecht/verkehrsberuhigung.html> , Erişim Tarihi: 01 Mart 2026.
- Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği. 2013. “Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma”. <http://www.madde14.org/images/6/61/ABGeriKabulAnlasma.pdf>, Erişim Tarihi: 24 Şubat 2026.
- Ulusal Çocuk İstismarını Önleme Derneği (National Society for the Prevention of Cruelty to Children [NSPCC]). t.y. “NSPCC Resmî Portalı”. <https://www.nspcc.org.uk/>, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2026.
- Ulusal Okula Güvenli Rotalar Merkezi ([National Center for Safe Routes to School]). “Güvenli Rotalar”. Ulusal Okula Güvenli Rota Yollar Merkezi”. <https://www.saferoutesinfo.org/>, Erişim Tarihi: 01 Mart 2026.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organisation [ILO]). 2023. “100 No’lu Sözleşmenin Uygulanmasına İlişkin Rapor”. Cenevre: Uluslararası Çalışma Örgütü.
- UNICEF Canada. 2015. “A Canadian Commissioner for Children and Young People (2-pager)”. UNICEF Canada. https://www.unicef.ca/sites/default/files/legacy/imce_uploads/eng_2_pager_-_a_canadian_commissioner_for_children_and_young_people_final_for_web_rev_april_2015.pdf, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2025.
- UNICEF. 1989 “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”. <https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-haklarına-dair-sözleşme>, Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2025.
- UNICEF. t.y. “Child Friendly Cities (Çocuk Dostu Şehirler (Child Friendly Cities))”. <https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-dostu-şehirler>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Uyanık, Y., Başıyigit, R. 2018. “Demografik Yapı İçinde Yaşlı Nüfusun Görünümü ve Aktif Yaşlanma Yaklaşımı Perspektifinde Politika Örnekleri”, İş ve Hayat, 4 (8), 273-310. <https://izlik.org/JA75UE72EF>.
- Van den Brink, M., Kuyper, L. 2020. “Gender identity recognition in Belgium: Legal reforms and social implications”, International Journal of Law, Policy and the Family, 34 (3), 256–273.

- Viyana Belediyesi (Stadt Wien) (Viyana Belediyesi). t.y.a. “Engellilerle Birlikte Yaşamak”. <https://www.wien.gv.at/tr/birarada/engelliler/>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Viyana Belediyesi İnşaat ve Teknik İşler Birimi (Stadt Wien, Magistratsdirektion – Geschäftsbereich Bauten und Technik). Frauen-Werk-Stadt I. t.y. “Frauen-Werk-Stadt I. Alltagsgerechtes Planen und Bauen”. <https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/alltagundfrauen/pdf/werk1-la.pdf>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2026.
- Vuddamalay, V. 2018. “Yeni Mülteci Dalgalarının Entegrasyonunda Kilit Mekanlar Olarak Kentiçi Etnik Yerleşim Bölgeleri”, Teorik Bakış, (10), 97-109.
- Yol Güvenliği Konseyi ([Rådet for Sikker Trafik]). “Güvenli Okul Yolları ([Sikre Skoleveje)]”. <https://www.sikkertrafik.dk/>, Erişim Tarihi: 01 Mart 2026.

ISBN: 978-625-378-610-6